

A historical map of a river valley, likely the Danube. A dam is shown across the river, with a bridge or structure above it. The landscape is depicted with stylized hills and a small village with a church at the bottom right. The map is drawn in brown ink on aged paper.

Időpont:
2021. november 3. (szerda)
09.30-16.00

Megnyitó:

Palich Etelka
elnök, Magyar Kormánytisztviselői Kar

Szabó Csaba
főigazgató, Magyar Nemzeti Levéltár

Helyszín:
MNL Pest Megyei Levéltára
1097 Budapest, Vágóhíd u. 7.

A részvétel regisztrációhoz kötött.
Részvételi szándékát kérjük **ITT** jelezze!

További információk:
tudomanyos.igazgatosag@mnl.gov.hu

(A rendezvényen felvételek készülnek.)

MAGYAR
KORMÁNYTISZTVISELŐI KAR

MAGYAR NEMZETI
LEVÉLTÁR

Földügyi szabályozás és társadalmi gyakorlat a 16–20. században

Tudományos
konferencia

Plenáris ülés

09.30

1. szekció

12.00

2. szekció

14.00

Levezető elnök:
H. Németh István

Levezető elnök:
Reisz T. Csaba

Levezető elnök:
Germuska Pál

Sz. Simon Éva:

Párhuzamos birtoklás a 16. századi Magyarországon

Hegyi Klára:

A török jövedelemgazdálkodás változásai a 17. században

Oross András:

A magyarországi földbirtok, mint a Habsburg Monarchia egyik kifizető eszköze a 17–18. század fordulóján

Tóth Gergely:

„Vivunt ex agris” A földhasználat szerepe, formája és a földminőség kérdése Bél Mátyás műveiben

Demeter Gábor:

A magyar parasztság demográfiai viszonyai és gazdasági ereje a 18. századi országos összeírások alapján

Hozzászólások

Ebédszünet

Az előadások 15 percesek.

Tuza Csilla:

Koraújkori birtokviszonyok az adóösszeírások tükrében

Borbély Zoltán:

Állandóság vagy változás? Az örökös főrendiség kialakulásának hatása a felső-magyarországi birtokszerkezetre a 16–17. században

Boross István:

Az erdőhasználat alakulása a Bakony vidékén a 18. század második felében

Ásványi Szabolcs:

Közös tulajdon – egyéni tulajdon.
Az arányosításról és tagosításról hozott jogszabályok gazdasági és társadalmi hatása a dualizmus korában

Hozzászólások

Kávészünet

Az előadások 15 percesek.

Káli Csaba:

Állami beavatkozás a földtulajdonlás rendszerébe a 20. század első felében

Balázs Gábor:

Földosztás, szakigazgatás, politika. A magyar mezőgazdaság igazgatása a II. világháború utáni években

Csikós Gábor:

„gazdák keseregnek még mindeztáig is erőszakosan elfoglalt irtásföldjeikért”. Az 1850-es évek jászdózsai és pátyi tagosításainak tapasztalatai

Horváth Gergely Krisztián:

Két kárpótlás Magyarországon, avagy lehet-e kétszer ugyanabba a folyóba lépni? Átmenetek a kapitalista földpiacba (1853–1870 és 1989–2004)

Ő. Kovács József:

A földhöz kötődő politikai tervek és társadalmi gyakorlatok

Hozzászólások

Az előadások 15 percesek.

Sz. Simon Éva

Párhuzamos birtoklás a 16. századi Magyarországon

Földügyi szabályozás és társadalmi gyakorlat a 17/18. századtól
a 20. század végéig

MNL OL 2021. november 3.

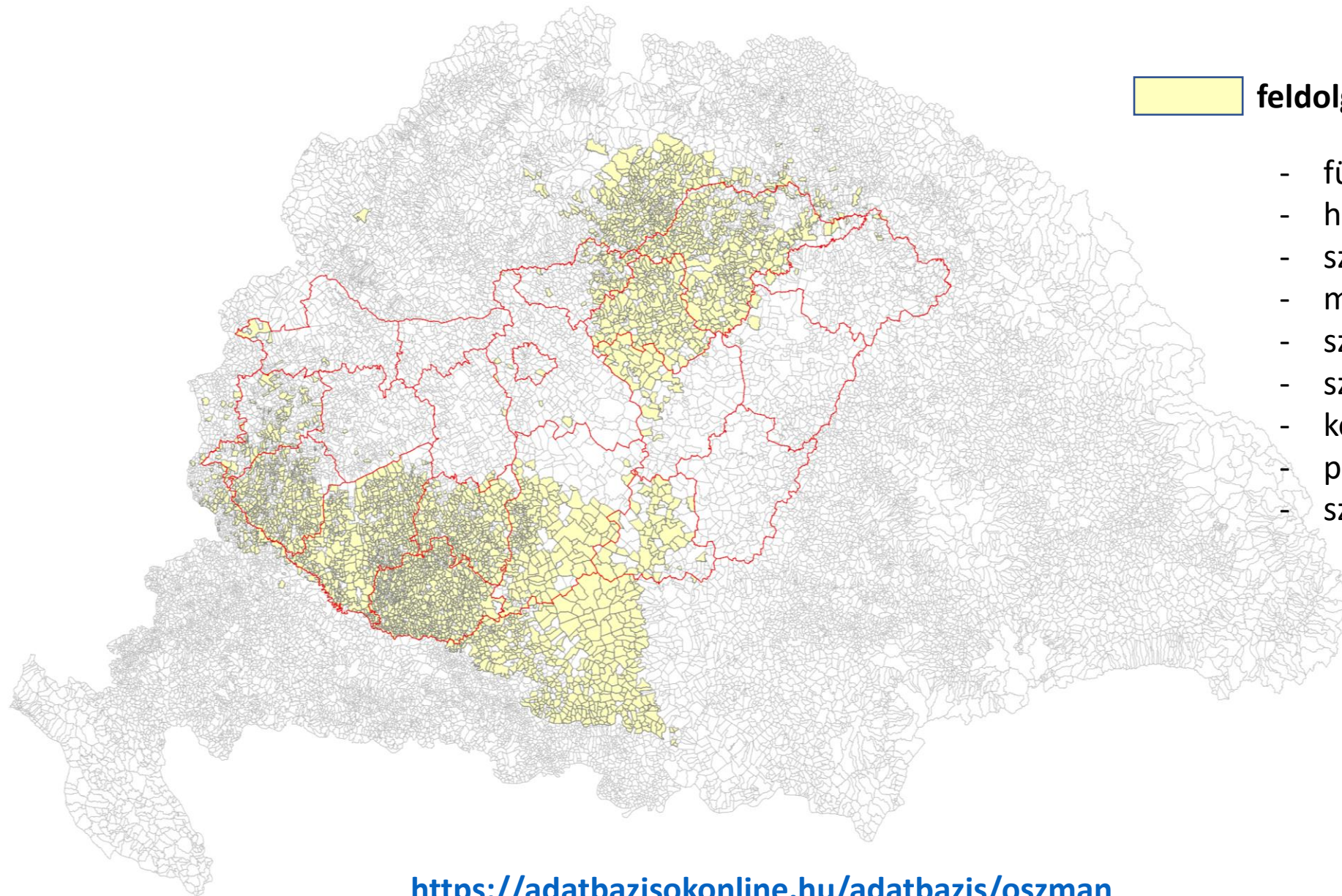
- Az oszmán katonai győzelmek nem jelentették a megszállt terület teljes bekebelezését

- Az oszmán birtoklási gyakorlat szétfeszítette a végvárvonál határát

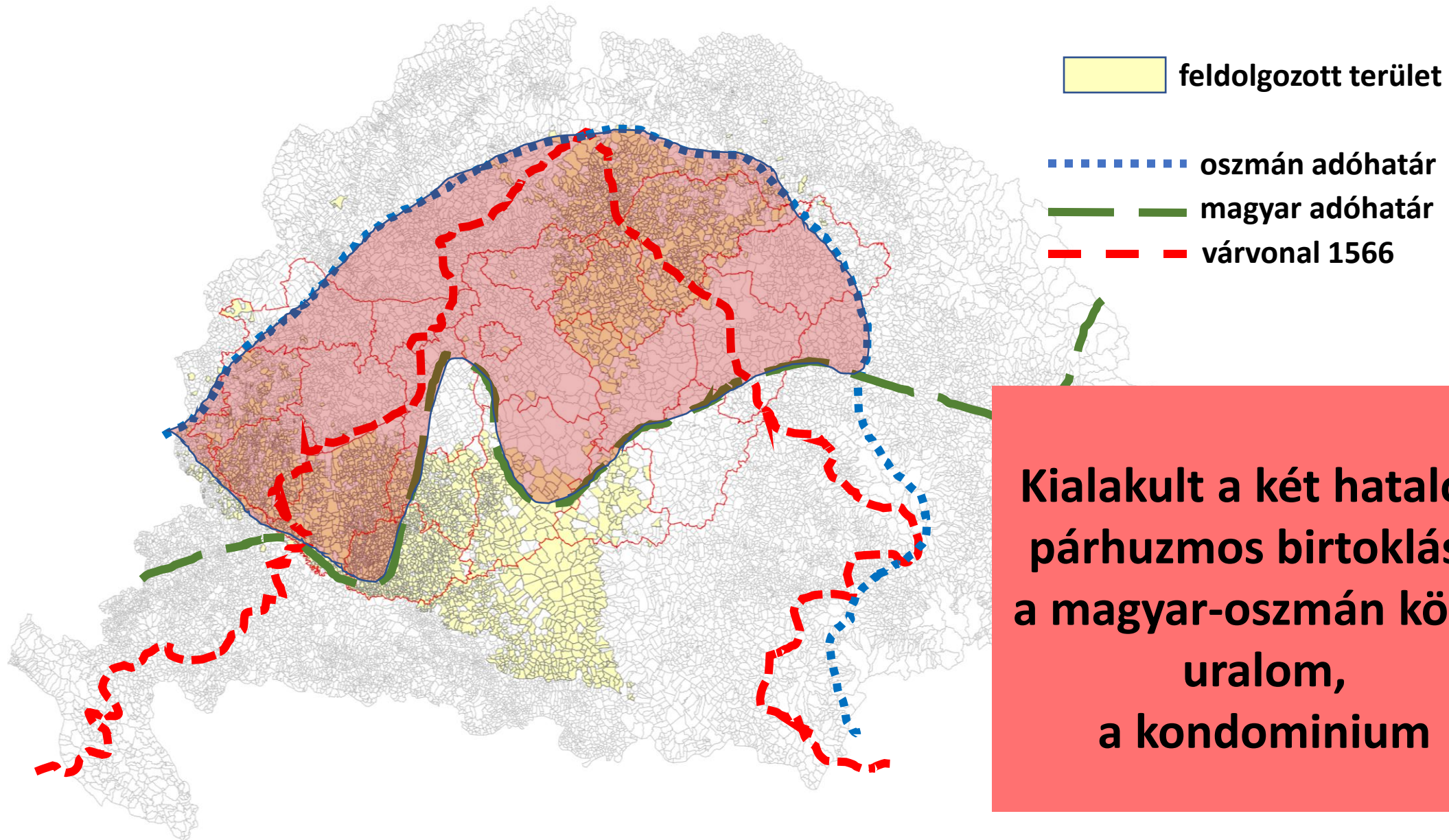
Tímár-rendszer

- a hódító oszmánok birtoklási gyakorlata = hódoltatási stratégia
- az oszmánok által rendszeresen felmért és összeírt földek hasznosításának azon módja, amikor szolgálati birtokkal (*dirlik*) fizették az állami tisztségviselők és a katonaság egy részét
- A szolgálati birtokok ideiglenesek voltak, csak a szolgálat idejére jártak
- javadalmak kategóriái az éves bevételek alapján
  - *tímár* (20 000 akcse jövedelemig)
  - *ziámet* (20-100 000 akcse jövedelem között)
  - *hász* (100 000 akcse jövedelem felett)
- a teljes hódoltság területére kiterjedt

 feldolgozott terület

- füleki szandzsák
- hatvani szandzsák
- szegedi szandzsák
- mohácsi szandzsák
- szekcsői szandzsák
- szekszárdi szandzsák
- koppányi szandzsák
- pécsi szandzsák
- szigetvári szandzsák

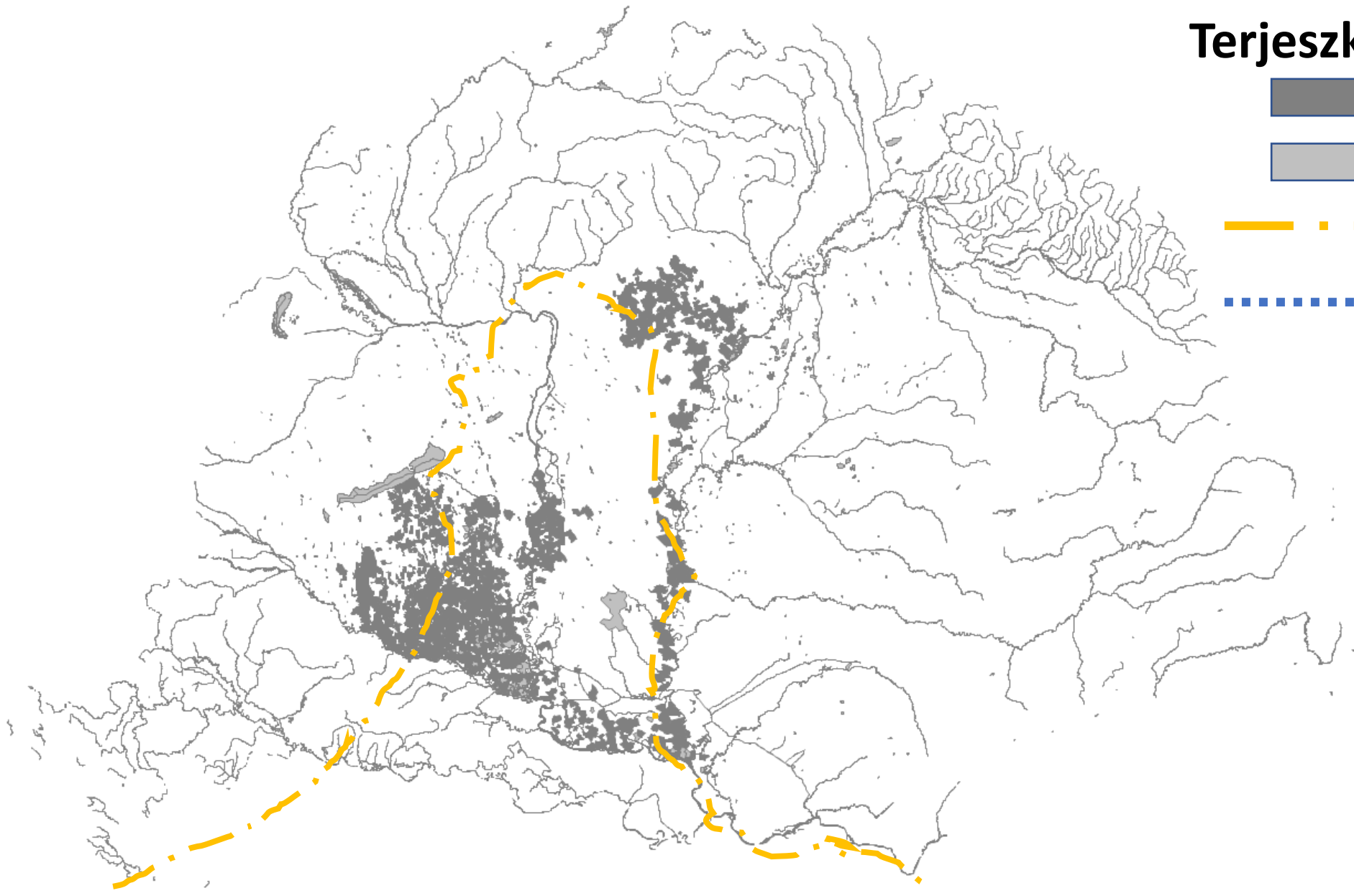

**Kialakult a két hatalom
párhuzmos birtoklása,
a magyar-oszmán közös
uralom,
a kondominium**

Terjeszkedés: 1546

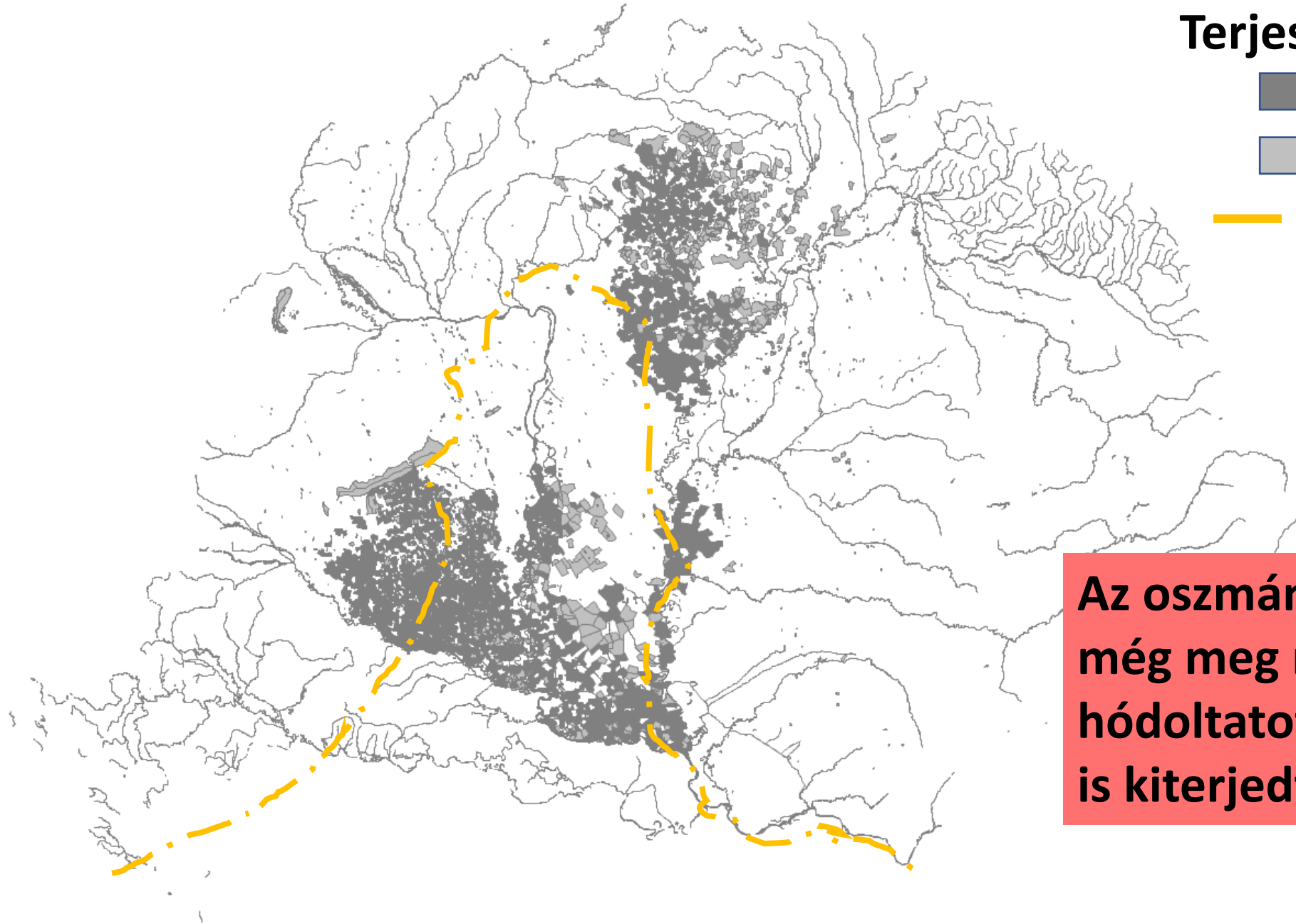
- adózókkal
- adózók nélkül
- várvonál 1547
- feltételezett adóhatár

Terjeszkedés: 1550

- adózókkal
- adózók nélkül
- várvonál 1547

Az oszmán birtoklás a még meg nem hódoltatott területekre is kiterjedt!

Terjeszkedés: 1560

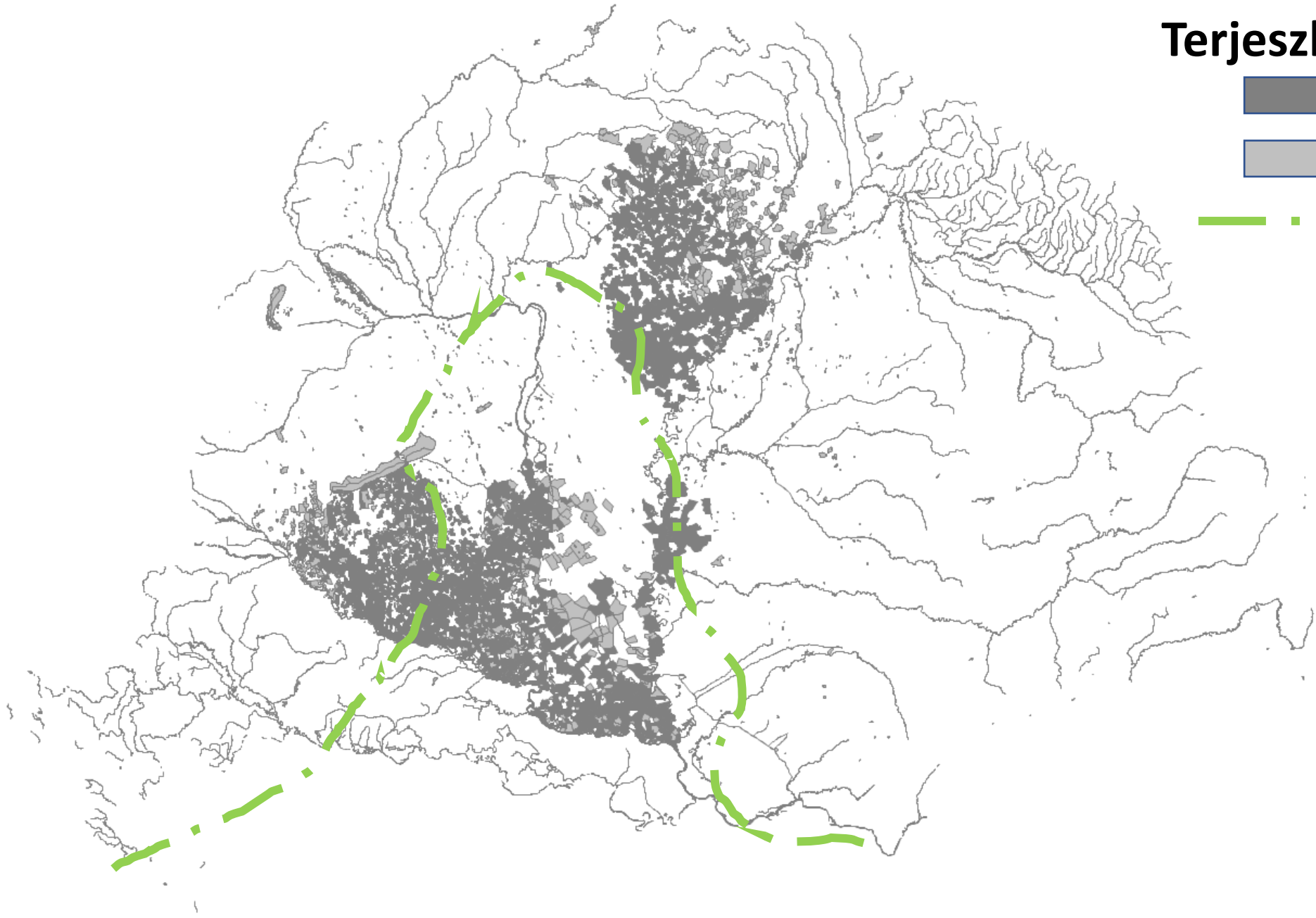
adózókkal

adózók nélkül

várvonal 1552

100000 m

Terjeszkedés: 1570

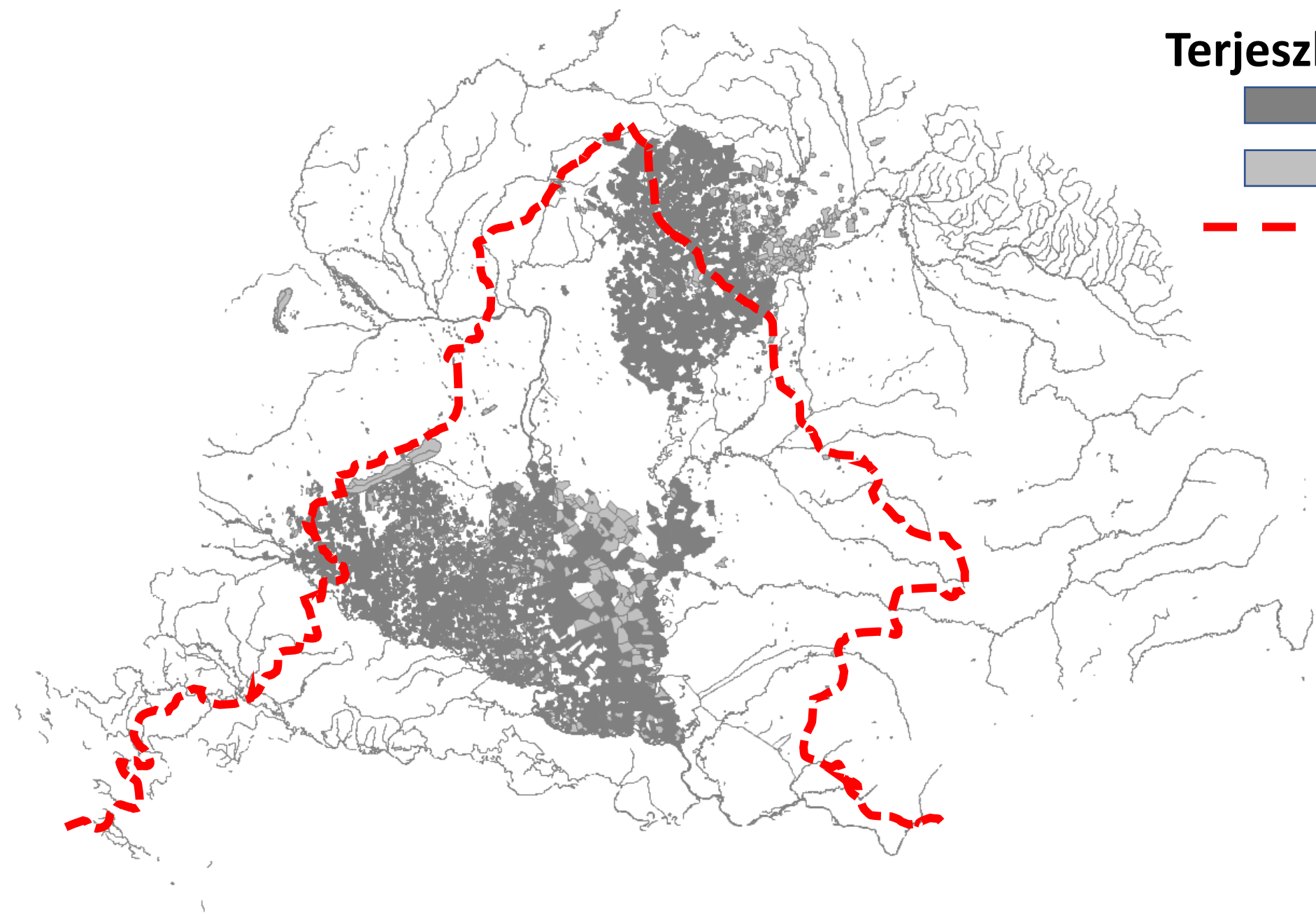
adózókkal

adózók nélkül

várvonal 1566

100000 m

Terjeszkedés: 1580

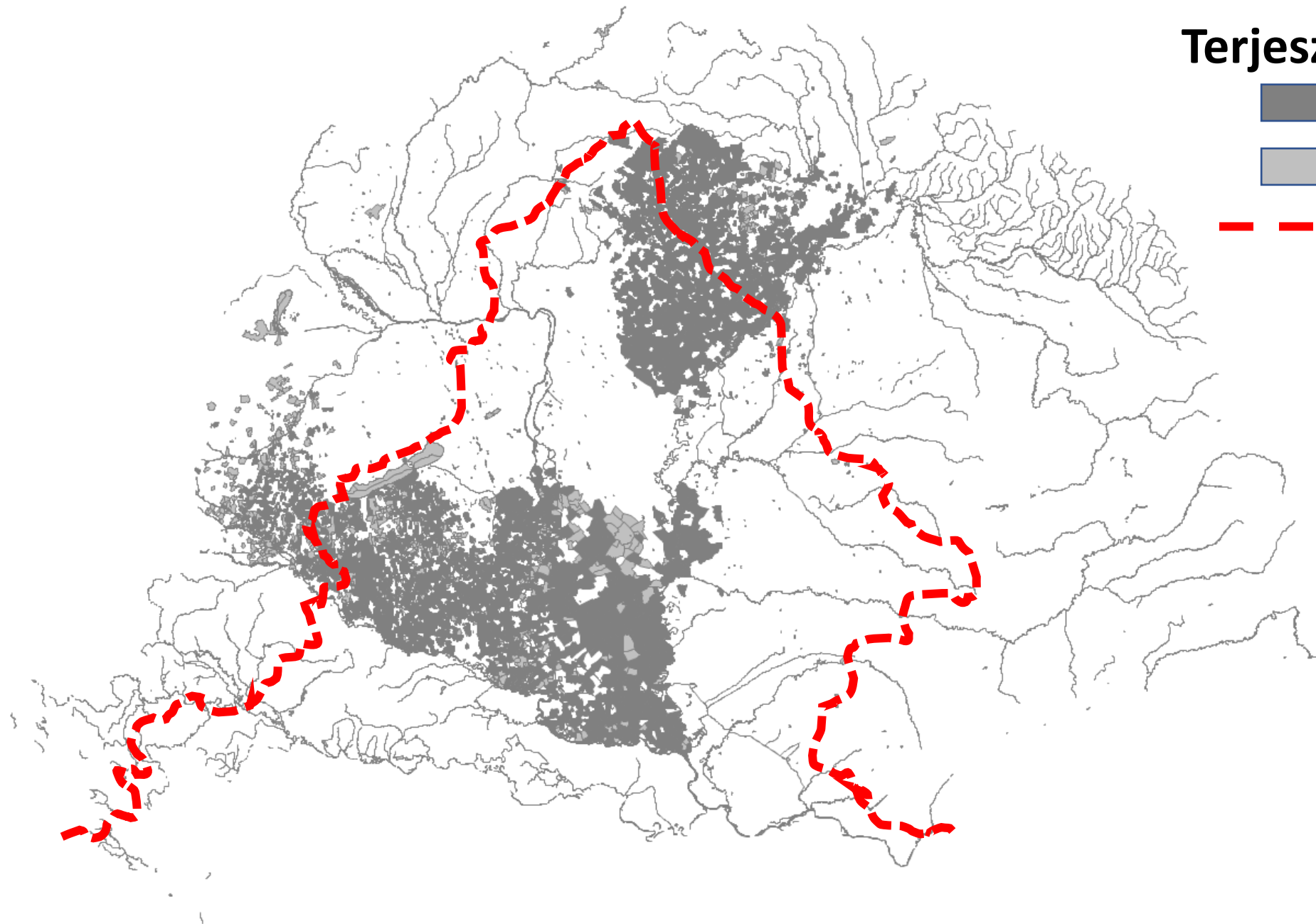
adózókkal

adózók nélkül

várvonal 1566

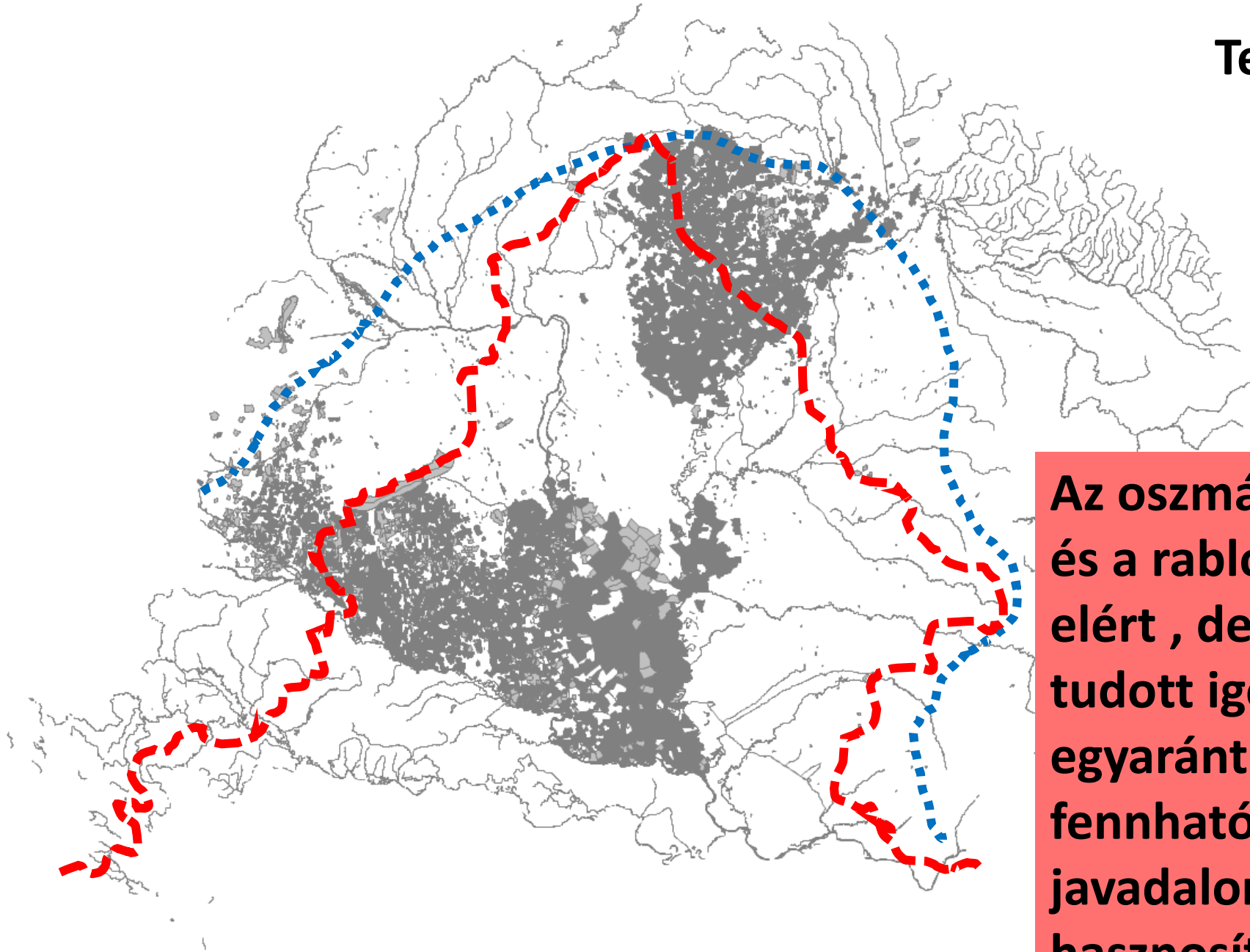

100000 m

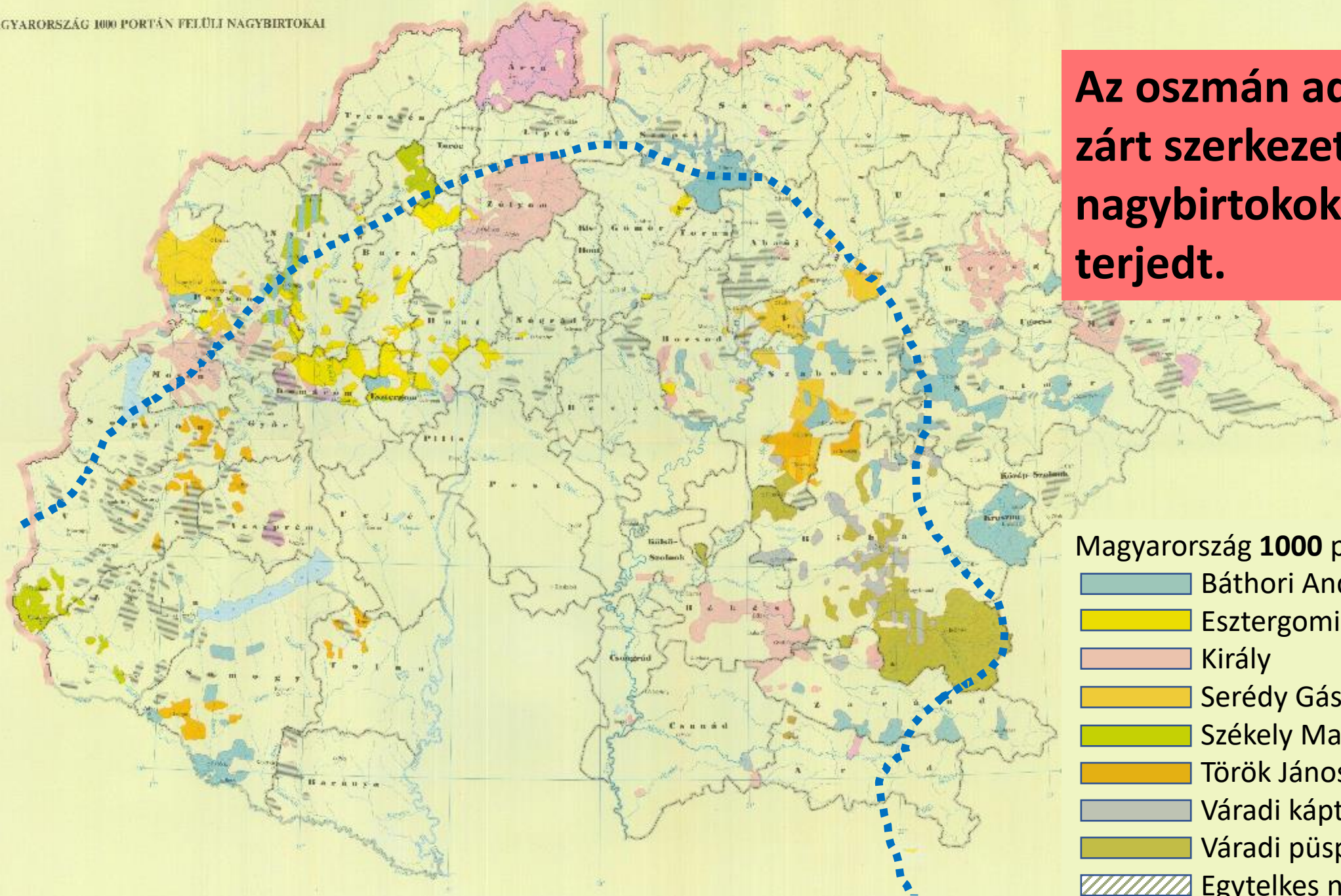

Terjeszkedés: 1580

- adózókkal
- adózók nélkül
- várvonal 1566
- adóhatár

Az oszmánok által megszállt és a rablóportyák során elért , de elfoglalni nem tudott igényterületek egyaránt a szultán fennhatósága alá kerültek, javadalombirtokként hasznosították őket!

Az oszmán adóztatás a zárt szerkezetű magyar nagybirtokok határáig terjedt.

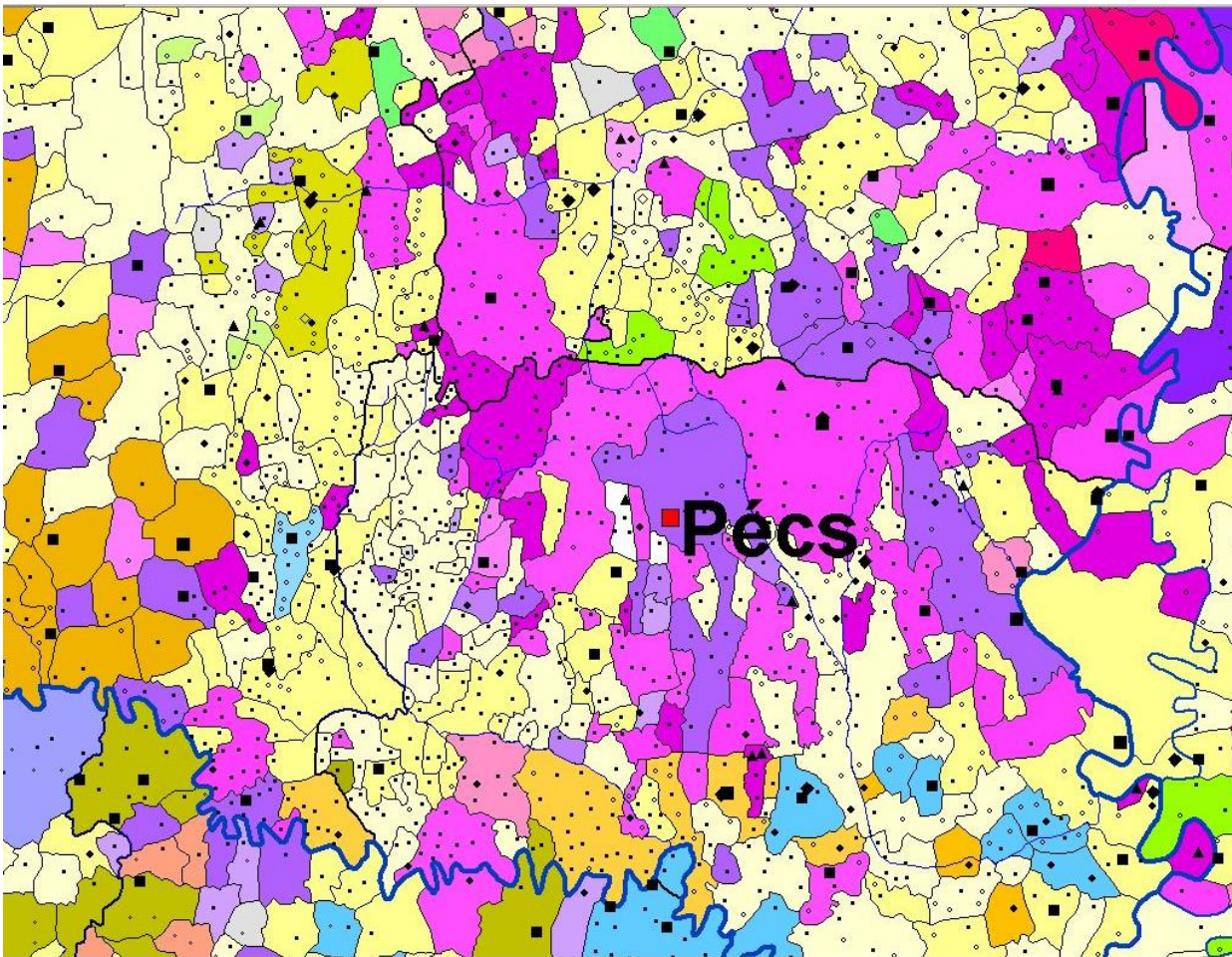
Magyarország 1000 portán felüli birtokai

- Báthori András
- Esztergomi érsek
- Király
- Serédy Gáspár
- Székely Magdolna
- Török János
- Várad i káptalan
- Várad i püspök
- Egytelkes nemesei zónák

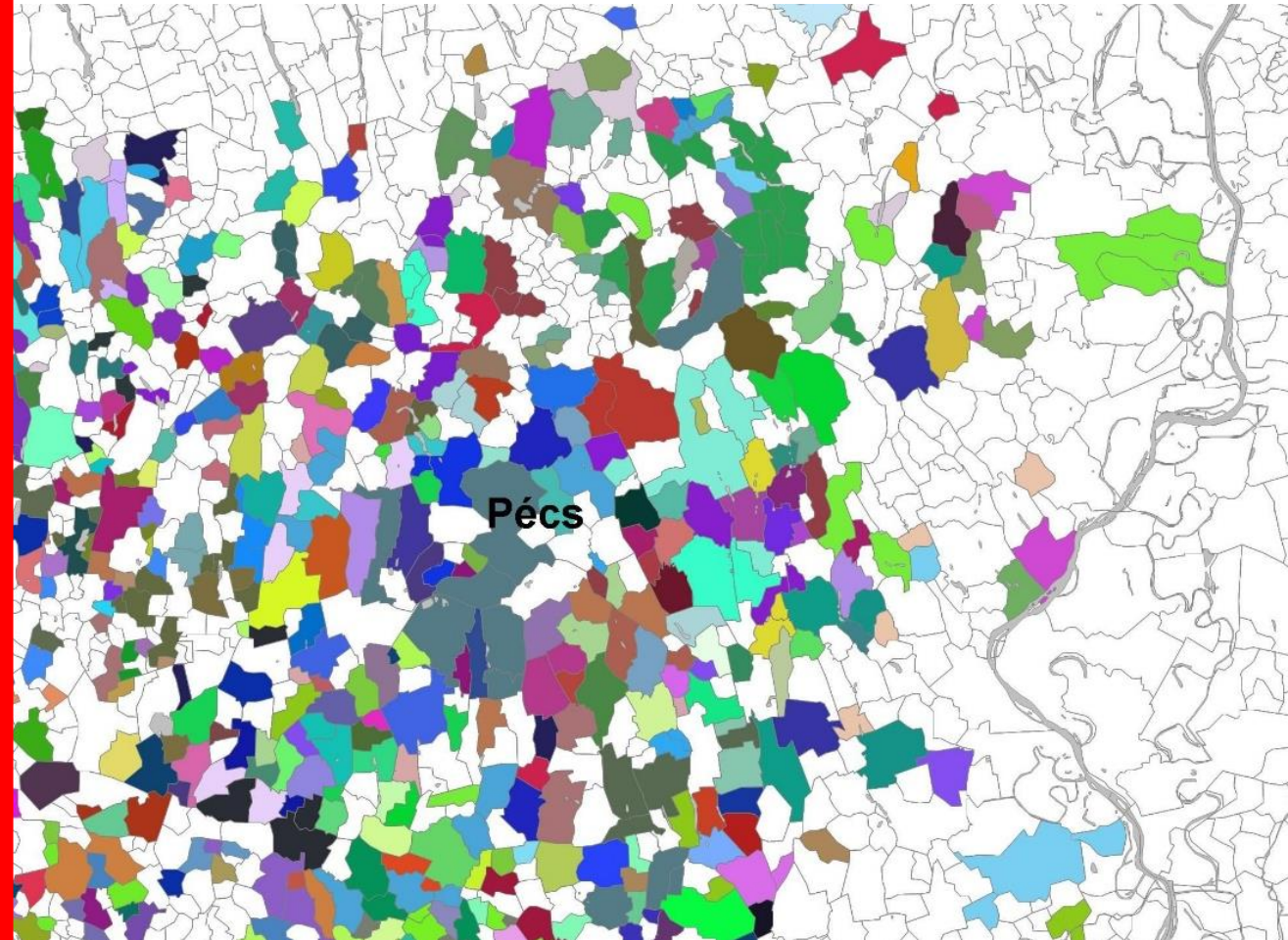
Az oszmán szolgálati birtokok jellemzői:

- a javadalombirtok (dirlik) nem magántulajdon
- ideiglenes, csak a szolgálat idejére jár
- elvileg nem örökölhető
- jellemzően nem volt zárt birtoktest
- minden birtok magja 1-1- kilics = alap-tímár (pénzügyi-hadászati egység)
- két szandzsákösszeírás között a kilicsek száma állandó
- a birtok (dirlik) uralkodói jóváhagyással az egyén jogosult jövedelmének változása szerint további települések adójával bővíthető, vagy akár felosztható

AKTUÁLIS BIRTOKVISZONYYOK

középkori magyar

hódołtság kori török

Az oszmán szolgálati birtokok jellemzői:

- a javadalombirtok (dirlik) nem magántulajdon
- ideiglenes, csak a szolgálat idejére jár
- elvileg nem örökölhető
- jellemzően nem volt zárt birtoktest
- minden birtok magja 1-1- kilics = alap-tímár (pénzügyi-hadászati egység)
- két szandzsákösszeírás között a kilicsok száma állandó
- a birtok (dirlik) uralkodói jóváhagyással az egyén jogosult jövedelmének változása szerint további települések adójával bővíthető, vagy akár felosztható

Ahmed szpáhi – 1568-ban lemond

Falkos stb. birtok - 14500 akcse

Falkos	2000 akcse
Petend	2000 akcse
And	1500 akcse
Salgod	1500 akcse
Szentjakab	1500 akcse
Nagy- és Kisrécse	2500 akcse
Pósfölde	1000 akcse
Jakabhegy	300 akcse
Ság	1200 akcse
Sukorod	1000 akcse

Ferhád szpáhi

Jogosult lenne 18 500 akcsés jövedelemre
Birtokol: 7500 akcsét
Falkos stb. birtok 8334 akcsés részével
kiegészíti javadalmát = 15 834 akcse

Falkos stb. birtok - 14500 akcse

Falkos	2000 akcse	○
Petend	2000 akcse	○
And	1500 akcse	○
Salgod	1500 akcse	○
Szentjakab	1500 akcse	○
Nagy- és Kisrécse	2500 akcse	○
Pósfölde	1000 akcse	○
Jakabhegy	300 akcse	○
Ság	1200 akcse	○
Sukorod	1000 akcse	○

Ali mázul

Korábban lemondott 4666 akcsés
birtokáról magasabb jövedelmű birtok
reményében.
Jogosult 6166 akcséra
Falkos stb. birtok 6166 akcsés részét kapja

Ferhád+ 3fő – 1570-ben 15834 a.

Gyulaháza	1100 akcse
Újfalu	2514 akcse
Csukma	536 akcse
Vlah helyek	579 akcse
Fölse	1000 akcse
Pelence	4000 akcse
And	1750 akcse
Salgod	2805 akcse
Szentjakab	1550 akcse

Ali – 1570-ben (6500 akcse)

Falkos	2300 akcse
Petend	2000 akcse
Sukorod	1000 akcse
?	1700 akcse

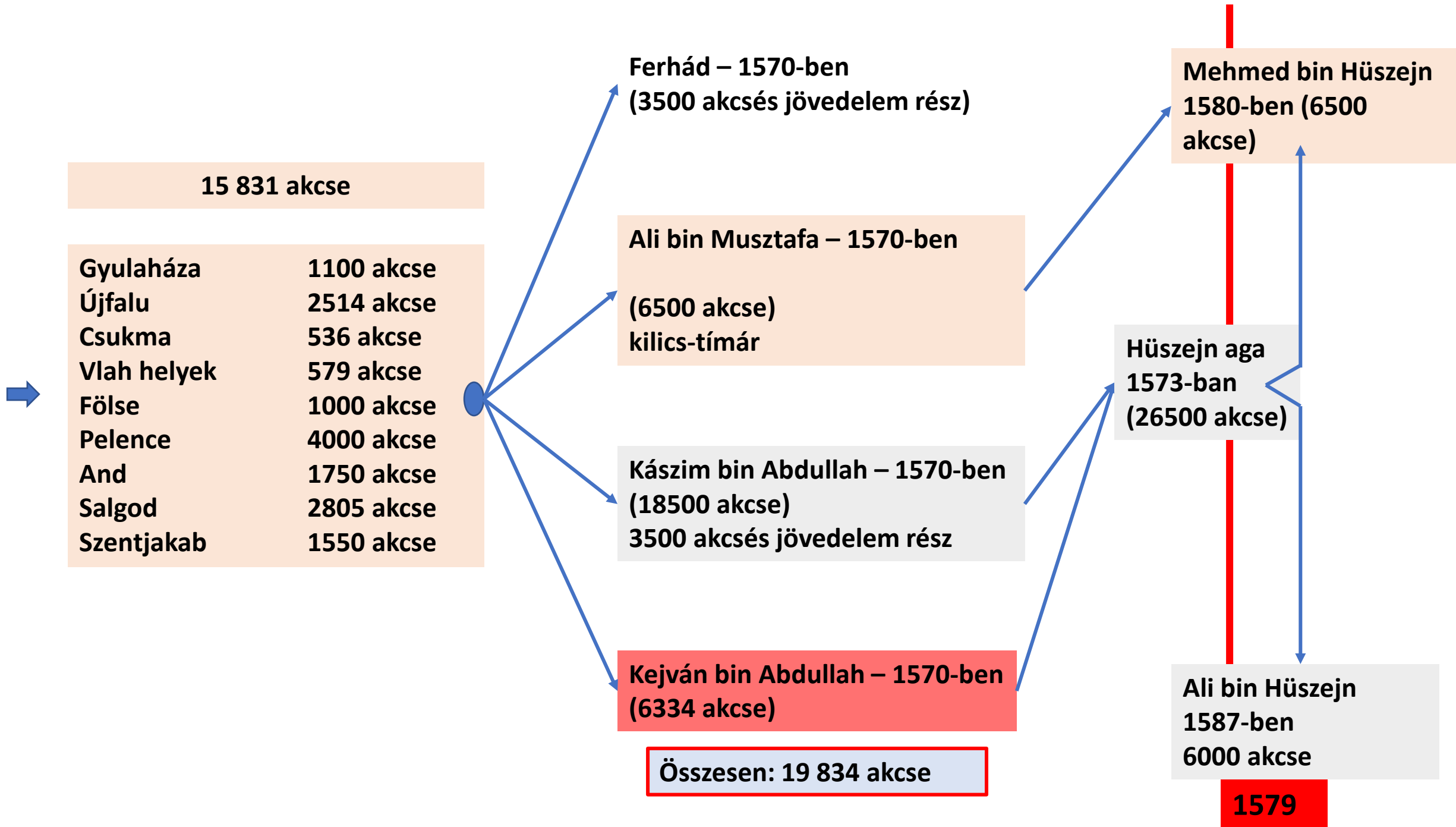
Ali aga – 1570-ben (11500) akcse

Belezna	5000 akcse
Nagy- és Kisrécse	6500 akcse

Besír – 1570-ben (6550 akcse)

Ság	2000 akcse
Bagola	1500 akcse
Pósfölde	1850 akcse
Mogyoród	1200 akcse

1569

Az oszmán birtoklás legfőbb sajátosságai:

- centralizált rendszer**
- rugalmas rendszer**
- folyamatosan aktualizált rendszer**

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket!

Hegyi Klára

A török jövedelemgazdálkodás
változásai
a 17. században

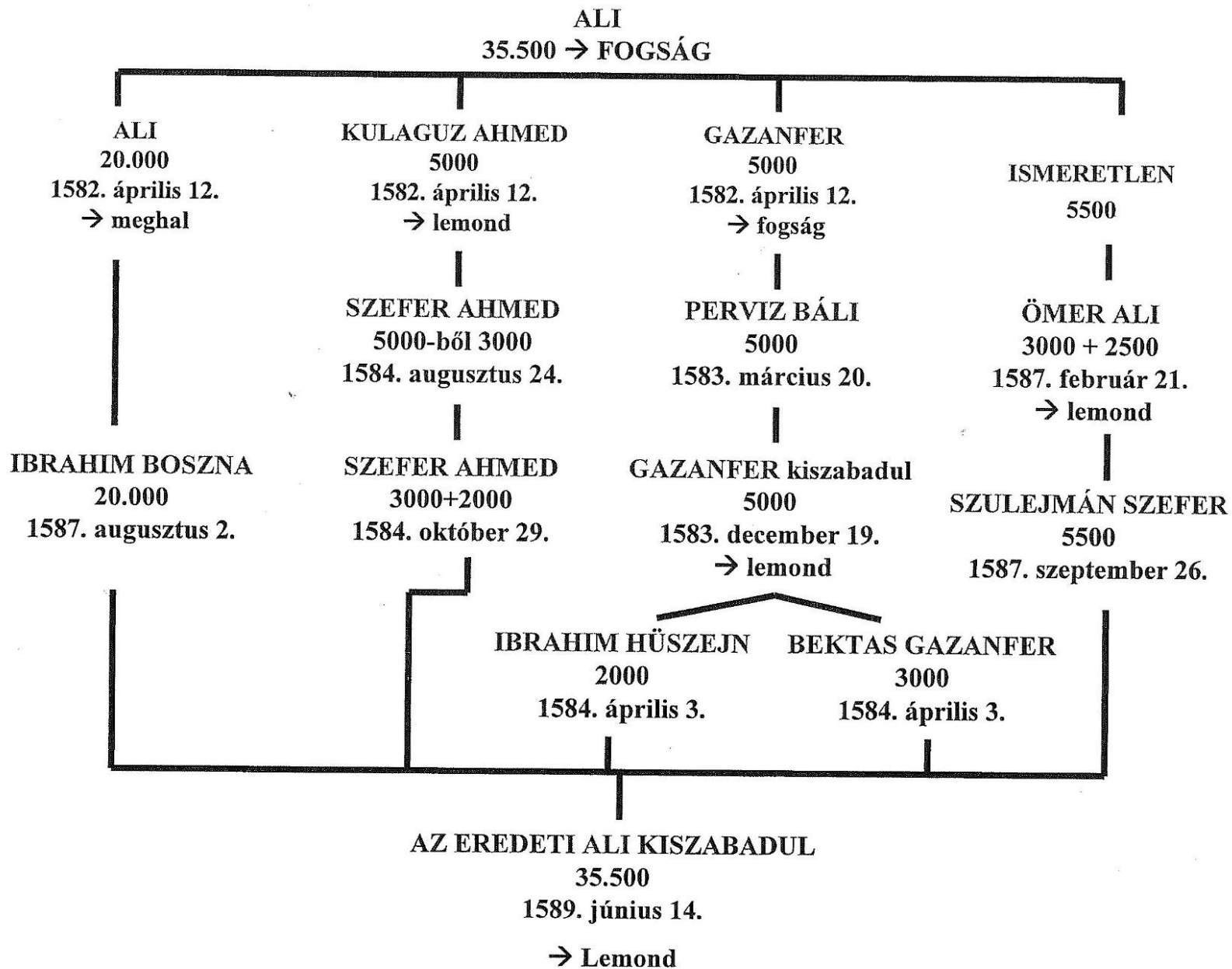
Öt szandzsák bevételeinek megoszlása a haszonélvezők között

Haszonélvező	Szegedi 1570 (%)	Budai 1580 (%)	Szolnoki 1591 (%)	Hatvani 1580 (%)	Nógrádi 1579 (%)
Kincstár	65,6	77,8	39,5	29,5	3,3%
Pasák, bégek	8,7	4,9	11,4	10,1	29,3
Ziámet-birtokosok	4,4	7,3	13,4	20,7	11,5
Tímár-birtokosok	10,1	6,0	19,5	23,4	27,9
Várkatonák	11,1	4,0	16,1	16,3	28,0
Összesen	99,9	100,0	99,9	100,0	100,0

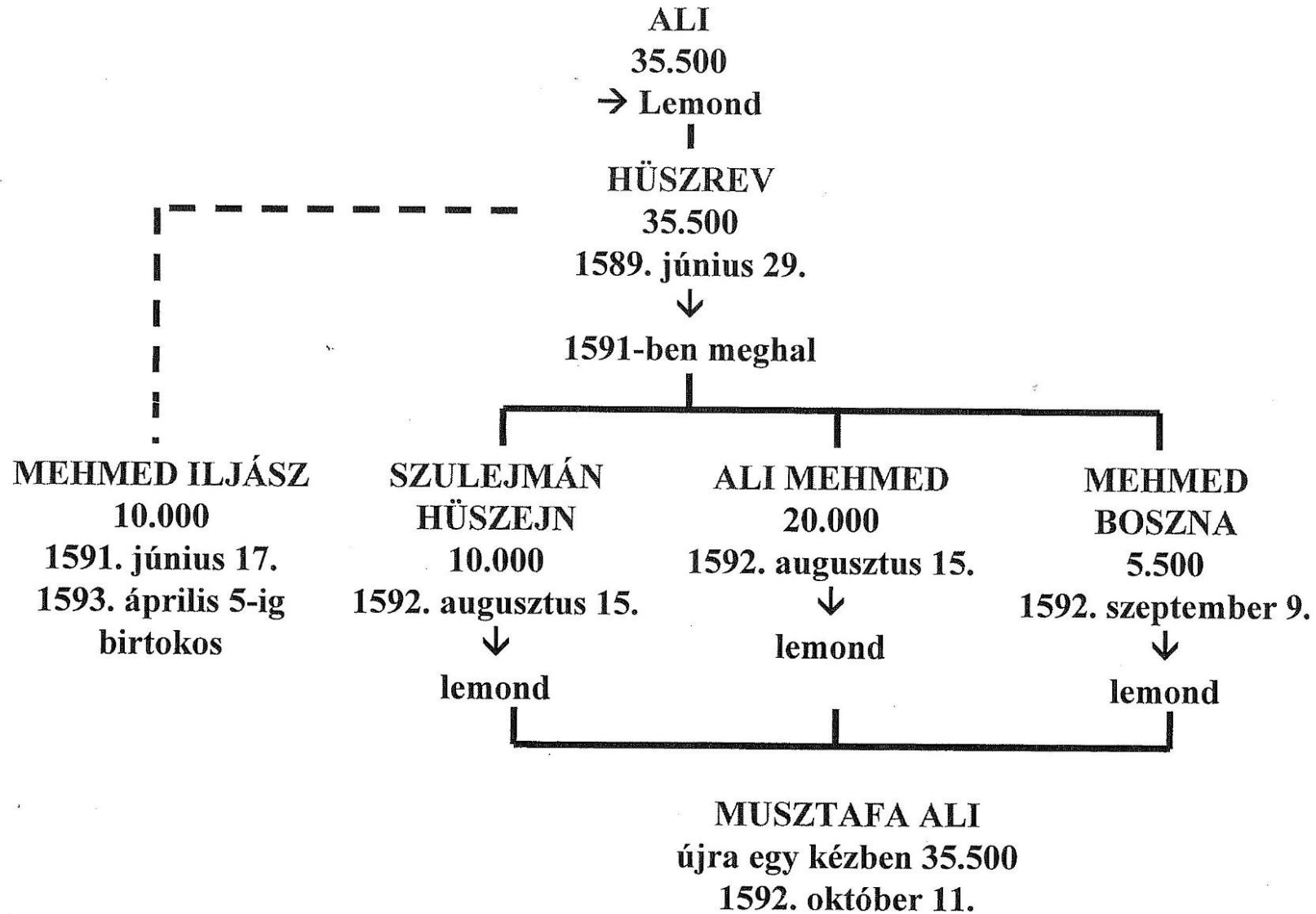
EGY ZIÁMET-BIRTOK A HATVANI SZANDZSÁKBAN	
Gáli Szentgyörgy (jászberényi)	12.000
Jákóhalma (jászberényi, 12.300-ból)	2.000
Négyszállás (jászberényi, 9.600-ból)	1.000
Ugra (gyöngyösi)	5.000
Felsőerdőtelek (hevesi)	4.500
Alsóerdőtelek (hevesi)	2.000
Szarvaskő (szarvaskői)	4.000
Kenéz (tokaji)	3.500
Szepsi (putnoki, üres)	750
Szalonna (putnoki, üres)	750
Összesen	35.500

A BIRTOK VÁNDORLÁSA - I.

A BIRTOK VÁNDORLÁSA – II.

A magyarországi földbirtok, mint a Habsburg Monarchia egyik kifizető eszköze a 17–18. század fordulóján

Oross András

levéltári delegátus

Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség

Szakirodalomból ismert kulcsfogalmak a törökök kiűzésének időszakából

(Általában ezeket a jelenségeket a magyar rendi sérelmek szemüvegén keresztül ismertette a magyar történetírás)

- Einrichtungswerk – tervezet: javaslatok gyűjteménye az ország új berendezkedésére (1688–1689) Kollonich Lipót győri püspök vezetésével bizottság dolgozza ki
- Neoacquistica Commissio (birtokjogi ügyek intézésére létrejött bizottság, 1688, majd 1696), Soós István tanulmányai!
- Uradalmak, birtokok visszaadása a török hódoltság előtti birtokosoknak?
- Fegyverváltság (jus armorum vagy Waffenrecht, 1702–1703, a birtokjog rendezésének költsége, egyúttal az addig a kamara által élvezett földesúri jogok visszaadása)
- Habsburg Monarchia államadóssága – értelmezési kérdések
- Készpénzhiány – általános fizetlenség (kiváltképp a katonaság)
- Katonaság élelmezési és ellátási nehézségének központi kérdésköre,
- Kompenzálás: birtokok, természetben adható jövedelmek (pl. rendszeres élelemellátás), Czigány István tanulmányai!

A levéltári forrásokból kirajzolódó kép

- Az újszerzeményi területeken a pusztulás mértéke – de nem a török hódoltság, hanem a visszafoglaló háború pusztításai 1683-1688 között
- Az udvari kamarai tanácsosi jelentésekben megelevenedik a korabeli Magyarország képe (püspök, kamarai emberek
- a magánemberek érdekei gyakran kerültek összeütközésbe az udvari kamarai tanácsosok által képviselt közérdekkel
- katonák fenyegető túlhatalma egy egész országrészre is kiterjedhetett
- nehézségek ellenére nagy vagyoni potenciál volt az újszerzeményi területekben, és nemcsak a földművelés bevételei biztosíthatták a vagyongyarapodást, hanem különféle bérletbe adható jövedelmi ágak is. Így a visszafoglalt területeken fürdők, fogadók, átkelők, malmok, kocsmák és mészárszékek kialakításáért és üzemeltetéséért is folyt a harc az egyes érdekcsoportok között (Géra Eleonóra kutatásai – Buda)
- Ki birtokolja (műveli és művelteti) a földet? – Különösen a háborús viszonyok között – nincs konzekvens, egységes „birtokpolitika”, sokkal inkább a háborús helyzethez alkalmazkodó döntések (egyedi és általános)
- Mekkora jövedelmet bírjon az egyházi / világi földesúr, aki a török hódoltság idejében is gyakorolta tulajdonjogát?
- Államhatalom: a fegyver jogán magának akarja
- Magyar nemesség: mint volt tulajdonos kéri vissza
- Résztvevő kormányzervek: Udvari Kamara (Bécs), Magyarországi kamarák (Pozsony, Buda, Kassa stb.), Magyar Királyi Udvari Kancellária

Konkrét példák (magyar főurak, katonák)

- 1685: a Nyitra megyei Ludány (Erdődy György és Esterházy János közül előbbi kapja), de hogy! Az Udvari Kamara Erdődy kérvényét támogatja, mert ő 11.000 forint készpénzt ajánl, míg Esterházy csak érdemei elismeréséül kapná meg. I. Lipót jóváhagyja, saját kézzel azonban ráírja az előterjesztésre: *Esterházi ein wahrer Spiegel der treue im land Hungarn ist, so werdt ich wohl gehrn sehen, wenn er konte consoliert werden auf welche die camer wohl solle bedacht seyn*
- 1687: Gombos Imre ezredes – saját katonaságával Bécs védelménél és az azóta folyó harcokban tüntette ki magát, de birtokai jövedelmei a háború idején veszteséget szenvedtek, érdemeit elismerik, de mostani időkben nehéz a kegyet és jóindulatot javakkal kimutatni, de megérdemli, ezért egy 12.000 forint értékű felső-magyarországi birtokot adnak neki – itt már Buda elfoglalása után vagyunk
- 1691: Koháry István részére Balog és Derenk fiskális uradalmak átengedése (8650 magyar forint értékben), az 1686 óta felhalmozódott bányavárosi főkapitány-helyettesi végvidéki fizetése hátralékai miatt, átirat az udvari Hadi Fizetőhivatalnak is, hogy a „kiadást” könyvelje le – erre a követelésre tehát Koháry többet nem tarthat igényt
- 1700: Batthyány Ádám és a siklói uradalom, aki több pénzügyi követelését váltotta a földbirtokra (apja és saját végvidéki fizetési és táborigazgatási katonai fizetési hátraléka, saját katonái részére adott pénzbeli kölcsönök kamatokkal együtt!)
- Esterházy Pál nádor követelései és birtokai, hosszas alkudozások (Iványi Emma monográfiája!)

Következtetések

- Készpénz alacsony szerepe – bár az elszámolásokban (számadásokban) sokszor úgy tűnik, minden készpénzben történt
- A természetben szedhető / adományozható jövedelmek előtérben (ide tartozik a földbirtok is) – az állam adósságállományának csökkentése a földbirtok értékével
- Az állam bevételeinek növelése a magánosok által a birtokokért adott, kialkudott (!) vételárral, vagy a katonaság ellátásának biztosítása a birtokokért adott gabonával vagy borral
- Minden lehetséges jövedelemforrás megragadása, Magyarországon előtérben a kereskedelem megadóztatása, gabonaadó, katonaság közvetlen élelmezése a lakosság által
- Magyarország nem adózik? – DE, azonban nem úgy, mint a cseh és osztrák örökös tartományok, hanem sokszínűbb, változatos módon járul hozzá a Habsburg Monarchia jövedelmeihez
- Klasszikus példa a 16. századból: az államnak adott kölcsön fejében a hitelező szabad, vámmentes marhahajtásra kap engedélyt valamelyik nyugati harmincadvámon

„Vivunt ex agris”

A földhasználat szerepe, formája
és a földminőség kérdése Bél Mátyás műveiben

TÓTH GERGELY, BTK Történettudományi Intézet

Bél Mátyás (1684-1749), evangélikus lelkész, pedagógus, történész

Országleírása (életében megjelent kötetek):

Matthias Bel: *Notitia Hungariae novae historico-geographica*. I–IV.
Viennae, 1735–1742.

Bél Mátyás *Notitiájának* mezőgazdasági vonatkozásaival, és a korszak ilyen témájú szakmunkáival foglalkozó irodalom:

DÓCZY Jenő–WELLMANN Imre–BAKÁCS István: *A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete (1505–1805) – Bibliographia litterarum Hungariae oeconomicarum e prioribus saeculis (1505–1805)*. Budapest, 1934.

BAKÁCS István: Mezőgazdaságunk és az agrárszakirodalom a XVIII. században. *Századok* 81 (1947) 140–151.

WELLMANN Imre: Bél Mátyás (1684–1749). *Történelmi Szemle* 22 (1979) 381–391.

Ifj. BARTA János: A magyar mezőgazdasági irodalom forrásértéke a 17–18. században. *Egyetemes történeti tanulmányok* 15. (1981) 15–24.

BÉL Mátyás: *Magyarország népének élete 1730 táján*. Vál., s. a. r., bev. WELLMANN Imre. Ford. WELLMANN Imre, PÜSPÖKI NAGY Péter. Budapest, 1984. (Történetírók Tára.)

WELLMANN Imre: Bél Mátyás és az agrártörténet. *Agrártörténeti Szemle* 27 (1985) 1–2. sz. 58–65.

WELLMANN Imre: Bél Mátyás Magyarország közgazdaságáról. *Lymbus Művelődéstörténeti Tár* 2. (1990) 185–197.

A *Notitia* kéziratban maradt részeinek kritikai kiadása:

Matthias Bel: *Notitia Hungariae novae historico geographica... Comitatum ineditorum ... tomi I–VI*. Edendo operi praefuit et praefatus est Gregorius TÓTH; textum recensuerunt notisque instruxerunt Ladislaus GLÜCK, Zoltanus GÖZSY, Gregorius TÓTH [et al.] Budapestini, 2011–2020.

Eddig megjelentetett vármegyeleírások:

Árva, Trencsén (I.)

Sopron, Vas, Zala, Veszprém (II.)

Győr, Komárom, Esztergom (III.)

Fejér, Tolna, Somogy, Baranya (IV.)

Sáros, Zemplén, Ung, Bereg (V.)

Abaúj, Gömör, Torna, Borsod (VI.)

Teljes sorozat: tíz kötet (2027-ig elkészül)

Jelmagyarázat

	Matolai János (nagyobb segítség)		Matolai János (kisebb közreműködés)
	Dobai Székely Sámuel (nagyobb segítség)		Dobai Székely Sámuel (kisebb közreműködés)
	Reviczky János Ferenc (nagyobb segítség)		Reviczky János Ferenc (kisebb közrem.)
	Buchholtz György (kisebb, ill. nem tisztázott közreműködés)		

Bél Mátyás legfontosabb munkatársai a Notitia elkészítésében

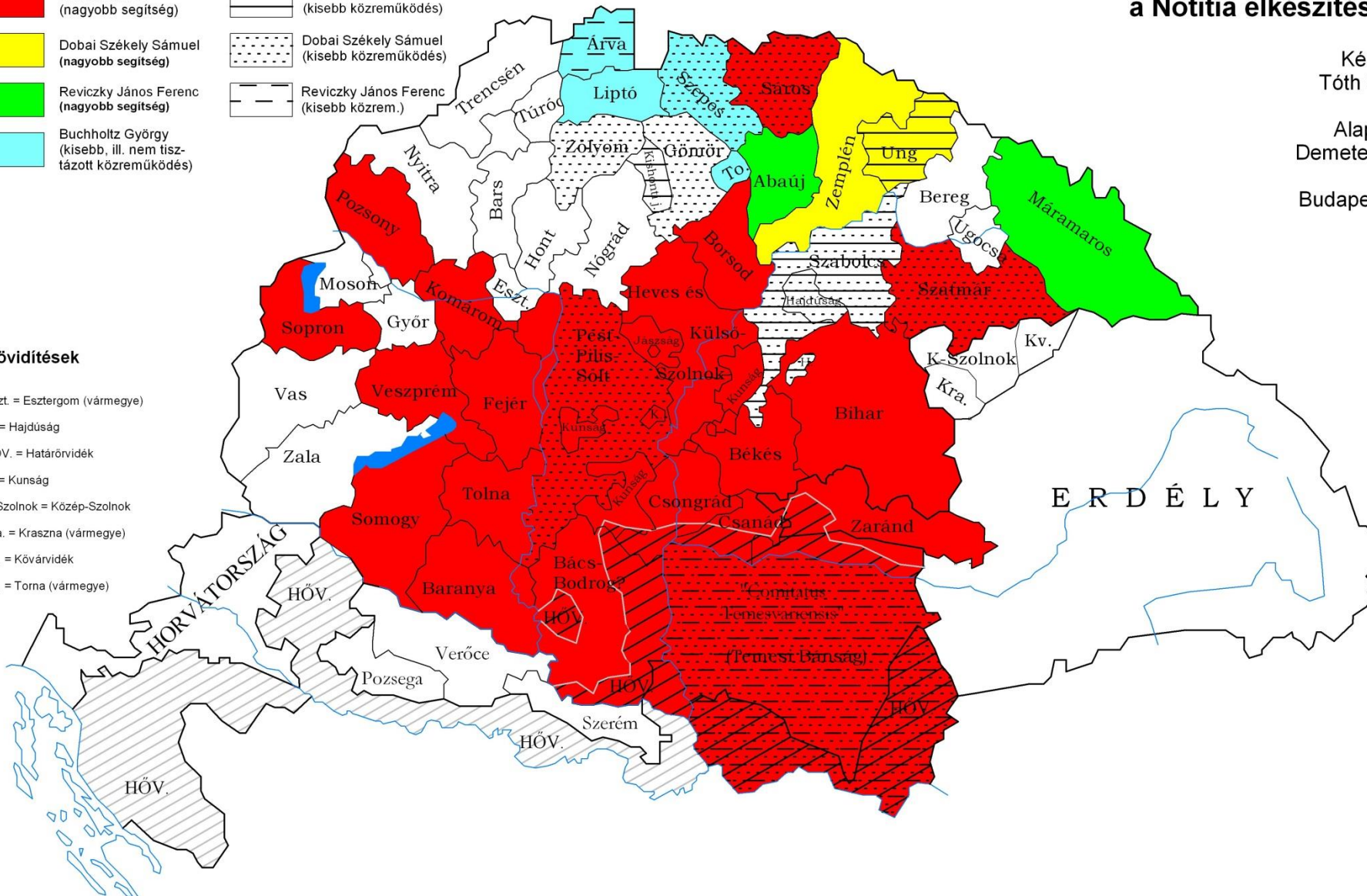
Készítette:
Tóth Gergely

Alaptérkép:
Demeter Gábor

Budapest 2007

Rövidítések

Eszt. = Esztergom (vármegye)
H. = Hajdúság
HÖV. = Határőrvidék
K. = Kunság
K-Szolnok = Közép-Szolnok
Kra. = Kraszna (vármegye)
Kv. = Kövárvidék
To. = Torna (vármegye)

Kérdőív Nagyhont vármegye leírásához, 1739.

§. 3. De fertilitate vel sterilitate Comitatus, quas fruges, fructusve ferat; qua vino, aut frumento magis, vel minus proficiat.

§. 3. A vármegye termékenységéről, avagy terméketlenségéről: milyen terményeket avagy terméseket hoz; hol terem inkább vagy kevésbé bort vagy gabonát.

(...)

§. 3. De incolarum occupationibus, et quomodo vitam tolerant, quibus affliguntur miseriis etc.

§. 3. A lakosok elfoglaltságairól, és arról, hogy mi a megélhetésük, milyen sorscsapások sújtják őket stb.

Falvakhoz írt kérdőív (1725-1730)

3. Vici ager, fructus, vineae, etc.

3. A falu szántóföldje, terményei, szőlői stb.

**Az apodémikus (utazási) irodalom módszertani
kézikönyvei a 16-17. századból, kérdőpontokkal:**

Theodorus ZWINGER: *Methodus apodemica: in eorum gratiam, qui cum fructu in quocunque tandem vitae genere peregrinari cupiunt.* Basileae, 1587.

Heinricus RANZOVIUS: *Methodus apodemica seu peregrinandi, perlustrandique regiones, urbes et arces ratio.* Argentiniae, 1608.

Bél Mátyás javaslatai a magyar gazdaság fejlesztésére (1722)

Matthias BEL: *Tabella cogitationum privatarum de publica oeconomia regni Hungariae.*

Lelőhely: Ráday Gyűjtemény, K O. 10.

Kiad.: WELLMANN Imre: *Bél Mátyás Magyarország közigazdaságáról. Lymbus Művelődéstörténeti Tár 2. (1990) 185–197.*

**Fontosabb témák a mezőgazdaság témakörében a
*Notitiában:***

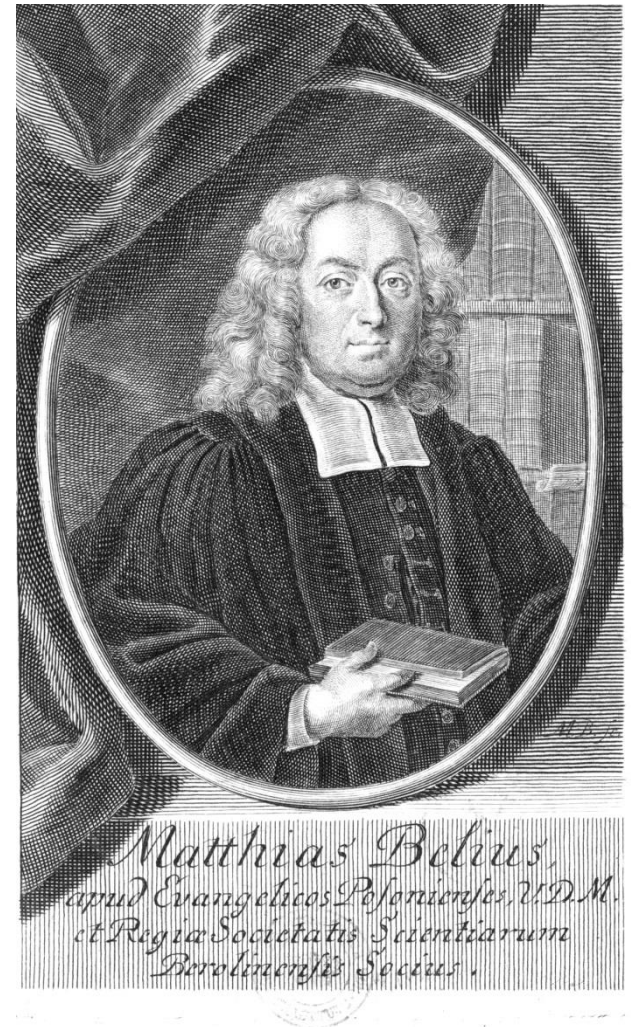
- A.) Termények, földhasználat
- B.) Tulajdonviszonyok
- C.) Erdőhasználat
- D.) A parasztságot sújtó nehézségek
- E.) Élelmiszerekkel való kereskedelem, szállítás, vásárok, piacok problémája

**Miért lehet fontos az agrártörténet kutatóinak a *Notitia*?
Milyen kutatások épülhetnek rá?**

- egy-egy termény, vagy haszonállat korabeli elterjedtsége, termesztésének/tenyésztésének módja
- példa: BENEI Bernadett: *Adalékok a 18. századi magyarországi sertéstartás történetéhez* (megjelenés előtt)
- helytörténeti kutatások: egy-egy település, város, vármegye földhasználatának vizsgálata
- a parasztság korabeli helyzetének kutatása

Köszönöm a figyelmet!

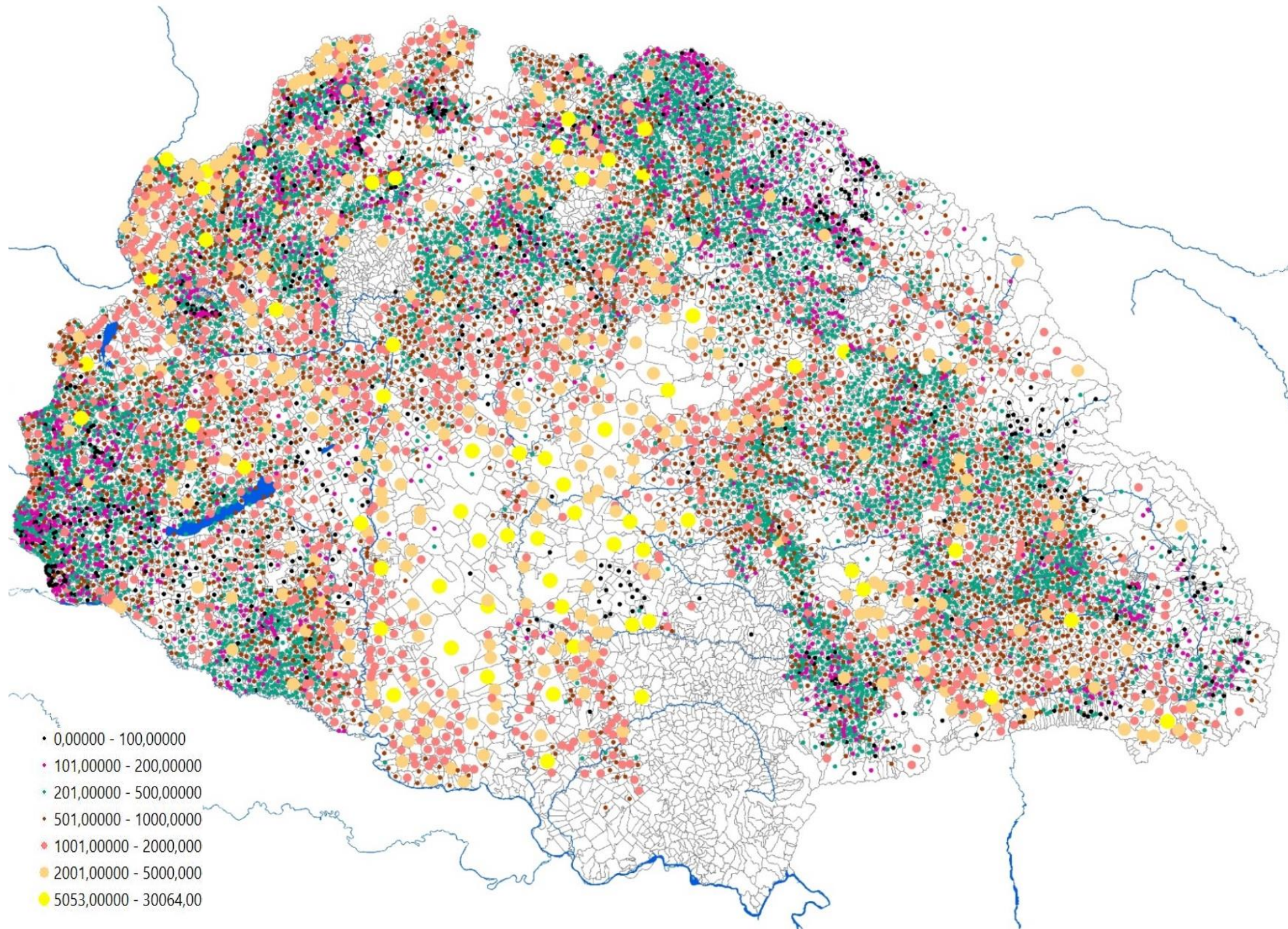

A magyar parasztság demográfiai viszonyai és gazdasági ereje 18. századi országos összeírások alapján

Demeter Gábor

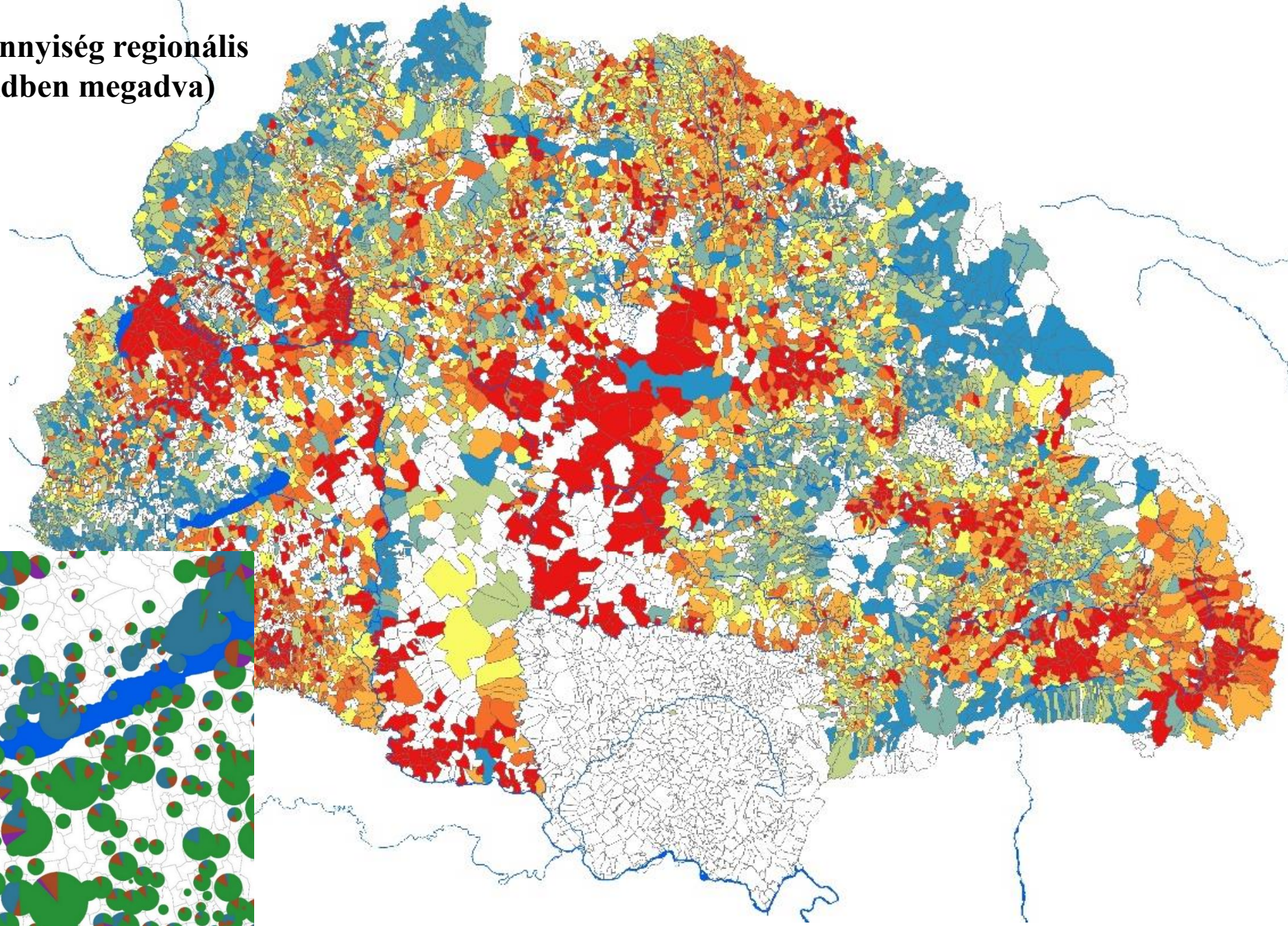
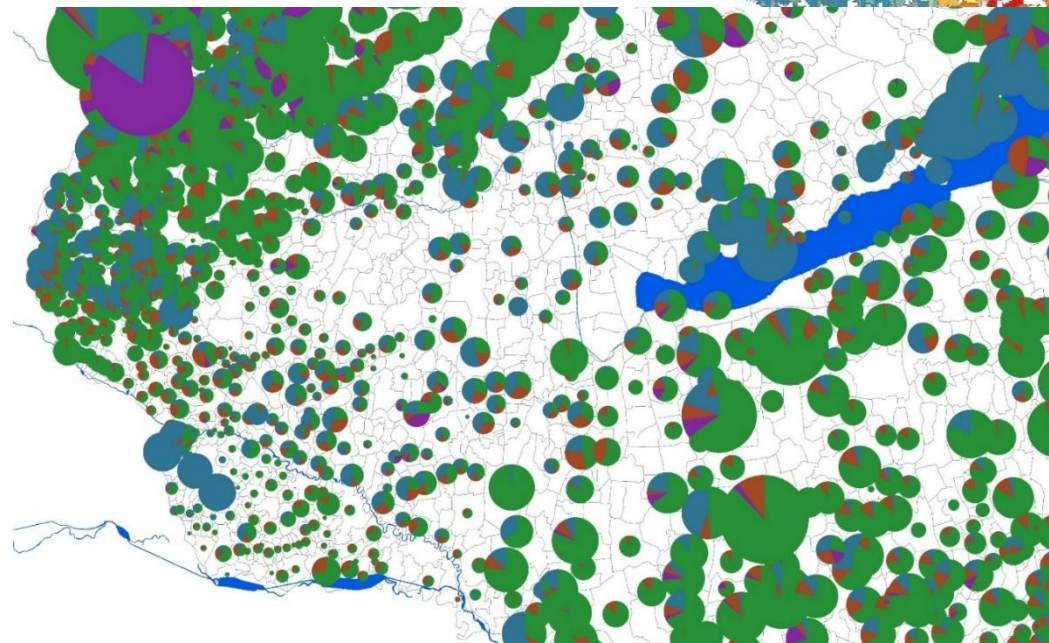
2021. november 3.

MTA BTK Lendület „10 generáció”

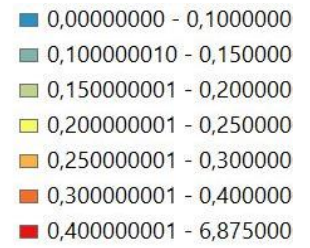

Egy összeírt lakosra jutó földmennyiség regionális differenciái 1720-ban (közlös földben megadva)

- Mérték?
- Minőség?
- Összevetés?

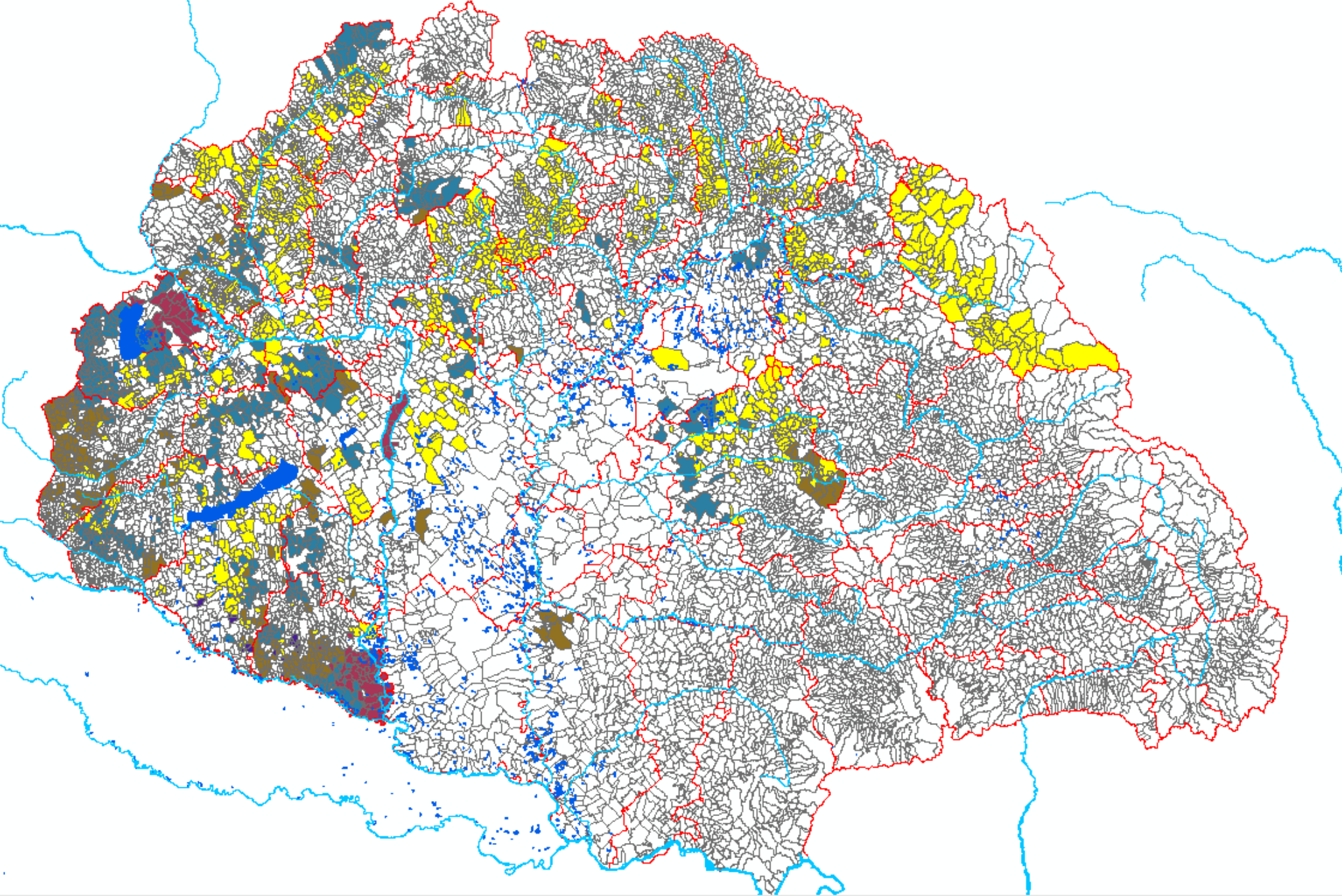

A zsellérek aránya 1785-ben az összes f. férfihoz viszonyítva

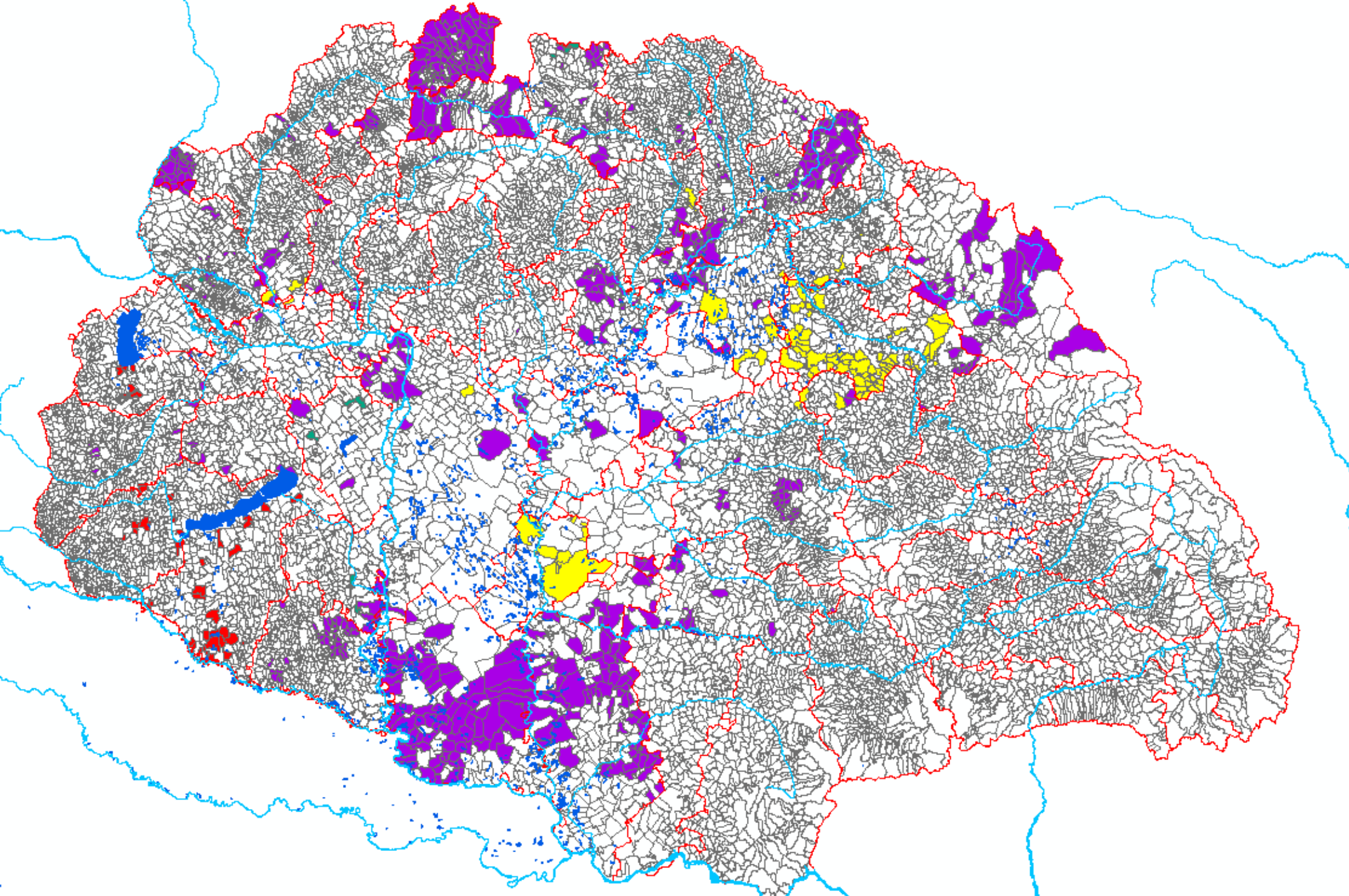

Összevetés 1720?
Térképen nem
ábrázolható

Elemzési probléma

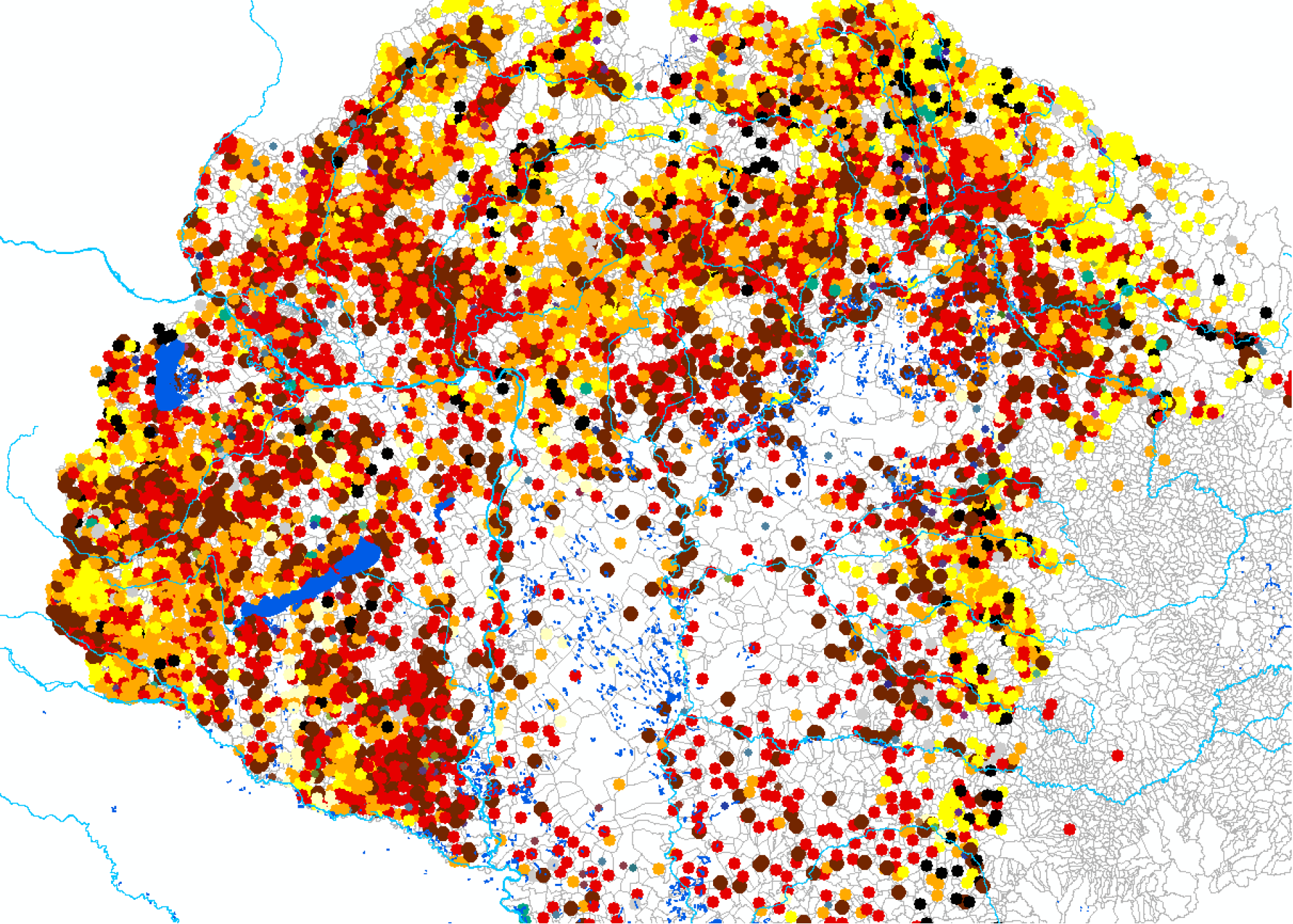

- kozep
- meglehetos
- nagy
- nincs
- rossz
- sok
- sovany
- szaraz
- szekes
- szep
- szoros
- szuk
- tagas
- termekeny
- terseges
- van
- vizenyos sas, nadas
- vizes
- MO_Megye
-
- MO_Telepules
- <all other values>
- KOMBIRTOKO**
- Batthyany
- Czindery
- Esterhazy
- Kozb
- Krisztina

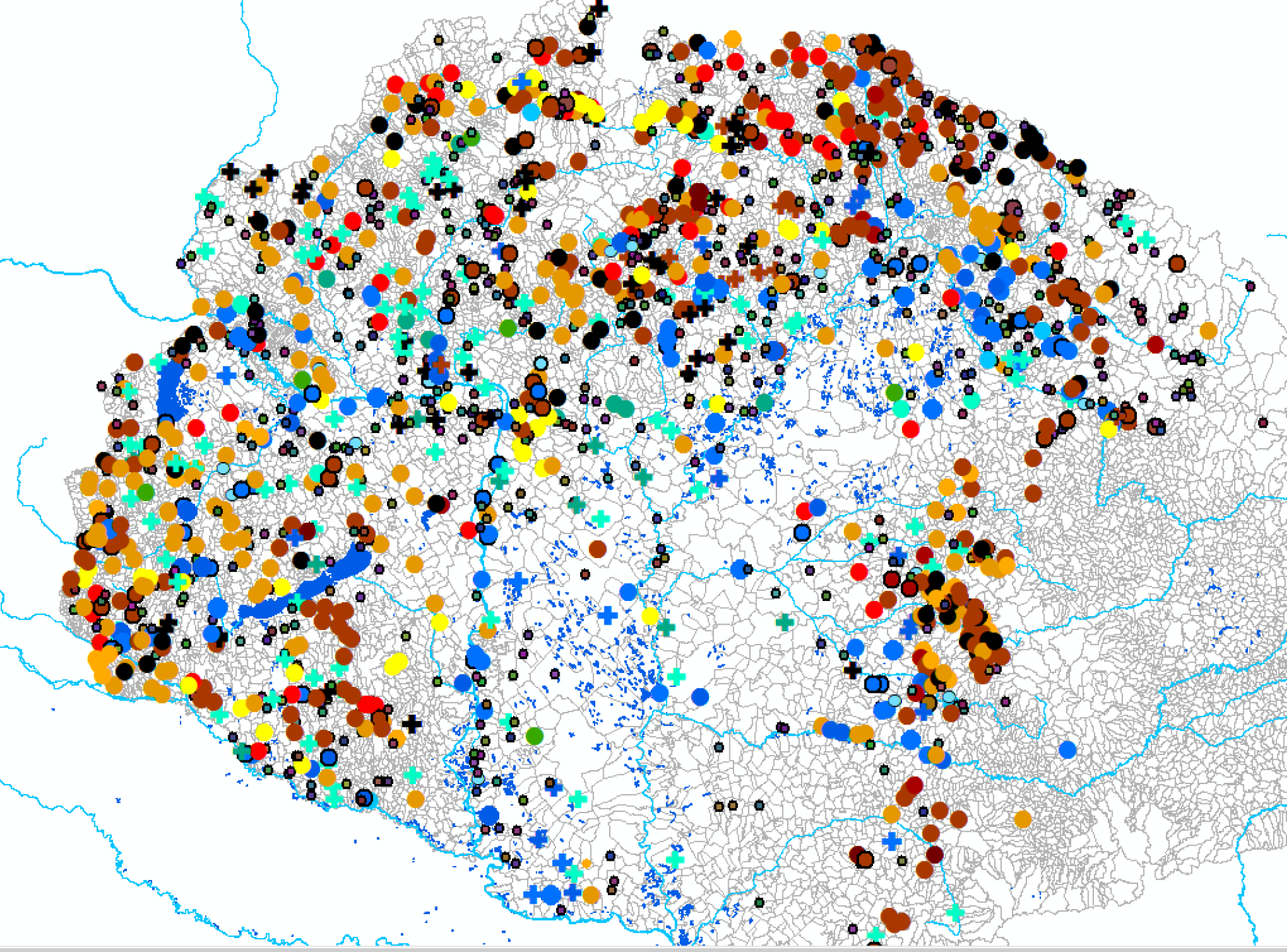

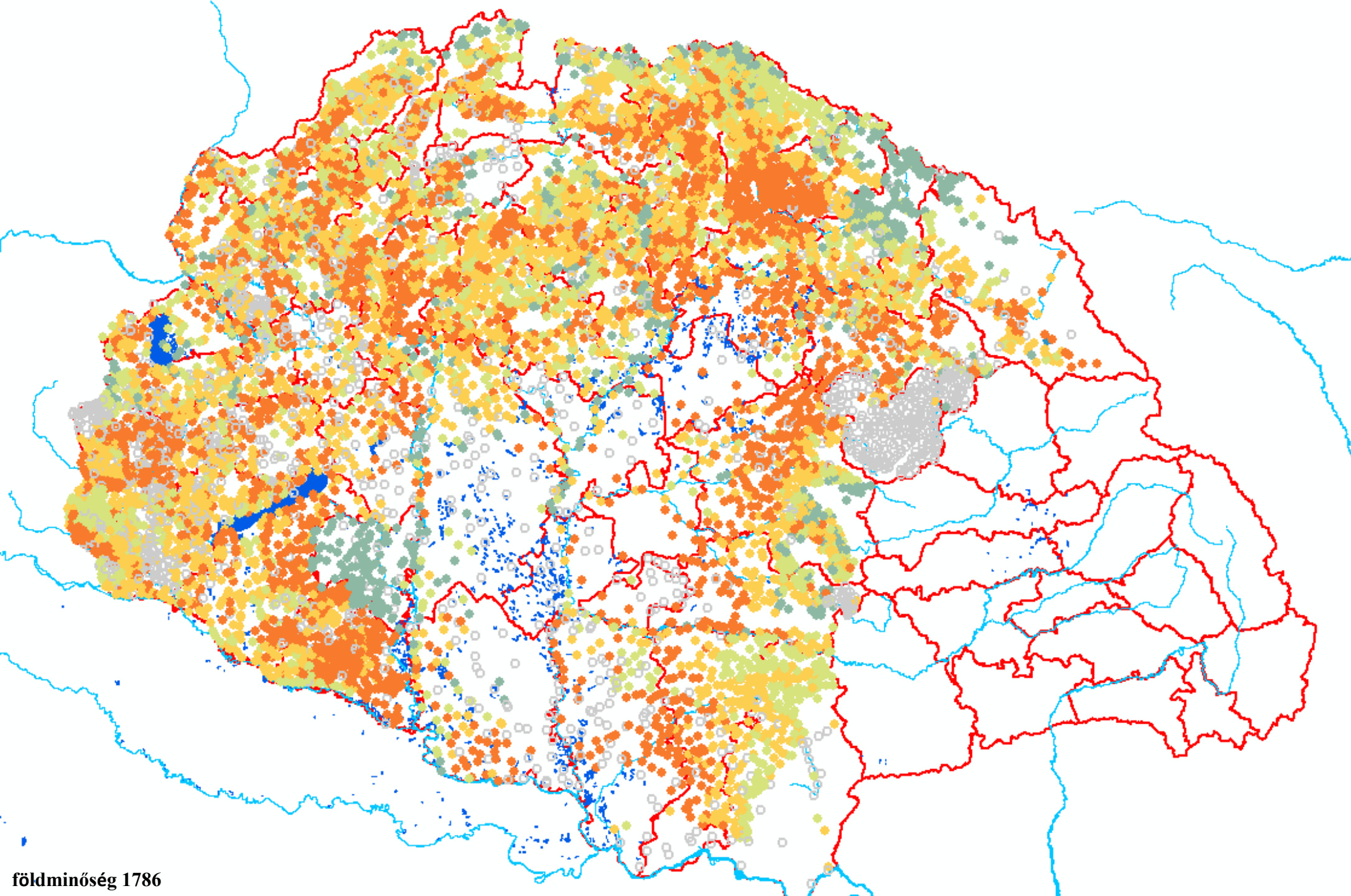
- rossz
- sok
- sovany
- szaraz
- szekes
- szep
- szoros
- szuk
- tagas
- termekeny
- terseges
- van
- vizenyos sas, nad
- vizes
- MO_Megye
-
- MO_Telepules
- <all other values>
- KOMBIRTOKO
- Kamara
- Karolyi
- Szechenyi
- kamara
- religioi kamara
- religioi kincstar

Elsődleges fogyasztások

- MOTel_KP
- FOLDMINOSE
- 0,00000000
- 0,000000001 -
- 1,00000001 - 2
- 2,00000001 - 3
- 3,00000001 - 6
- 6,00000001 - 9
- FolyokL
- FolyoKM
- ToTemp
- MO_Telepules
- MO_Megye

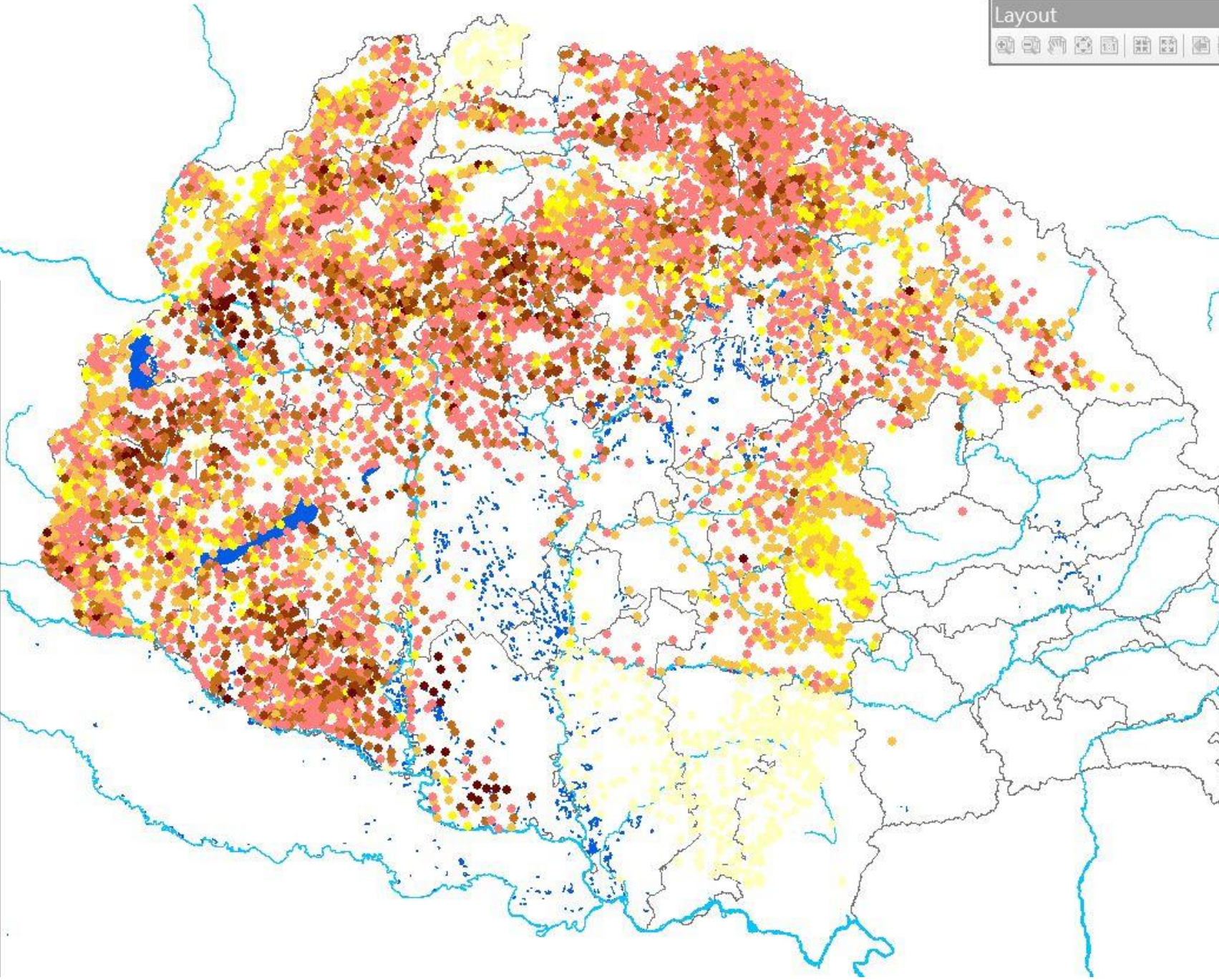
Robotnapok száma egy parasztra 1786

Átszámolni!

Table Of Contents

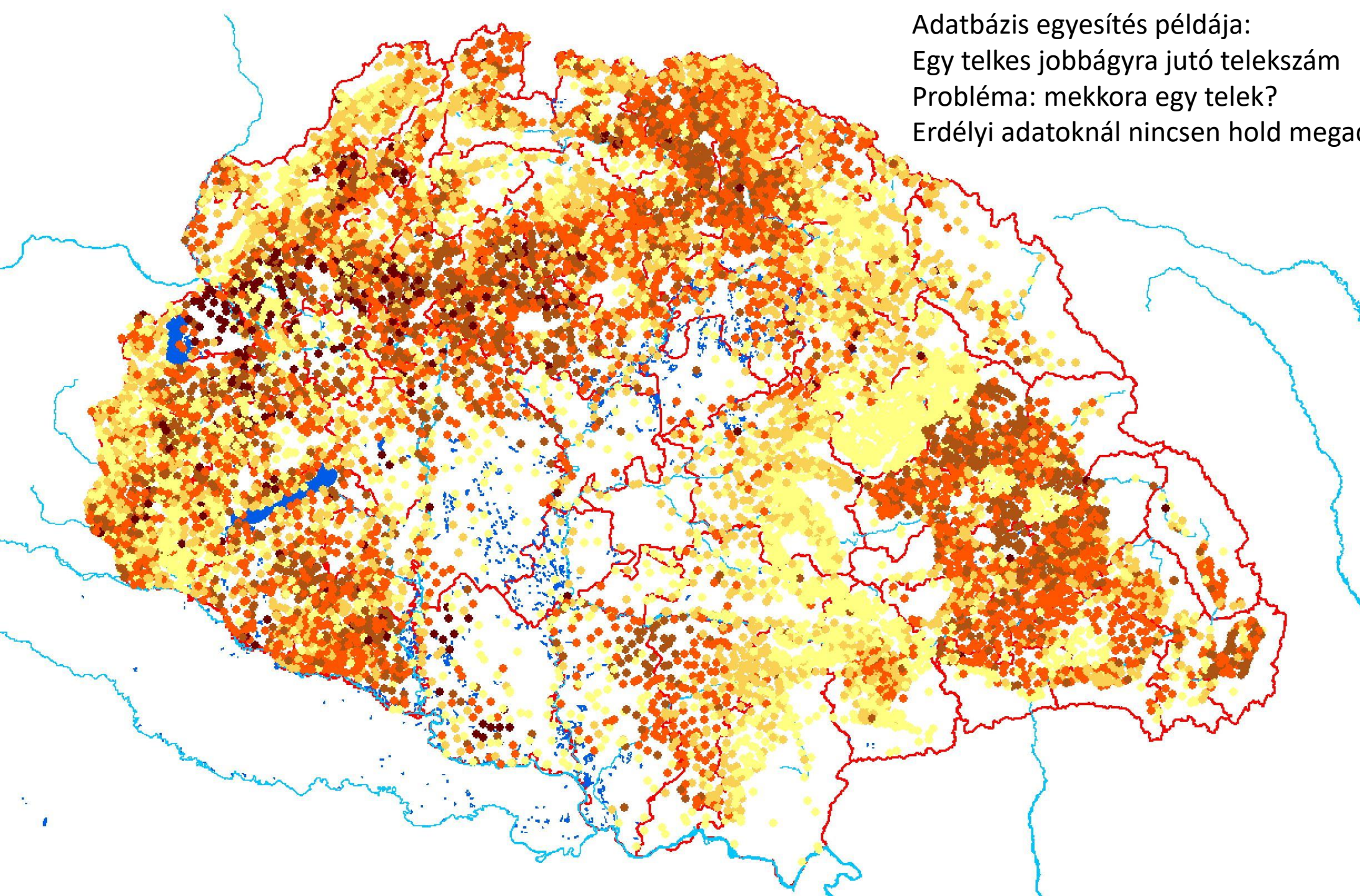
Layers

- MOTel_KP
  - KORROBOT_P
    - 0,00000 - 1,00000
    - 1,00001 - 13,00000
    - 13,00001 - 26,00000
    - 26,00001 - 52,00000
    - 52,00001 - 70,00000
    - 70,00001 - 104,00000
    - 104,00001 - 4753,50000
- FolyokL
- FolyoKM
- ToTemp
- MO_Telepules
  - TOTALHEAD
    - 0,00000 - 10,00000

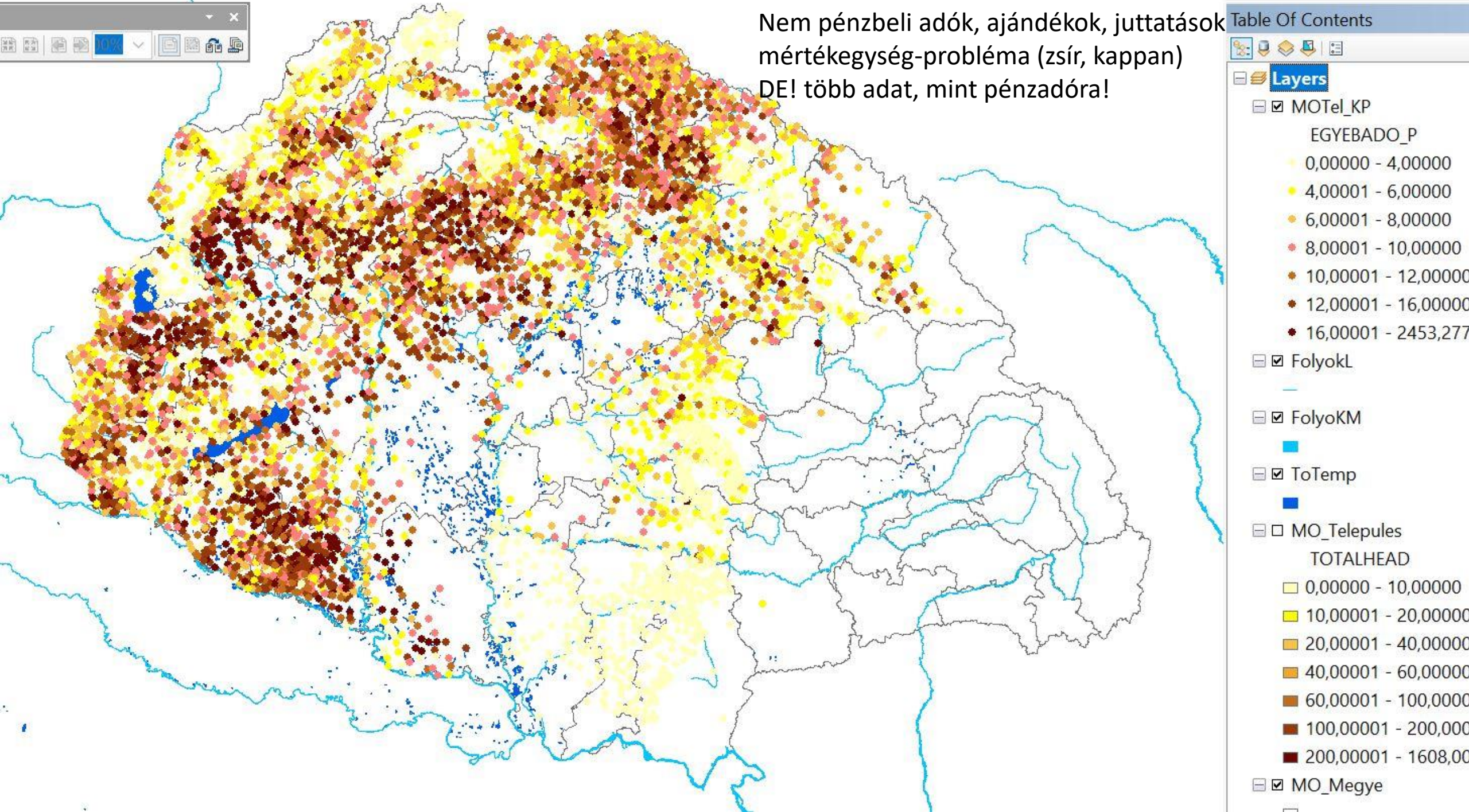
Layout

Adatbázis egyesítés példája:
Egy teljes jobbágyra jutó telekszám
Probléma: mekkora egy telek?
Erdélyi adatoknál nincsen hold megadva

- Layers
- MOTel_KP
    - EGYTELKESR
      - 0,000 - 0,200
      - 0,201 - 0,400
      - 0,401 - 0,660
      - 0,661 - 1,000
      - 1,001 - 33,911
  - FolyokL
  - FolyoKM
  - ToTemp
  - MO_Telepules
  - MO_Megye

Nem pénzbeli adók, ajándékok, juttatások
mértékegység-probléma (zsír, kappan)
DE! több adat, mint pénzadóra!

Layers

MOTel_KP

kilenced robotnapban 1 head

0,00000 - 1,00000

1,00001 - 5,00000

5,00001 - 8,00000

8,00001 - 10,00000

10,00001 - 14,00000

14,00001 - 20,00000

20,00001 - 50,14286

MOTel_KP

kilenced kp-ben 1 head

0,00000 - 0,50000

0,50001 - 1,00000

1,00001 - 1,50000

1,50001 - 2,00000

2,00001 - 3,00000

3,00001 - 4,00000

4,00001 - 10,00000

FolyokL

FolyoKM

ToTemp

MO_Telepules

<all other values>

KILENCED__természetben

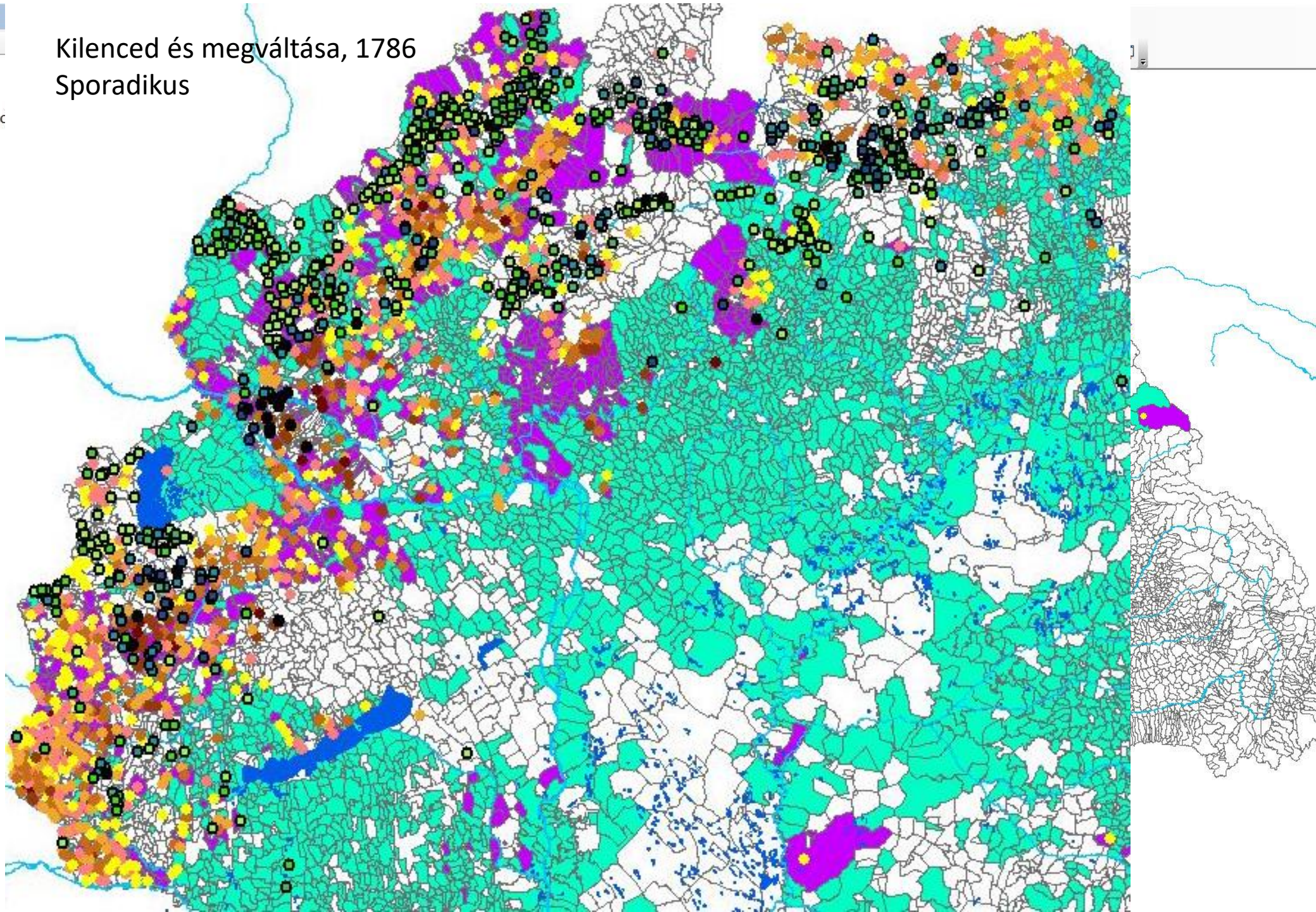
<Null>

igen

nem

Kilenced és megváltása, 1786

Sporadikus

foldminoseg		parokia db	iskola mester	telkes 1786	hazatlan 1786	szolo paraszt1786	hold fo1786	hold telkesre1786	robot korr egyfore1786	ado osszparaszt	ado telek ellyel	idegen arany	tavol arany1784
1	N	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000
	Mean	0,551	0,543	71,748	5,971	0,667	10,425	14,749	42,888	4,482	16,868	0,014	0,017
	Std. Deviation	0,498	0,498	21,006	8,020	1,810	6,927	10,454	21,756	4,610	26,692	0,018	0,017
2	N	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000
	Mean	0,445	0,436	72,301	4,645	0,580	9,895	13,965	39,119	4,171	18,283	0,015	0,018
	Std. Deviation	0,497	0,496	22,315	7,231	1,704	6,845	11,172	21,219	4,204	29,376	0,016	0,017
3	N	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000
	Mean	0,455	0,413	73,934	4,366	0,371	9,255	12,932	34,523	4,285	23,601	0,013	0,016
	Std. Deviation	0,498	0,493	24,383	7,275	1,323	6,988	12,136	20,410	3,913	35,619	0,015	0,017
4	N	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000
	Mean	0,530	0,547	72,050	5,291	0,222	8,956	12,369	29,725	4,149	29,161	0,014	0,014
	Std. Deviation	0,500	0,498	24,946	8,280	1,086	7,416	9,416	17,854	3,405	42,037	0,013	0,012
5	N	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000
	Mean	0,329	0,557	74,709	5,179	0,000	7,765	10,247	29,067	3,972	26,994	0,023	0,021
	Std. Deviation	0,473	0,500	22,596	7,474	0,000	7,418	8,065	16,331	1,903	25,788	0,026	0,024
Total	N	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000
	Mean	0,491	0,480	72,421	5,126	0,538	9,869	13,888	38,770	4,302	19,723	0,014	0,017
	Std. Deviation	0,500	0,500	22,497	7,646	1,636	6,973	10,992	21,372	4,232	31,106	0,017	0,017

- a parókiák vagy akár az iskolák gyakorisága nem függ össze a földminőséggel, a telkes jobbágyok arányával vagy a zsellérek számával.

- a szőlőbirtok nagysága azonban már indikatív, s érdekes módon az egy főre/telkes jobbágyra jutó föld is magasabb a jobb minőségű kategóriákban, mely éppen a kiegyenlítődés ellen hat – igaz a robot nagysága is kifejezőbb a jobb minőségű földön,

- az egy földművesre jutó pénzadó esetében csak a legjobb kategóriában érezhető a differencia.

- a legjobb földeken volt a legkevesebb agrármunkaerő és

- az adó egy telekre vetített értéke a rosszabb minőségű földön volt magasabb!

- a gyerekarány nem mutatott összefüggést a földminőséggel,
- a család létszáma a legjobb földek esetén az átlag alatt maradt (viszont egy házban itt több család lakott);
- a zselléresedés és migráció a legrosszabb földosztályban viszont már kifejező volt,
- a nemesség a jobb minőségű földeken nagyobb arányban volt jelen
- a polgárok aránya is magasabb volt a jó földekkel rendelkező településeken
- a legrosszabb földeken hamarabb nőültek.
- A természetbeni földesúri juttatások és a földminőség között megint evidens a kapcsolat,
- a komplex fejlettségi mutató kategóriánkénti értékei is erre mutatnak

foldminoseg		gyerek1784 arany	zseller csalad1784	csalad letszam1784	csalad hazankent8 4	diffjobbagy 84 20%	nemeas arany84	polg arany84	nötlenffi arany84	termeszeten gyfore	diff	fejlettseg177 5
1	N	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2164,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000	2457,000
	Mean	0,142	0,590	5,323	1,311	-0,296	0,115	0,019	0,610	16,788	0,288	1,140
	Std. Deviation	0,030	0,202	0,880	0,246	0,394	0,219	0,048	0,099	12,058	0,637	0,971
2	N	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2091,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000	2438,000
	Mean	0,145	0,590	5,491	1,257	-0,258	0,112	0,013	0,607	15,061	0,028	0,904
	Std. Deviation	0,032	0,212	0,917	0,236	0,408	0,232	0,034	0,097	11,366	0,614	0,915
3	N	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1137,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000	1309,000
	Mean	0,145	0,560	5,678	1,231	-0,244	0,089	0,009	0,613	12,150	-0,063	0,875
	Std. Deviation	0,035	0,248	1,115	0,243	0,415	0,245	0,031	0,228	10,422	0,635	0,882
4	N	523,000	523,000	523,000	523,000	428,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000	523,000
	Mean	0,142	0,551	5,581	1,238	-0,231	0,074	0,008	0,596	10,513	-0,110	1,101
	Std. Deviation	0,034	0,247	1,025	0,222	0,409	0,254	0,020	0,057	9,659	0,577	0,882
5	N	70,000	70,000	70,000	70,000	61,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000	70,000
	Mean	0,140	0,555	5,678	1,254	-0,317	0,034	0,004	0,555	8,142	-0,417	0,957
	Std. Deviation	0,040	0,213	1,076	0,189	0,233	0,201	0,012	0,062	7,779	0,499	0,999
Total	N	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	5881,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000	6797,000
	Mean	0,144	0,581	5,475	1,270	-0,268	0,105	0,014	0,608	14,703	0,089	0,999
	Std. Deviation	0,032	0,219	0,965	0,242	0,404	0,232	0,039	0,131	11,499	0,643	0,935

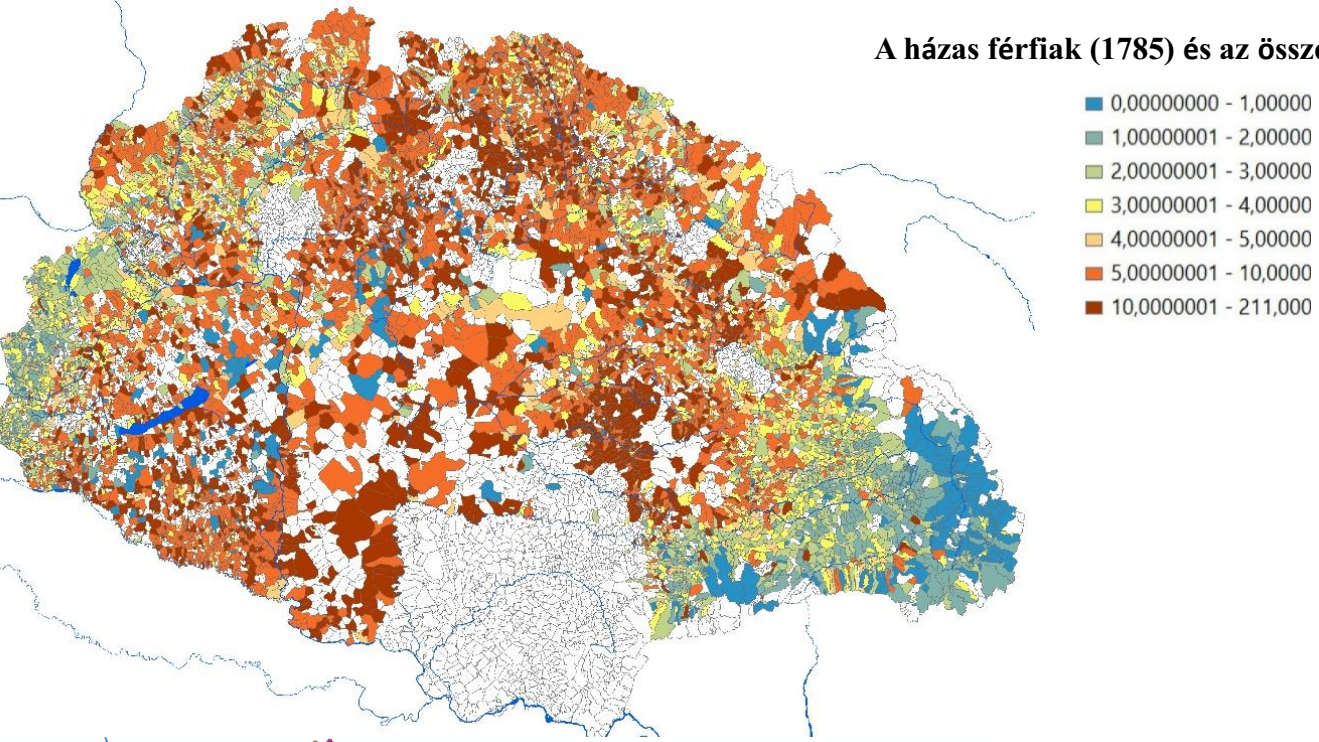
a földminőség a vegyes vallású területeken volt a legjobb,
 - kifejezetten rossz volt az ortodox és görög katolikus többségű területeken

Kifejezetten rossz volt a földminőség (átlag 2. helyett 3. oszt.) az oroszok dominálta falvakban és a lengyeleknél,

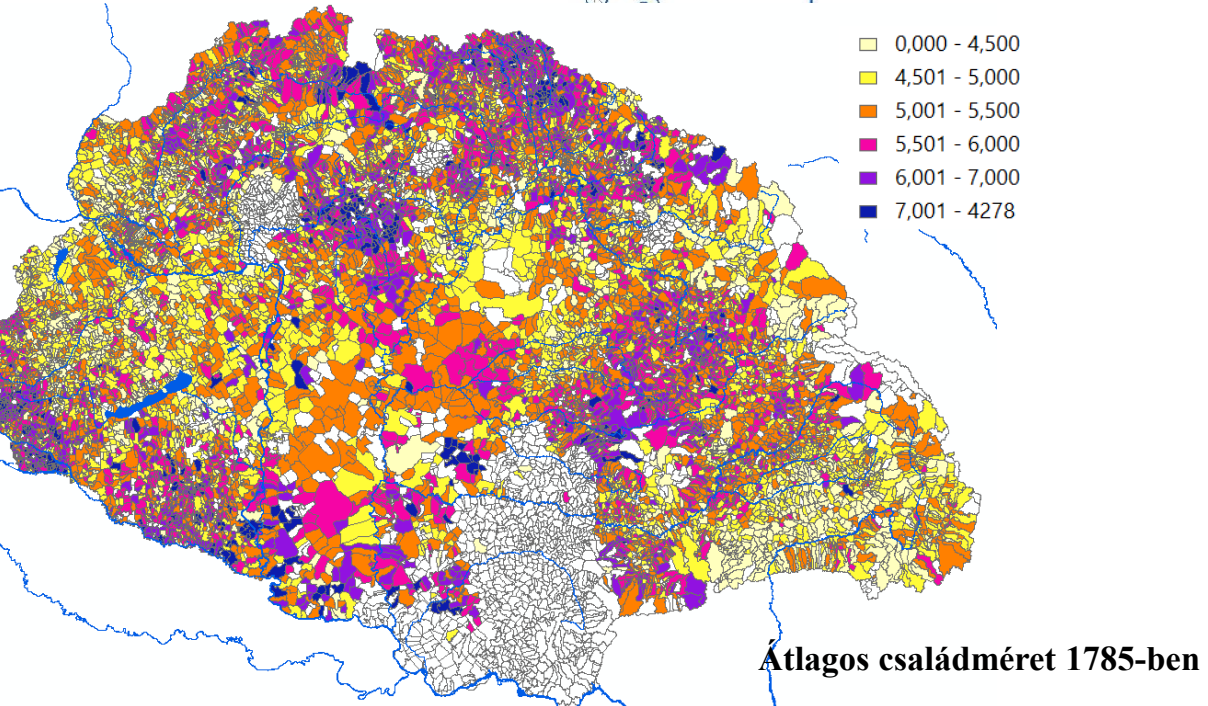
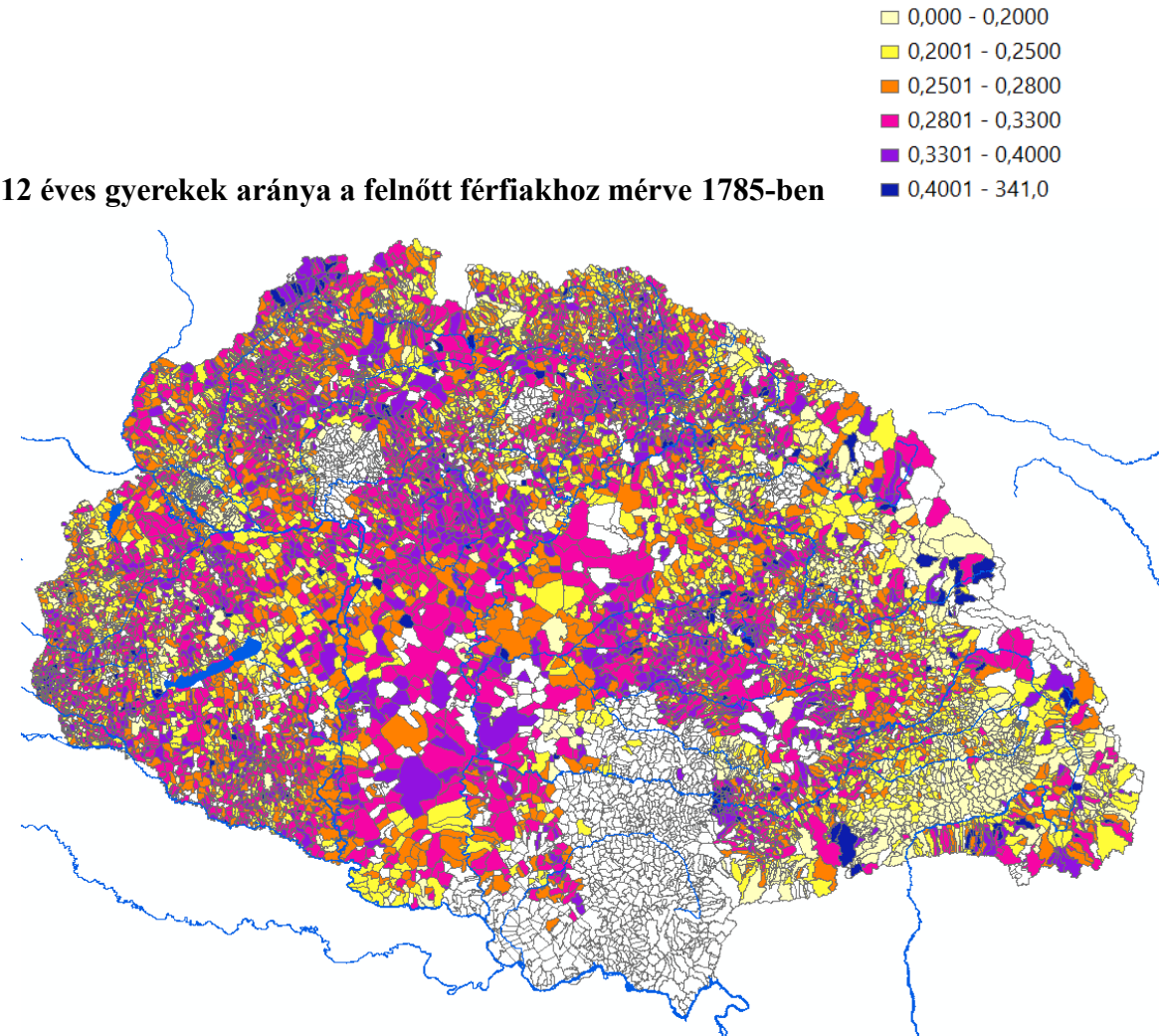
- a magyarok esetében pedig az átlagnál némileg jobb értékkel találkozhatunk (2),
- a vendeknél pedig egészen jó értékek vannak – annak ellenére, hogy a településeik fejlettsége igen gyászos összképet mutatott.
- meglepő módon a szlovák nyelvű települések földjei is jobb osztályokba soroltattak, akár csak a szerbeké, de a horvátoké sem volt rossz.

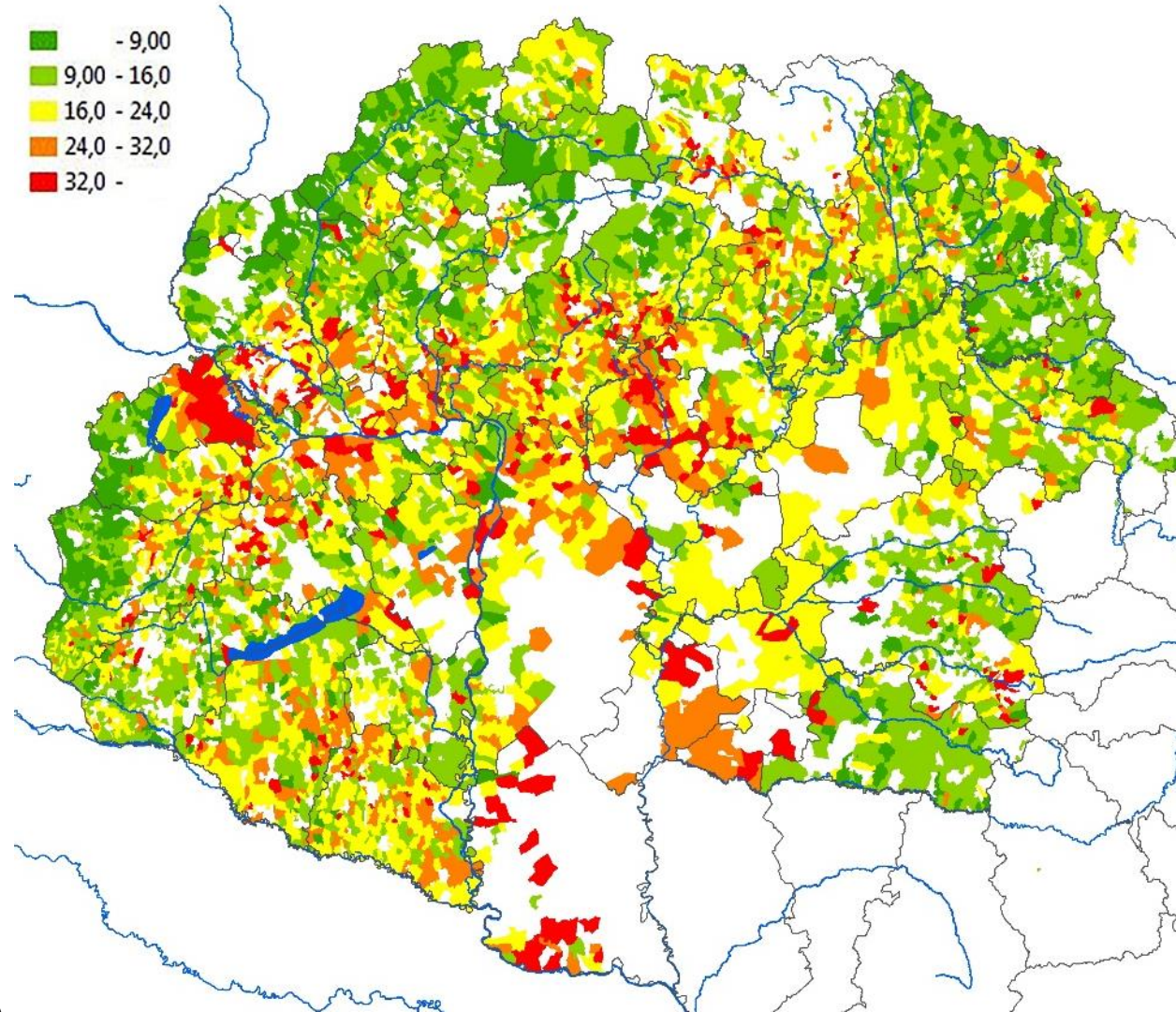
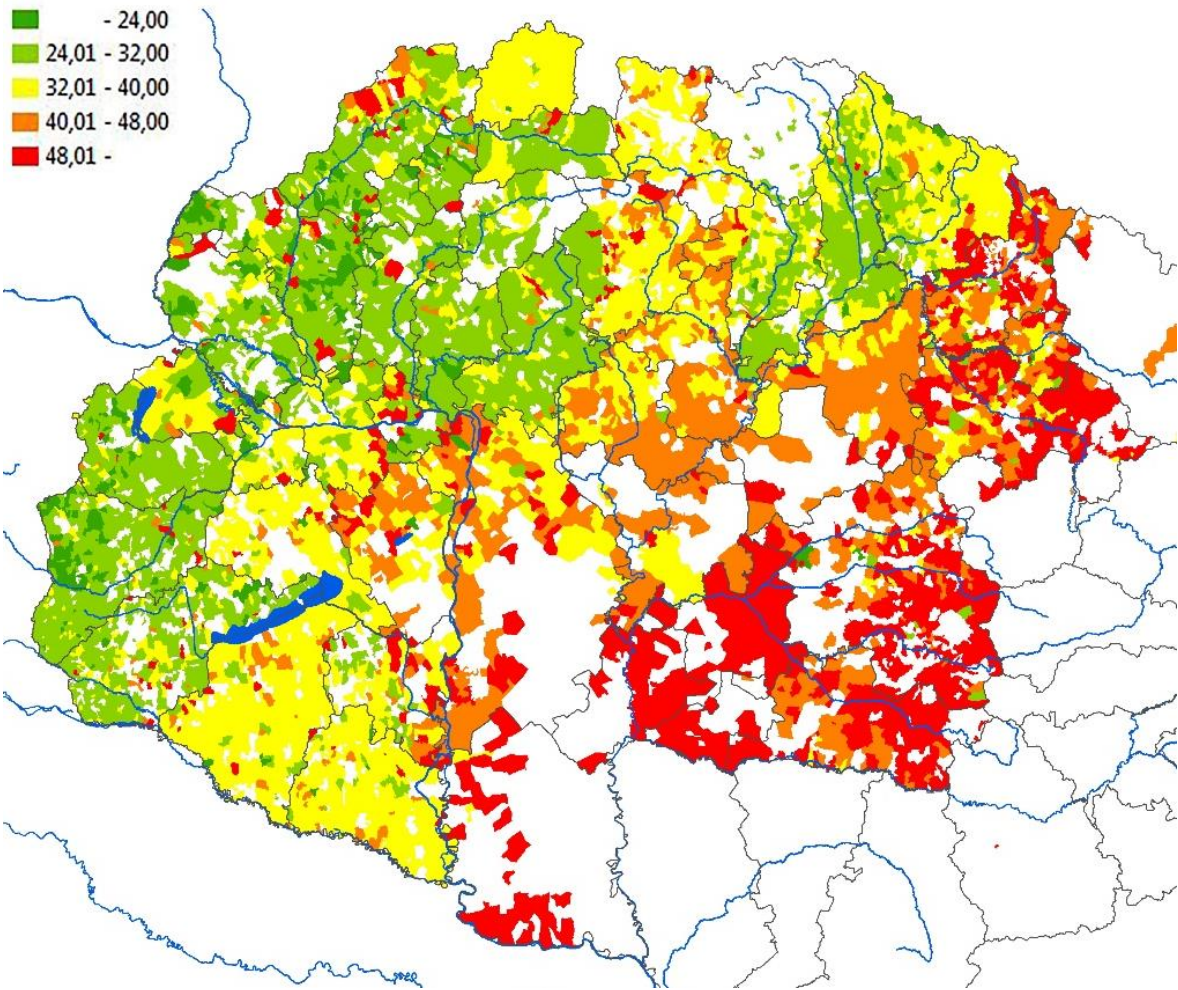
nyelvKOMBINÁLT		foldminog
horvat	N	205,000
	Mean	1,917
	Std. Deviation	0,759
lengyel	N	23,000
	Mean	3,478
	Std. Deviation	0,511
magyar	N	2613,000
	Mean	1,856
	Std. Deviation	0,883
magyar ruten	N	11,000
	Mean	1,545
	Std. Deviation	0,688
nemet	N	418,000
	Mean	2,112
	Std. Deviation	1,061
nemet rac	N	14,000
	Mean	1,214
	Std. Deviation	0,802
olah	N	448,000
	Mean	2,181
	Std. Deviation	0,956
oros	N	635,000
	Mean	3,000
	Std. Deviation	1,083
oros tot	N	16,000
	Mean	2,125
	Std. Deviation	0,500
rac	N	85,000
	Mean	1,753
	Std. Deviation	0,987
tot	N	2249,000
	Mean	1,897
	Std. Deviation	0,874
vend	N	18,000
	Mean	1,222
	Std. Deviation	0,511

A házas férfiak (1785) és az összes összeírt (1720) hányadosa

1-12 éves gyerekek aránya a felnőtt férfiakhoz mérve 1785-ben

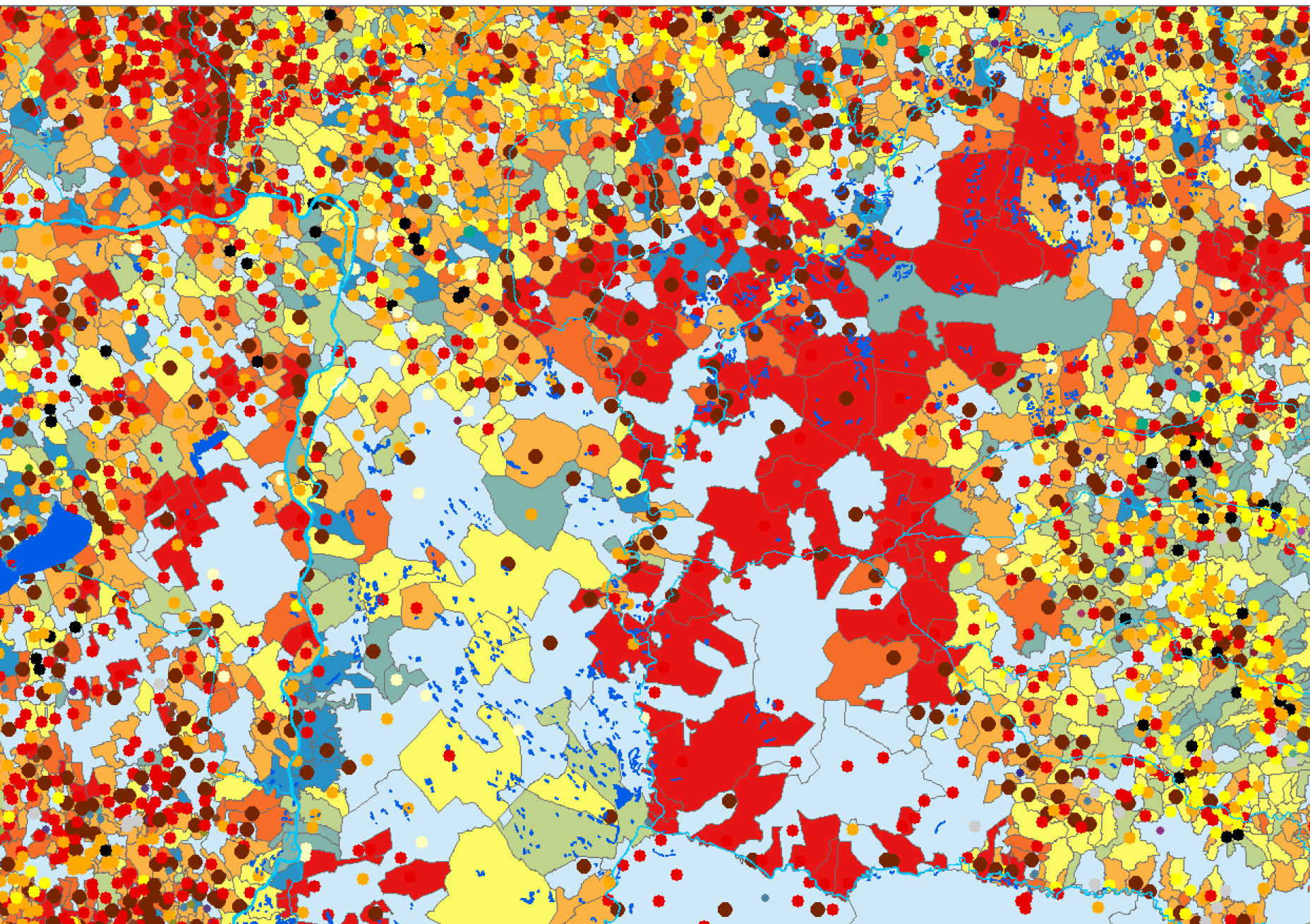

Egy jobbágytelek szántóinak átlagos mérete 1767-ben

Egy teljes jobbágyra jutó szántóföldterület átlagos nagysága (1767)

Egy összeírtra jutó szántó mennyisége és minősége
1720/1797

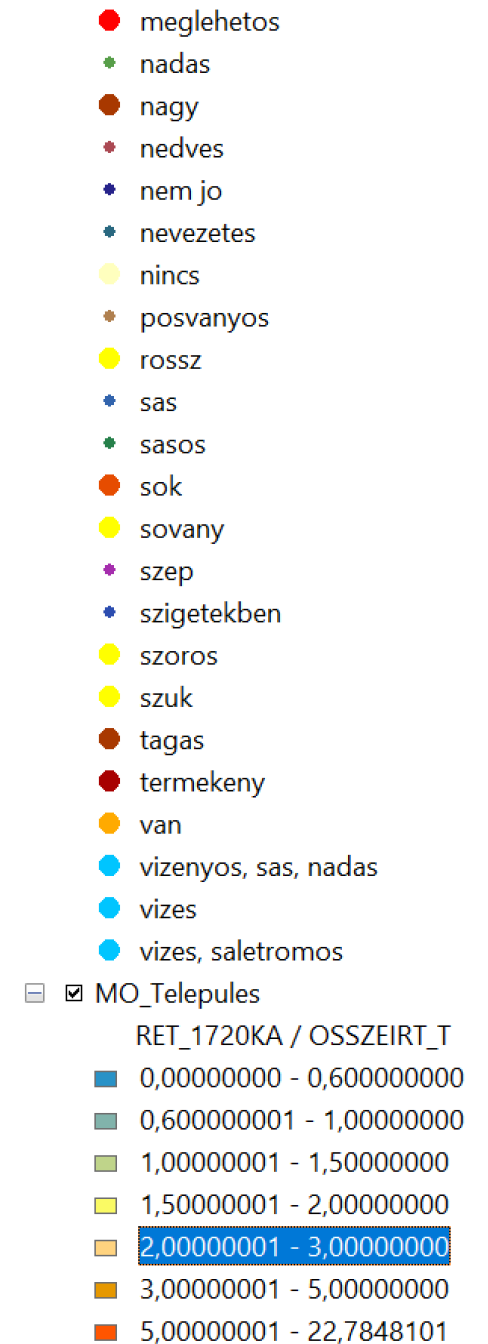
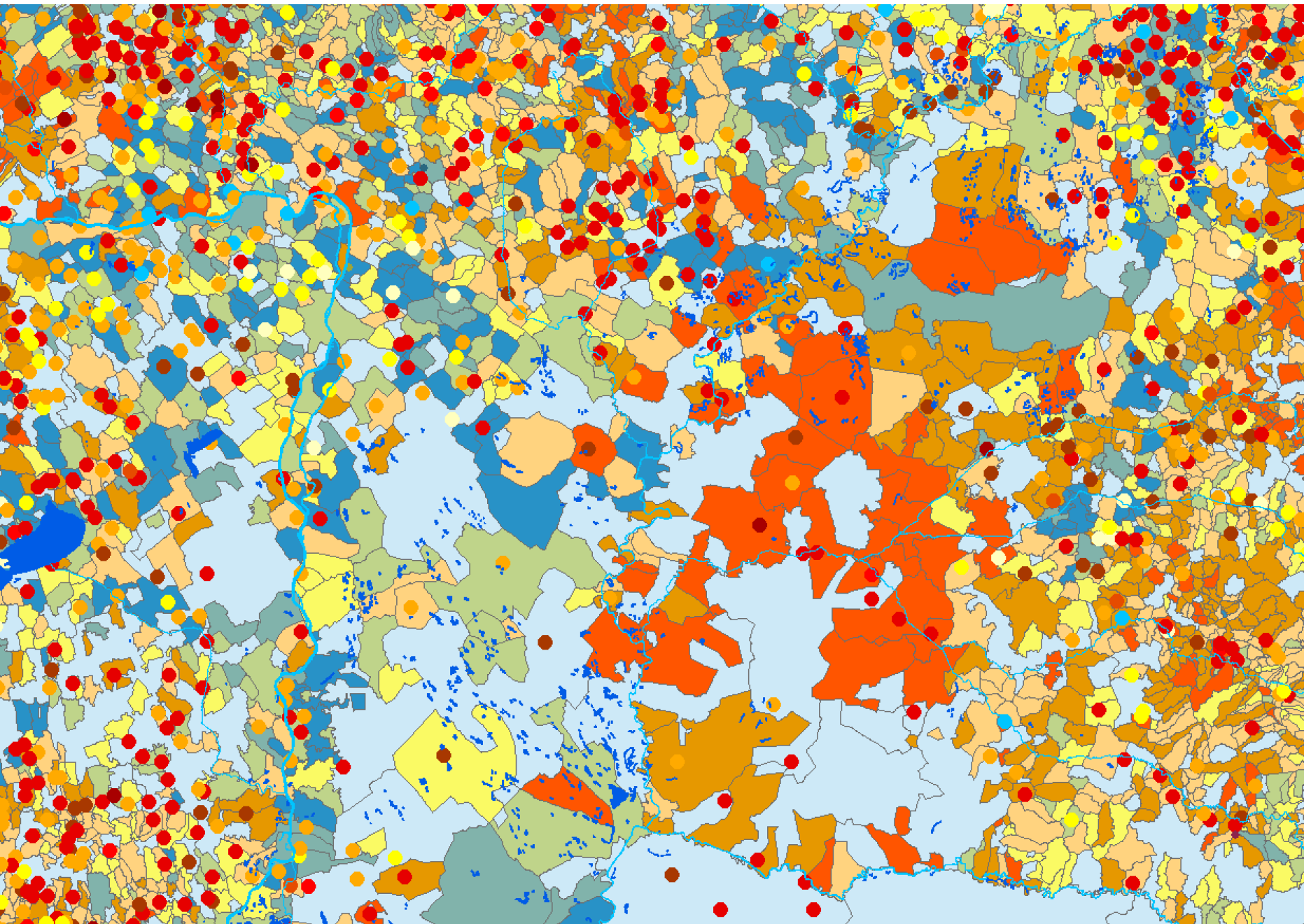

- nem rossz
- nevezetes
- nincs
- posványos
- rossz
- selejtes
- sik
- sikos
- sovany
- sovany/termekeny
- szikes
- szikla
- sziklas
- szuk
- tagas
- ter
- termekeny
- termekeny az oszi vetesre
- termeketlen
- terseges
- turheto
- van
- vizes

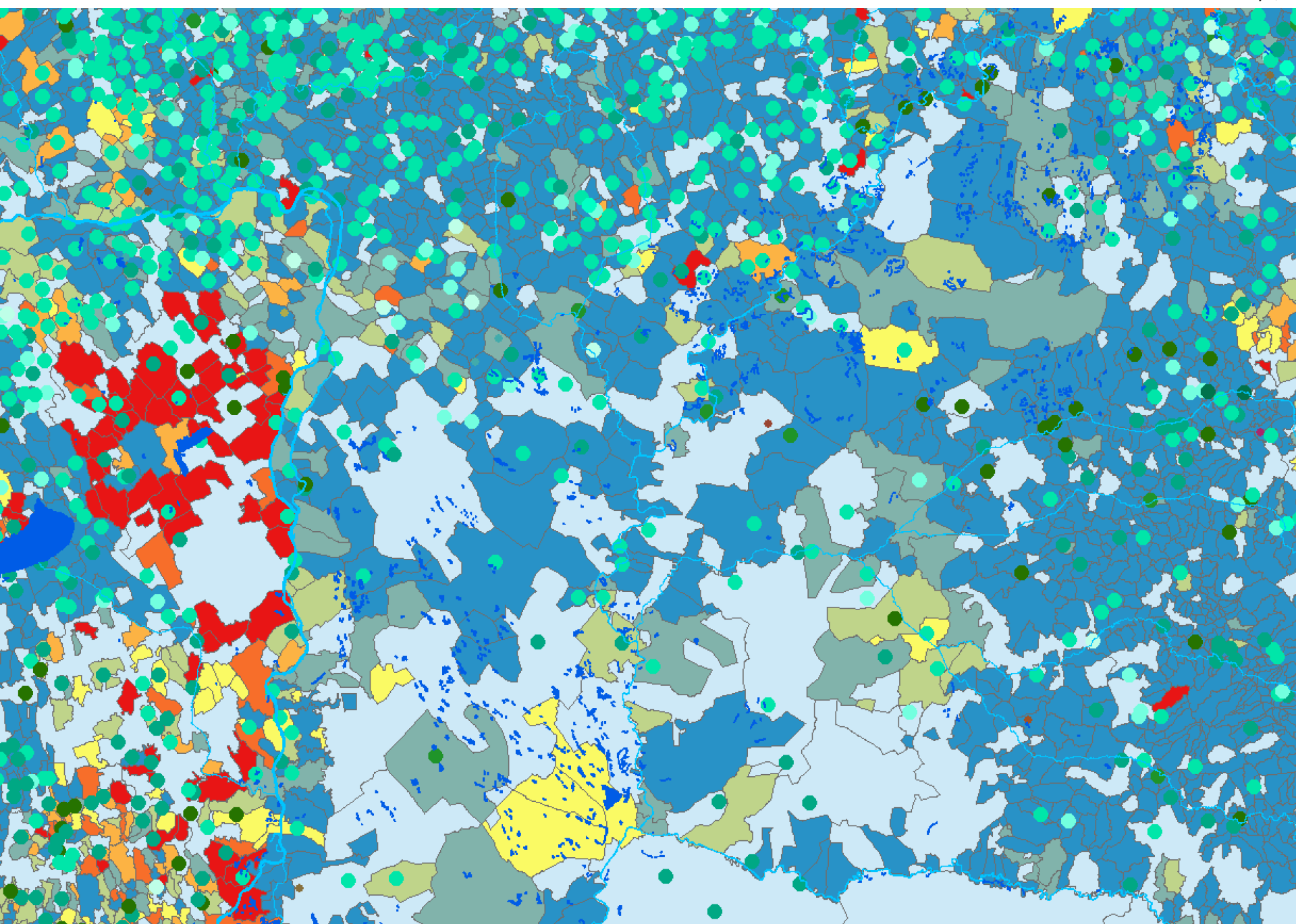
MO_Telepules

SZANTO_KOB / OSSZEIRT

- 0,000 - 1,000
- 1,001 - 3,000
- 3,001 - 5,000
- 5,001 - 9,000
- 9,001 - 15,00
- 15,01 - 20,00
- 20,01 - 127,4

zsellerek aránya, 1720 és legelők minősége 1797

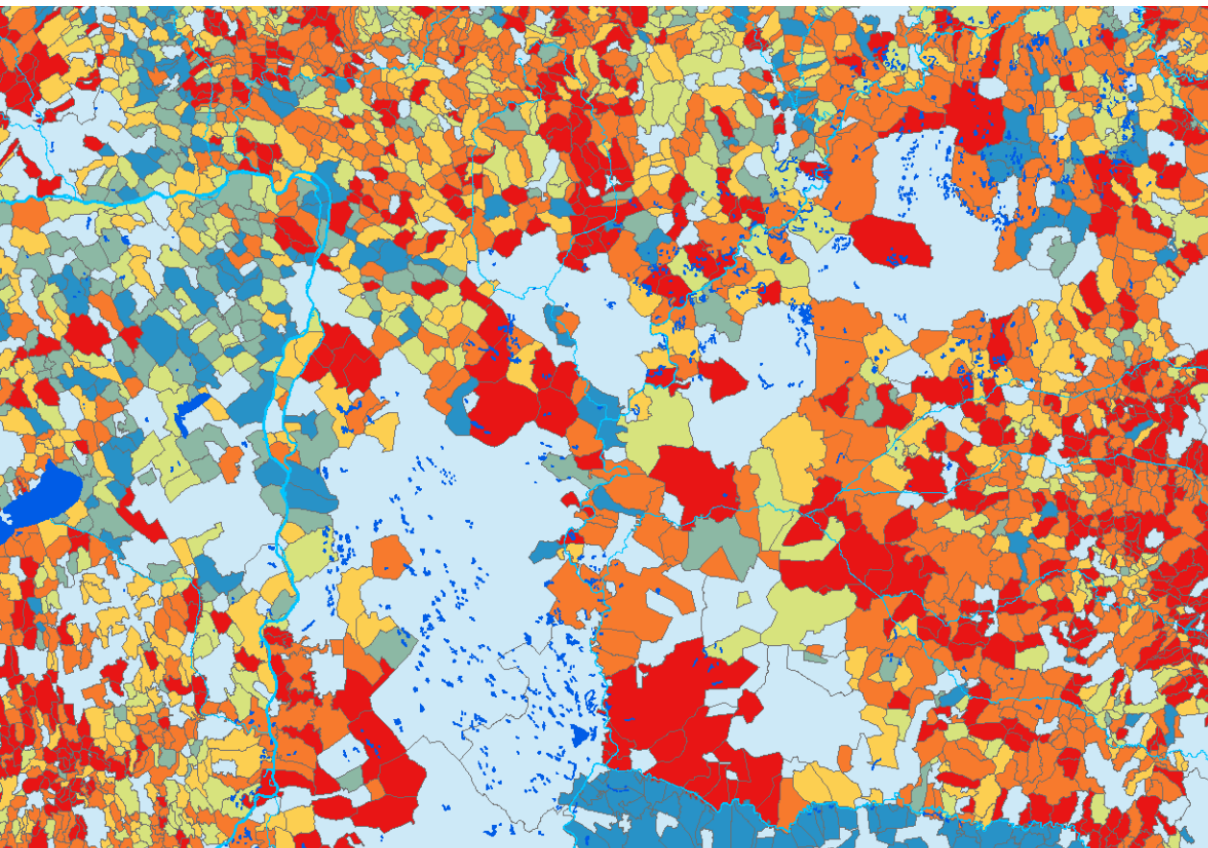
- jo
- keves
- kosziklas
- kover
- koves
- kozep
- meglehetos
- nagy
- nincs
- rossz
- sok
- sovany
- szaraz
- szekes
- szep
- szoros
- szuk
- tagas
- termekeny
- terseges
- van
- vizenyos sas, nadas
- vizes

MO_Telepules

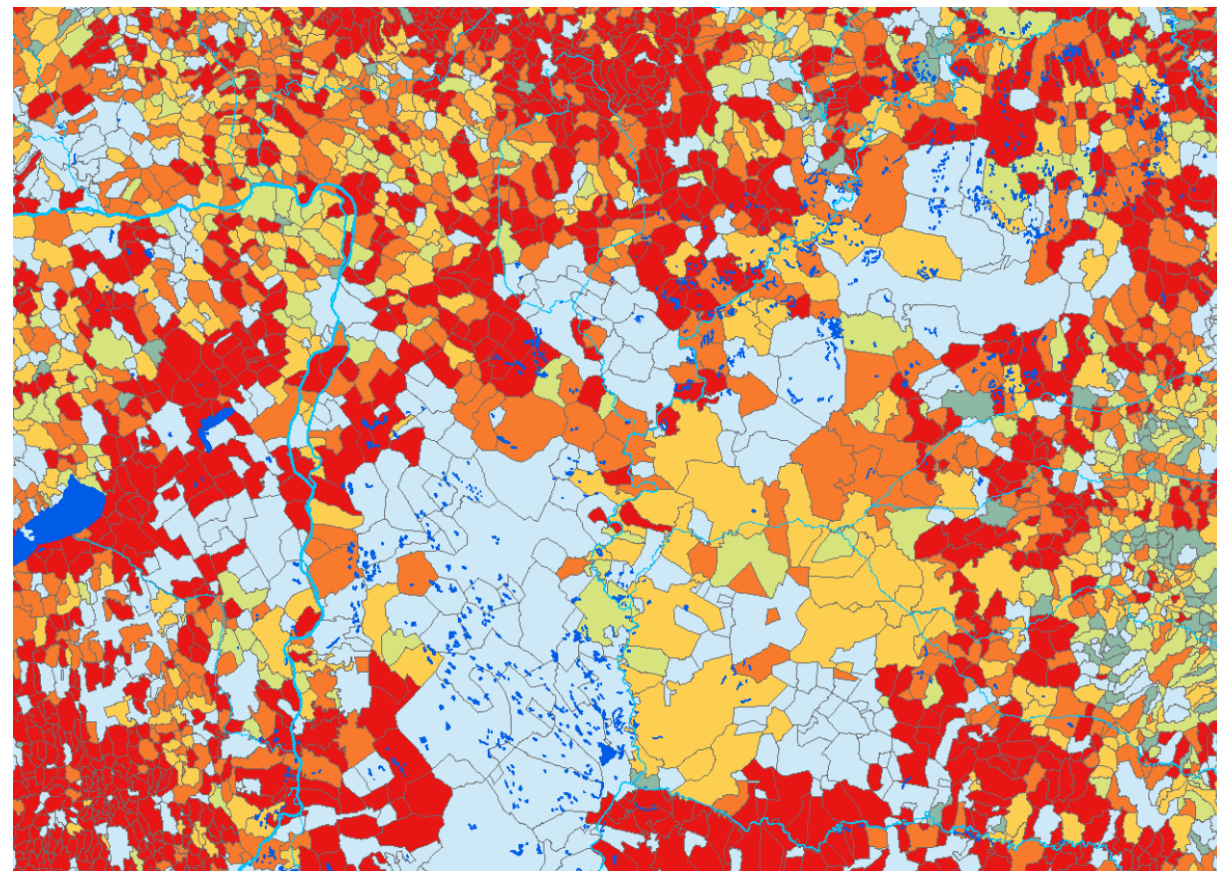
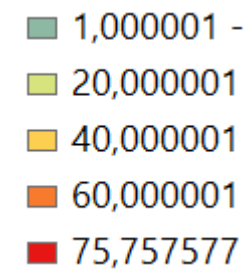
ZSELLER172 / OSSZEIRT_T

- 0,00000000 - 0,050000000
- 0,050000001 - 0,150000000
- 0,150000001 - 0,250000000
- 0,250000001 - 0,330000000
- 0,330000001 - 0,400000000
- 0,400000001 - 0,500000000
- 0,500000001 - 5,500000000

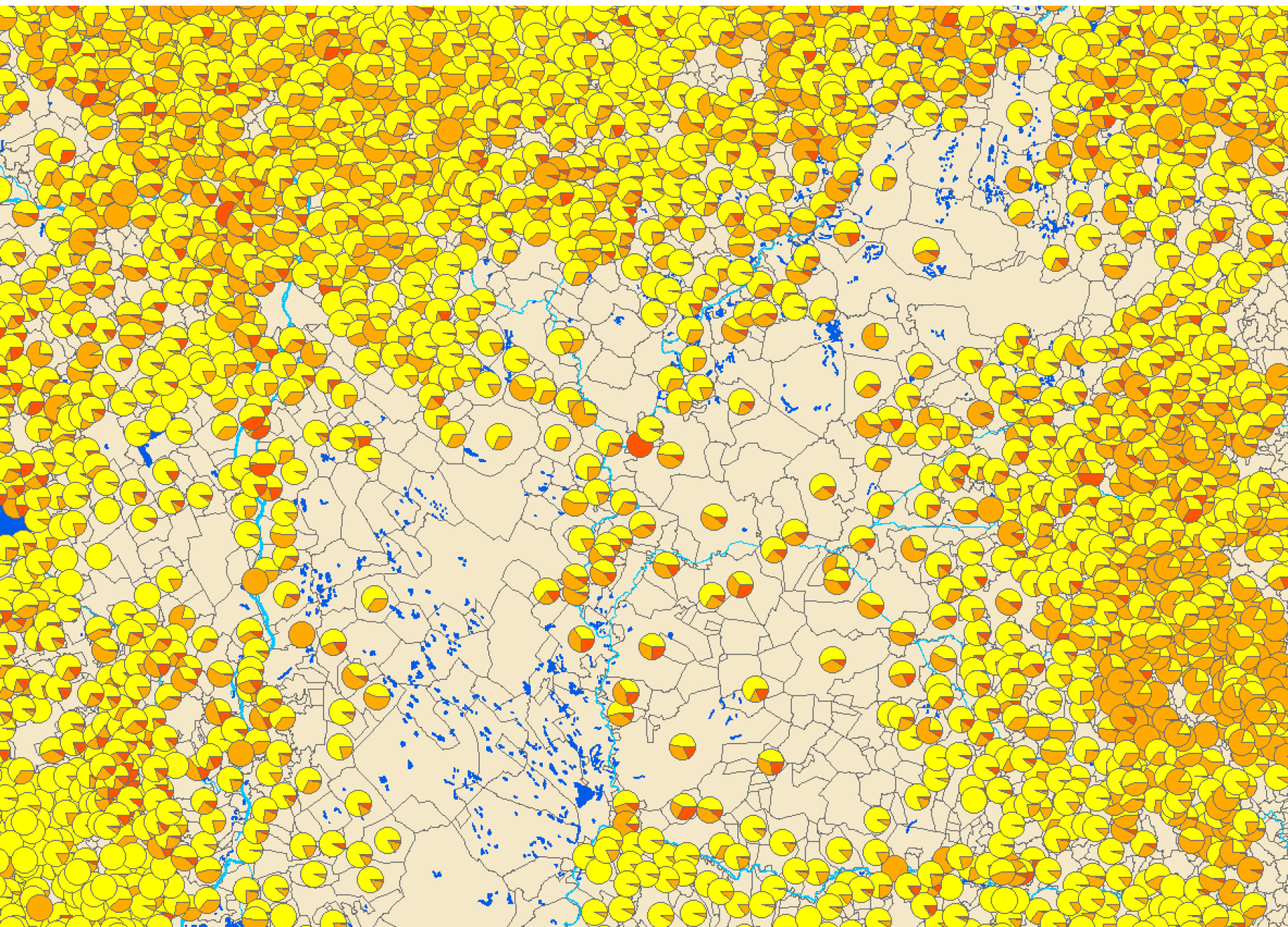

rétméret per telkes jobbágy 1786

telkes jobbágyok aránya 1786

- hibazik
  - homokos
  - jeles
  - jo
  - keves
  - kosziklas
  - kover
  - koves
  - kozep
  - meglehetos
  - nagy
  - nincs
  - rossz
  - sok
  - sovany
  - szaraz
  - szekes
  - szep
  - szoros
  - szuk
  - tagas
  - termekeny
  - terseges
  - van
  - vizenyos sas, nada
  - vizes
- MO_Telepules
- TELKES_JOB
  - HAZAS_ZSEL
  - HAZATLAN_Z

• vizes

MO_Telepules

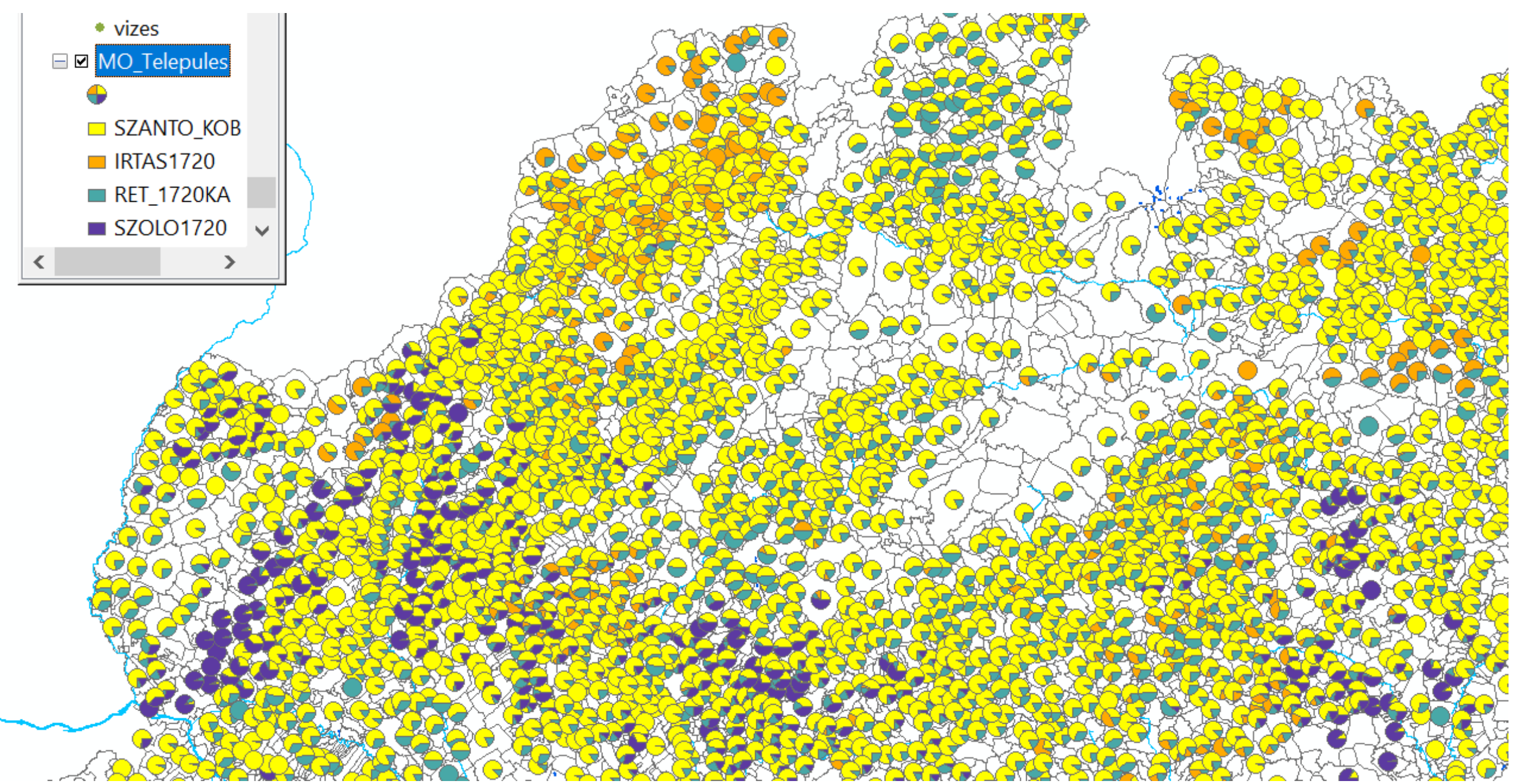
● SZANTO_KOB

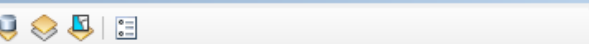
● IRTAS1720

● RET_1720KA

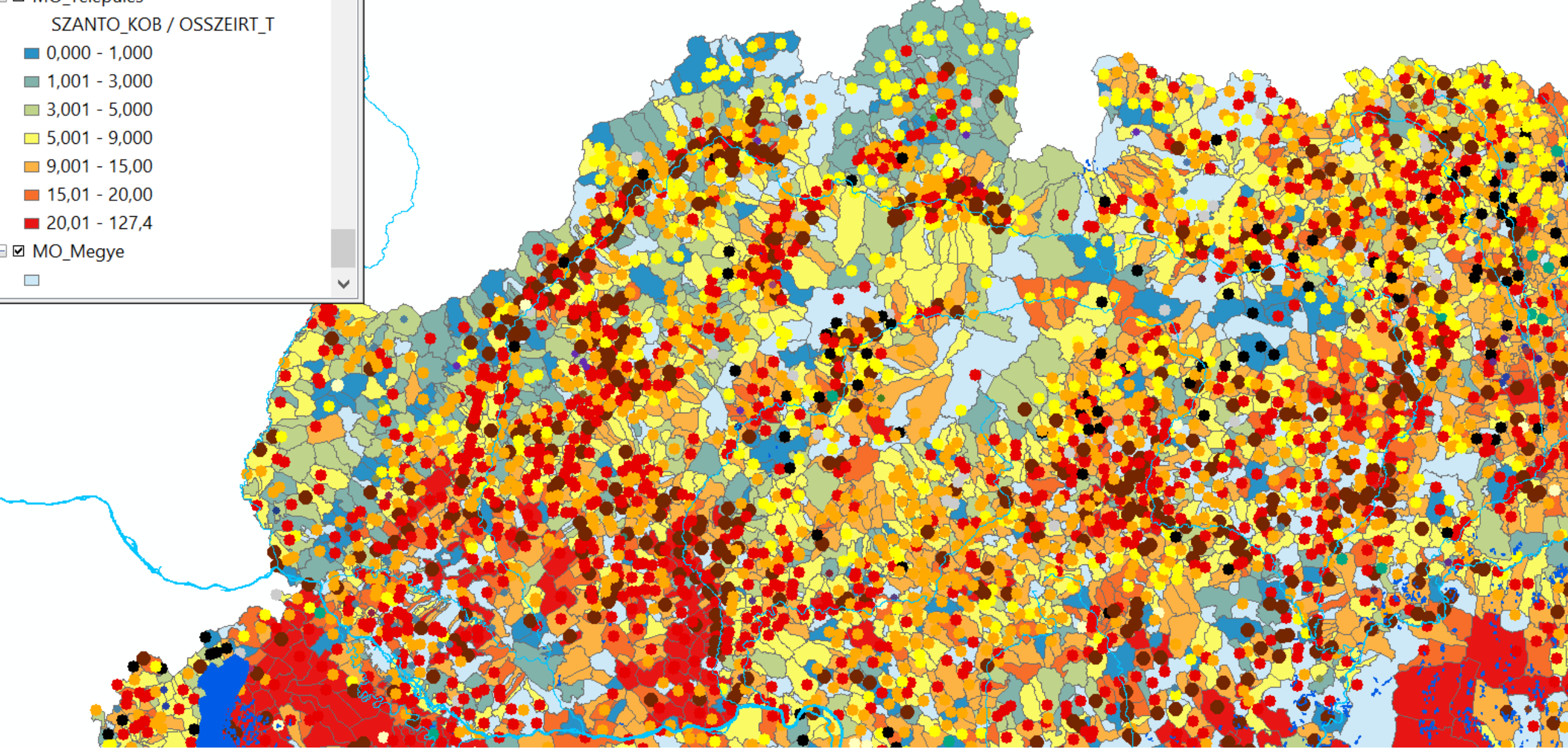
● SZOLO1720

< >

- vizes
- MO_Telepules
- SZANTO_KOB / OSSZEIRT_T
- 0,000 - 1,000
- 1,001 - 3,000
- 3,001 - 5,000
- 5,001 - 9,000
- 9,001 - 15,00
- 15,01 - 20,00
- 20,01 - 127,4
- MO_Megye
-

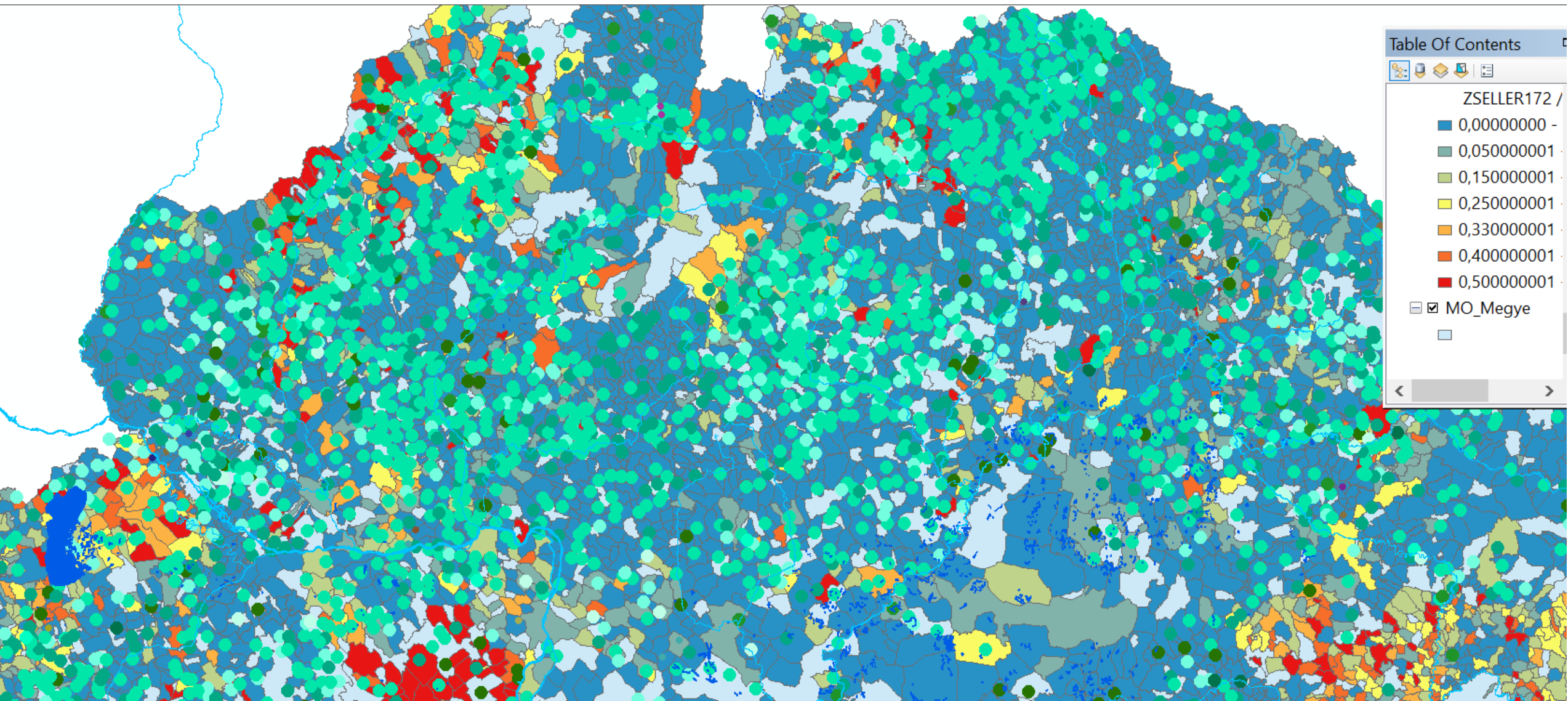

Table Of Contents

ZSELLER172 /

- 0,00000000 -
- 0,050000001
- 0,150000001
- 0,250000001
- 0,330000001
- 0,400000001
- 0,500000001

MO_Megye

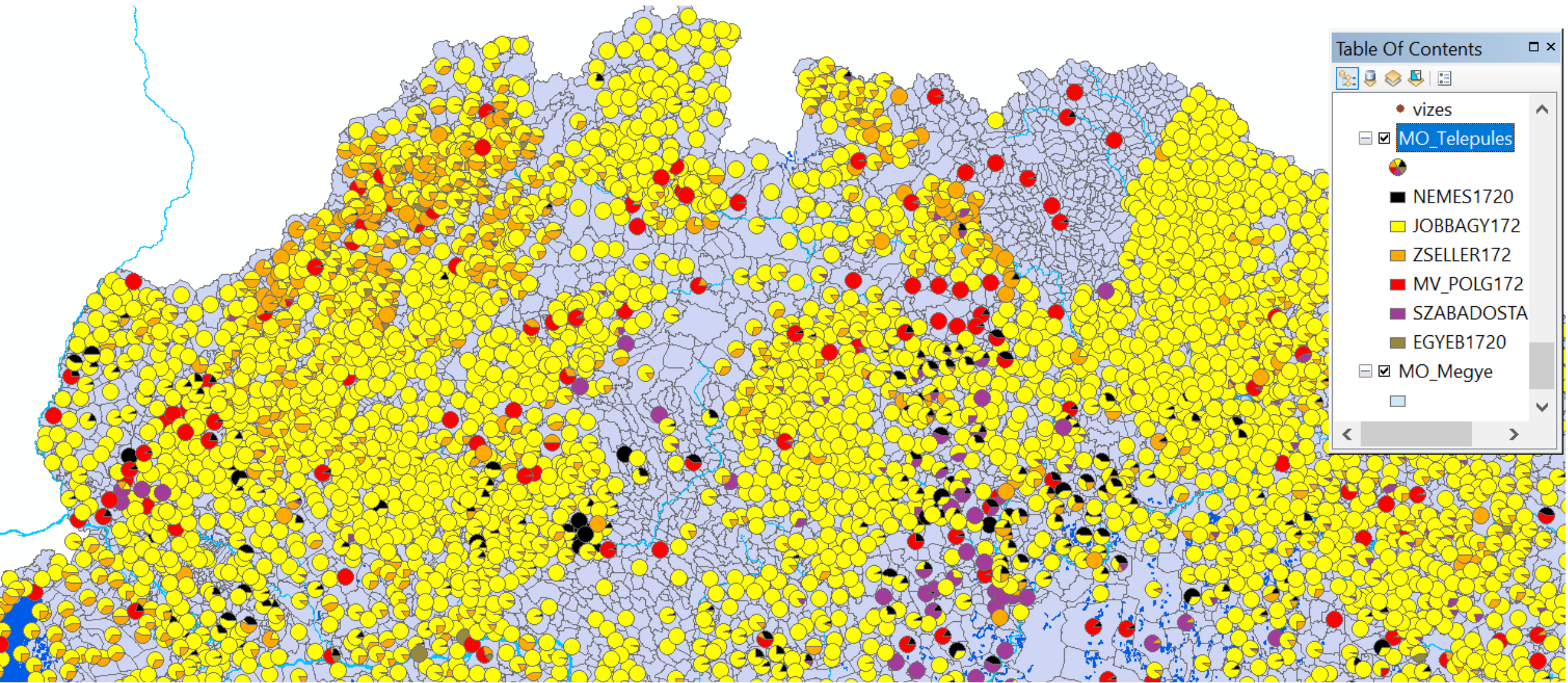

Table Of Contents

- MO_Telepules
  - MO_Megy
	BELSOTELEK
	SZANTO1786
	RETKASZAS1
	POTLAS_ADO
	IRTASZANTO
	IRTASRET17
	SZOLOKAPAS
	KOZSEGI_SZ
	RETKOZSE_A

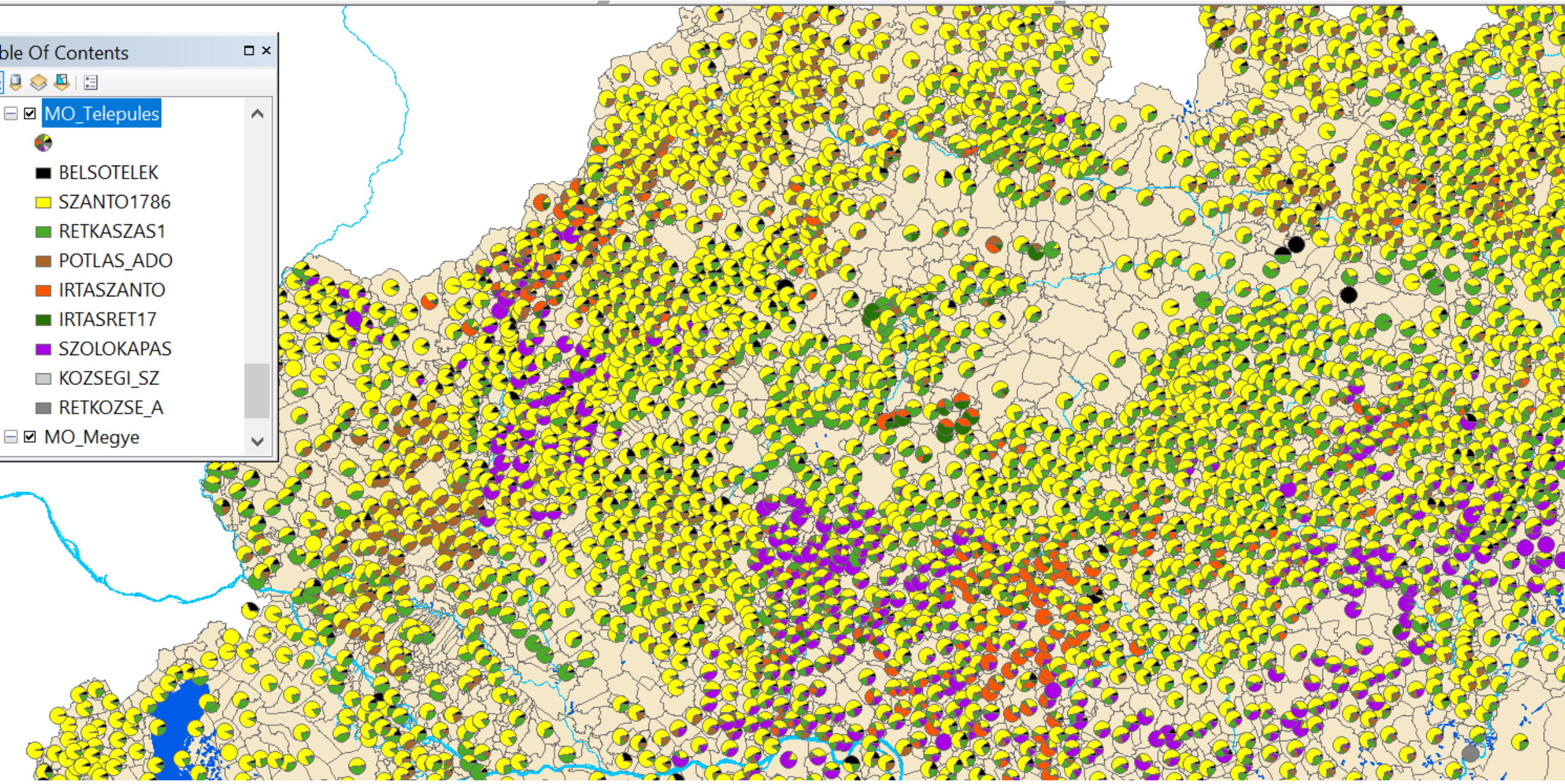
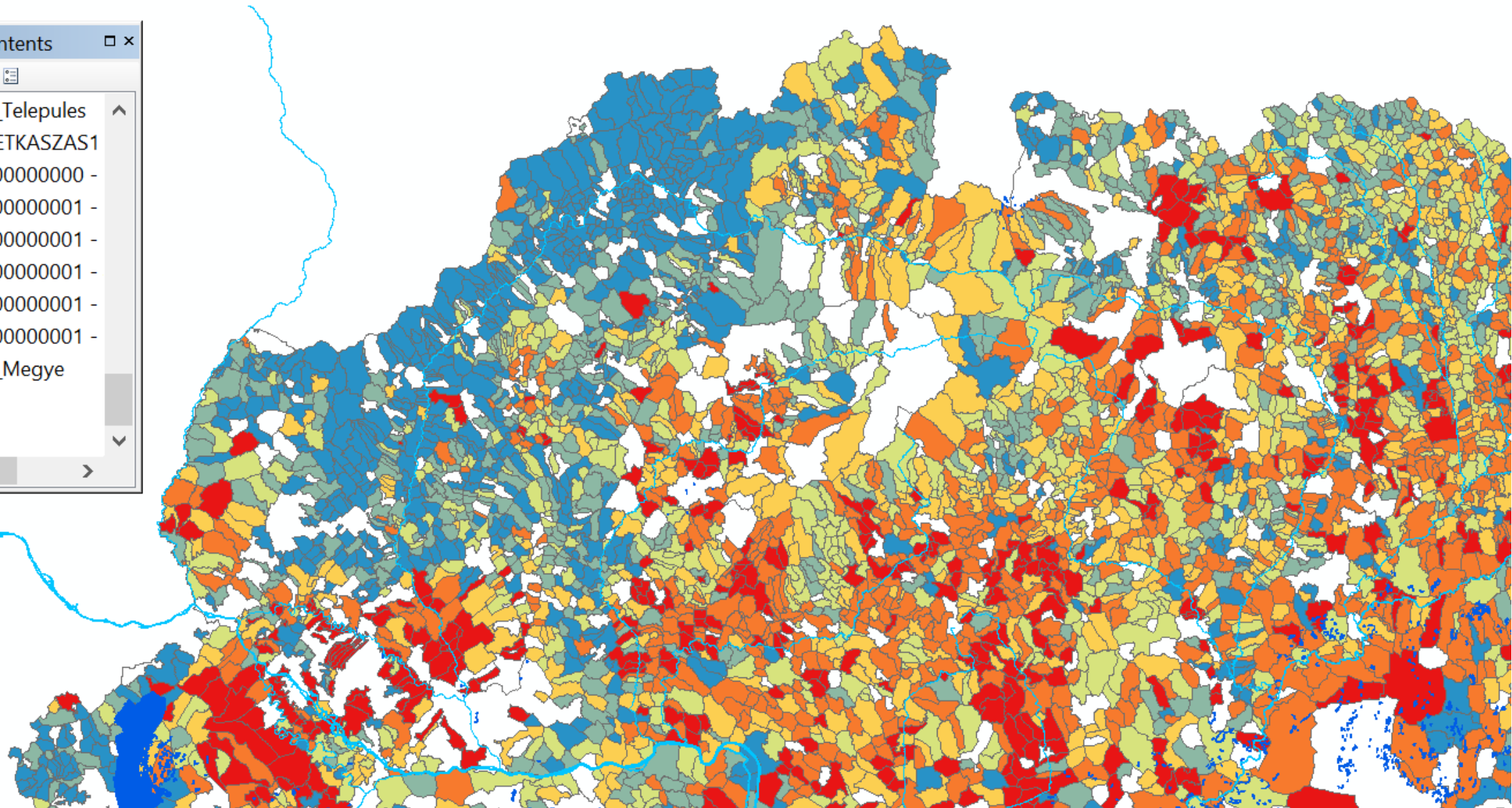

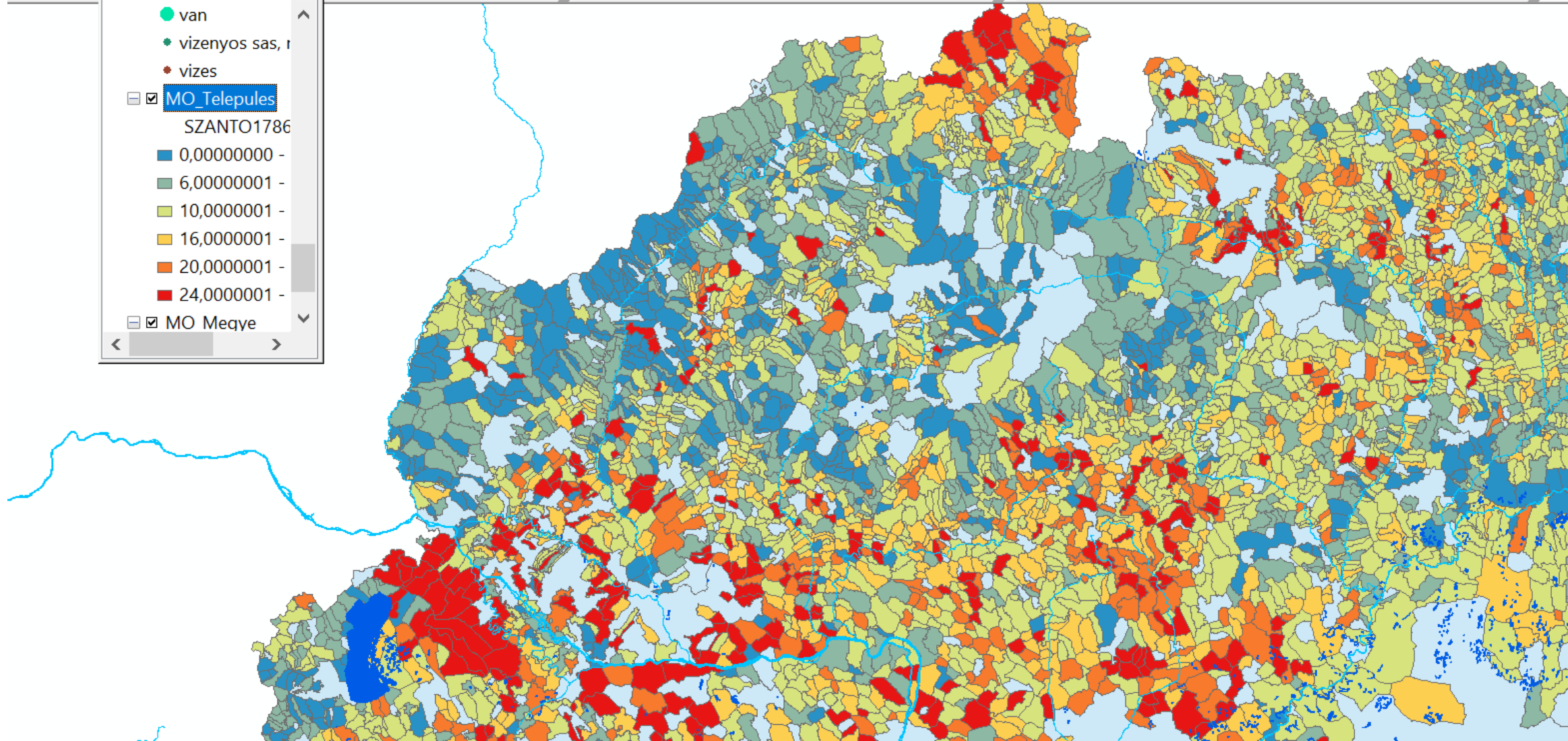
Table Of Contents

- MO_Telepules
- RETkaszas1
  - 0,00000000 -
  - 1,00000001 -
  - 2,00000001 -
  - 3,00000001 -
  - 4,00000001 -
  - 6,00000001 -
- MO_Megye

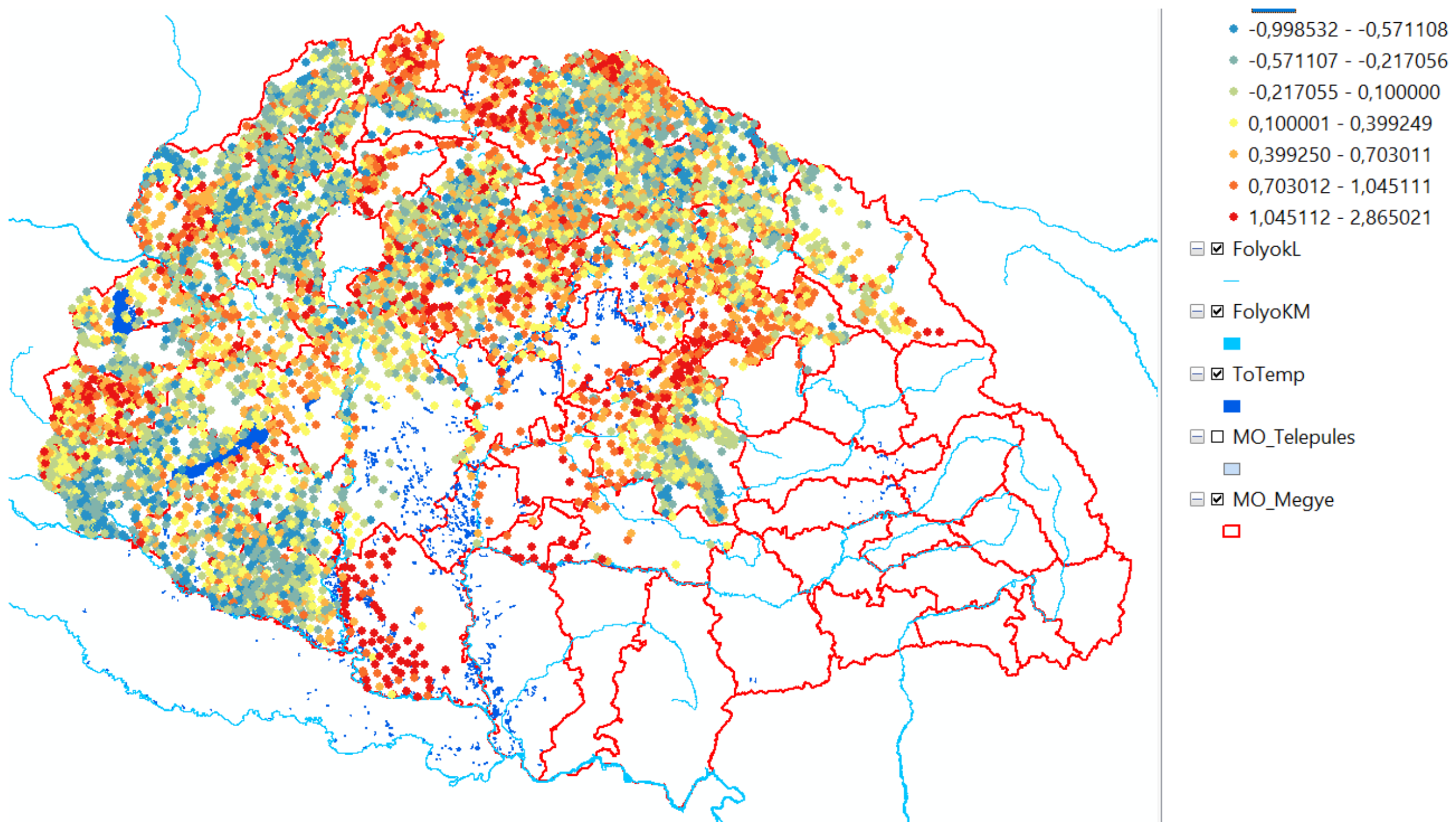

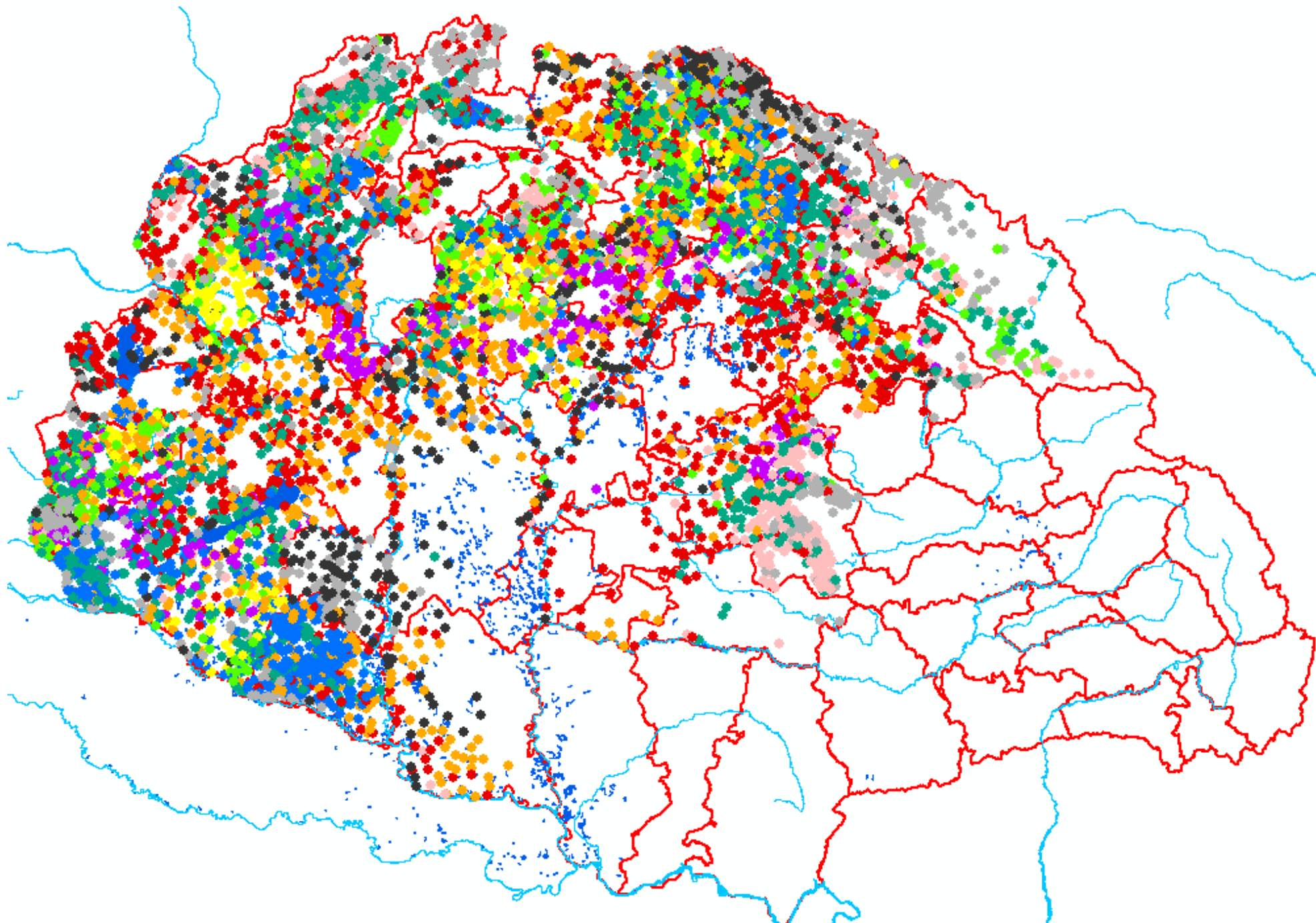

- van
- vizenyos sas, r
- vizes
- MO_Telepules
- SZANTO1786
- 0,00000000 -
- 6,00000001 -
- 10,00000001 -
- 16,00000001 -
- 20,00000001 -
- 24,00000001 -
- MO Meqye

	Component				
	1	2	3	4	5
foldminoseg	-,196	-,082	-,062	-,573	-,067
fejlettség1775	-,054	-,221	,246	,513	-,097
telkes1786 %	,687	-,051	-,255	-,196	,039
hazatlan1786 %	-,217	-,016	,699	,088	,146
szolo_per_paraszt1786 (bent maradt a végsőben, de kisebb szórással és súllyal)	-,099	-,120	-,369	,566	,308
hold_per_fo1786	,842	-,025	,041	,054	,099
robot_korr_egyfore1786nap	,924	,032	,054	,060	,080
ado_per_osszparaszt	,203	-,053	,022	,025	,674
idegen_arany	,068	,797	,012	,083	-,070
tavol_arany1784	-,068	,774	,119	-,061	,135
csaladhazankent84	,166	,149	,724	,090	-,054
polgarany84	-,113	,259	,103	,522	-,247
nötlenffiarany84 !!!! (mint munkaerőtöbblet) kiszedve	-,067	-,099	-,031	-,042	,619
termesztbenegyfore bent maradt	,865	-,039	-,050	-,079	-,055

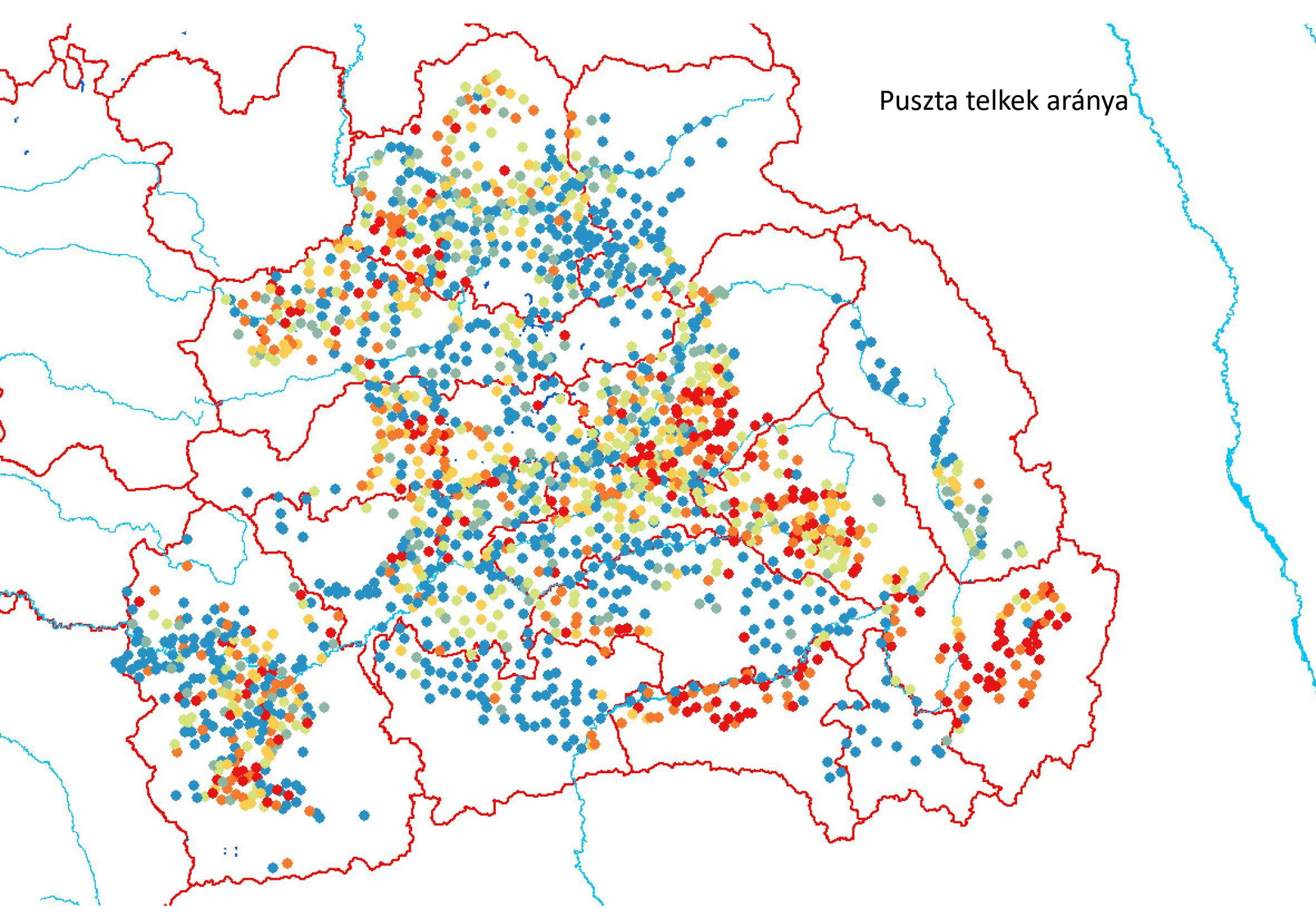

Layers

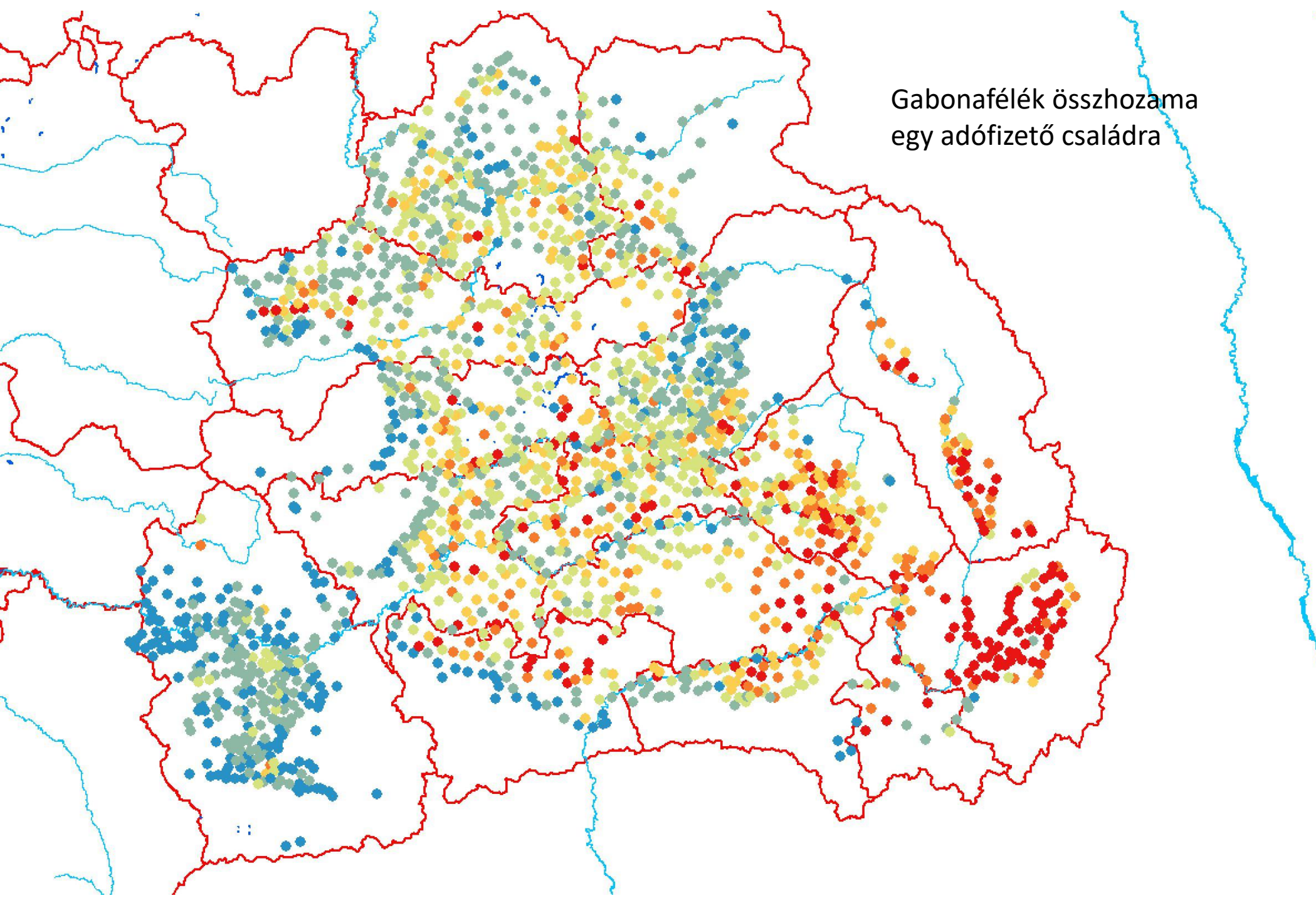
- MOTel_KP
  - CLU10_3**
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
- FolyokL
  -
- FolyoKM
  -
- ToTemp
  -
- MO_Telepuk
  -
- MO_Megye
  -

Pusztá telkek aránya

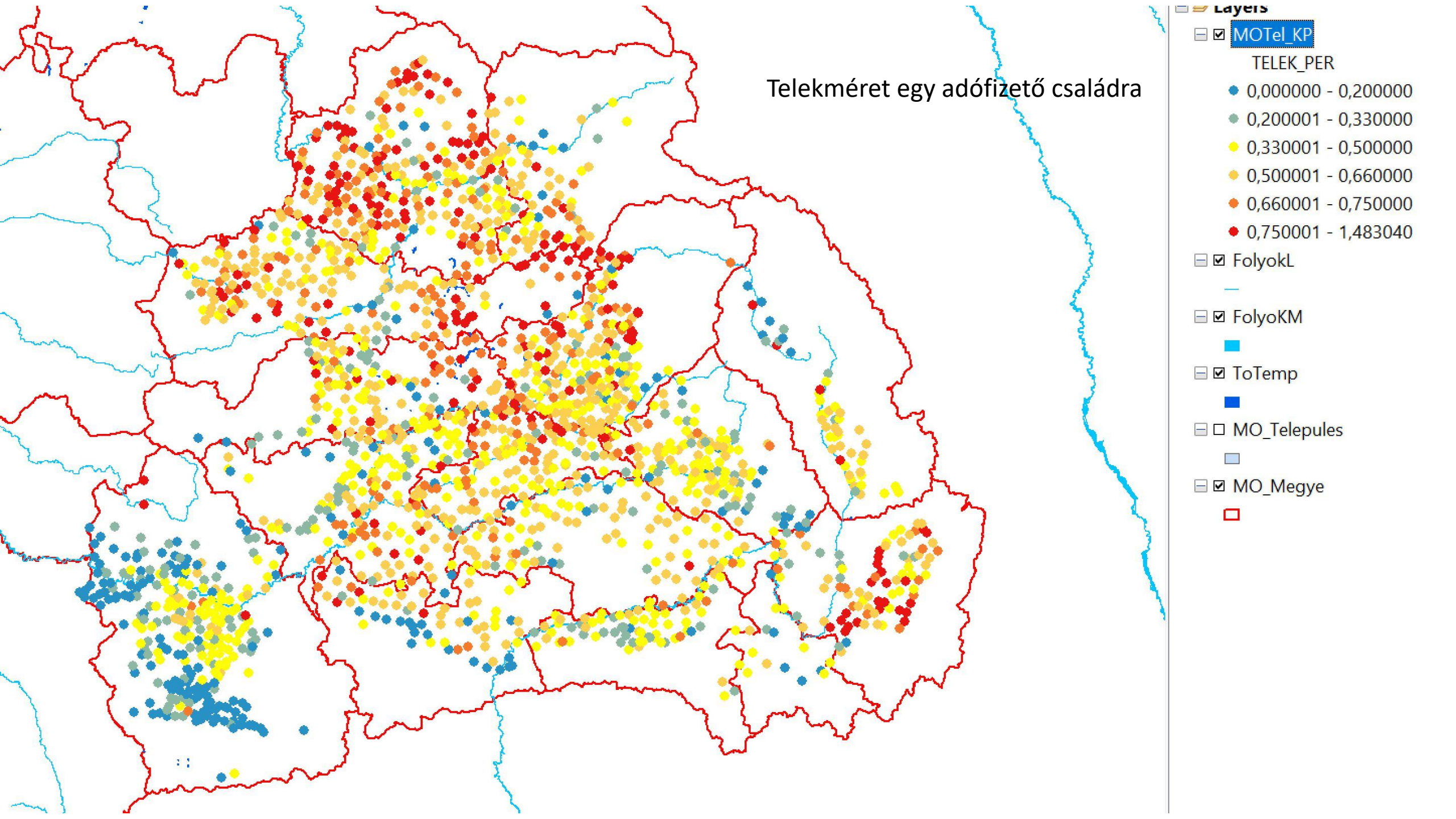
- MOTel_KP
PUSZTATELE
  - 0,00 - 0,05
  - 0,06 - 0,10
  - 0,11 - 0,20
  - 0,21 - 0,30
  - 0,31 - 0,50
  - 0,51 - 1,00
- FolyokL
—
- FolyoKM
■
- ToTemp
■
- MO_Telepules
■
- MO_Megye
□

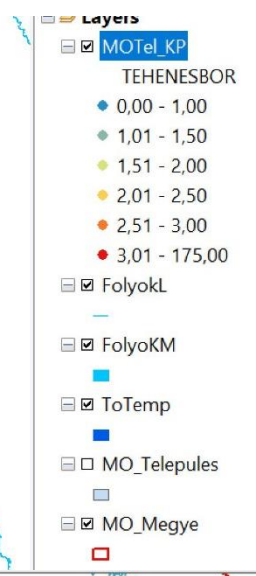
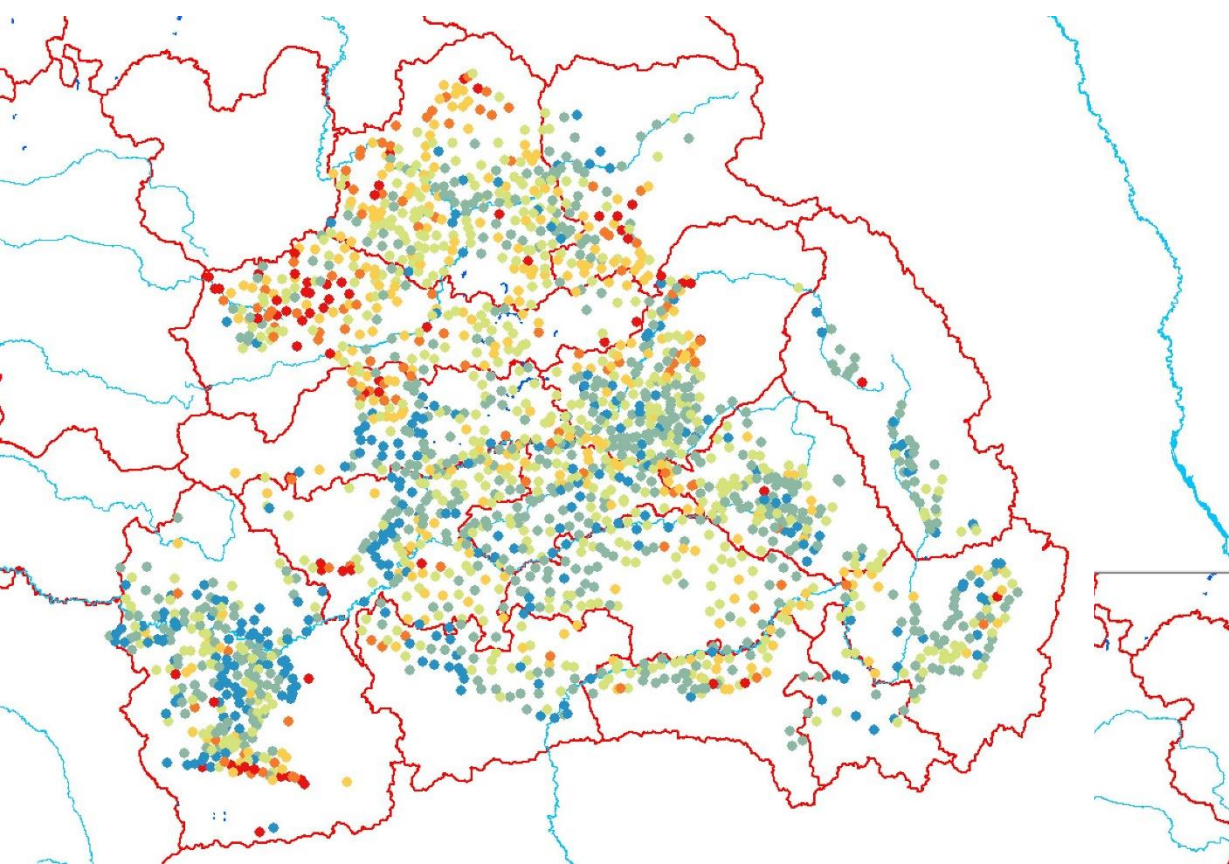
Gabonafélék összhozama egy adófizető családra

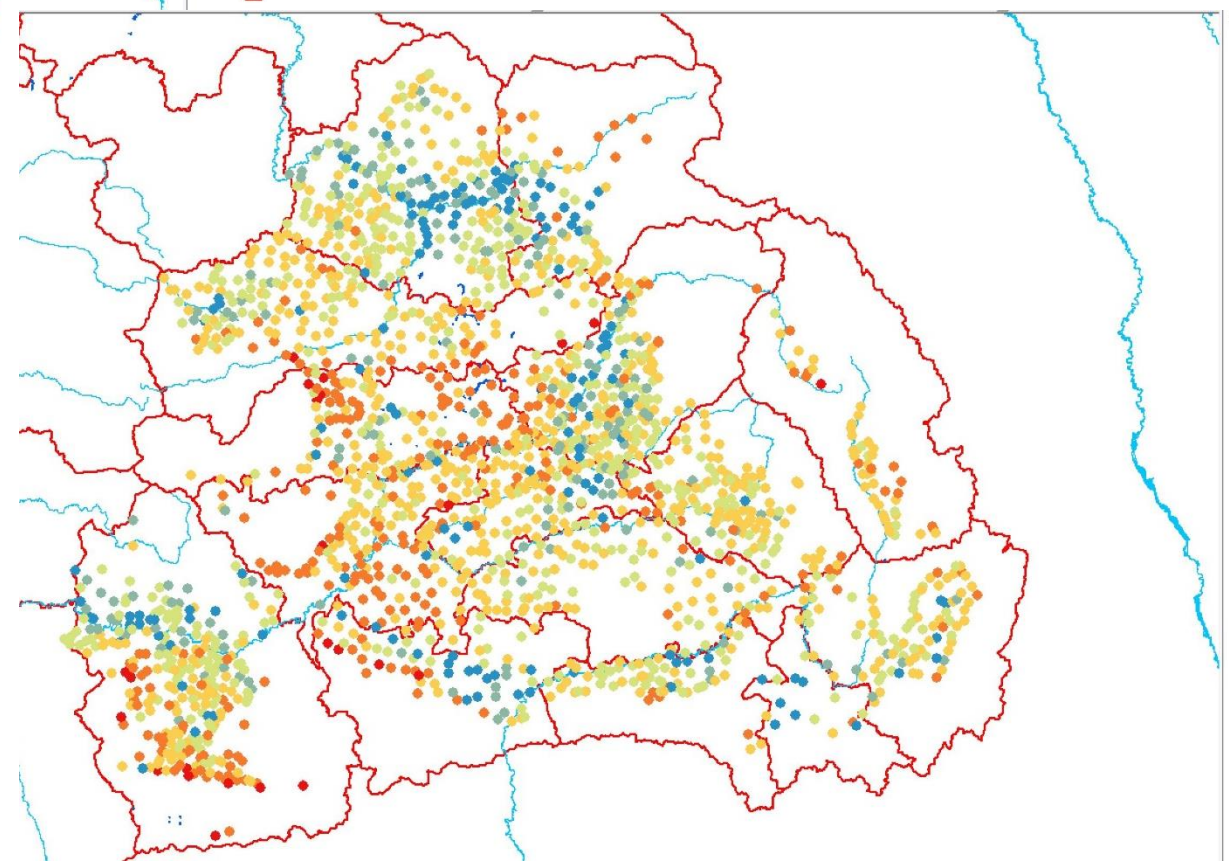
- MOTel_KP
- OSSZHOZA_A
  - 0,00 - 4,00
  - 4,01 - 8,00
  - 8,01 - 12,00
  - 12,01 - 16,00
  - 16,01 - 20,00
  - 20,01 - 108,00
- FolyokL
- FolyoKM
- ToTemp
- MO_Telepules
- MO_Megye

Telekméret egy adófizető családra

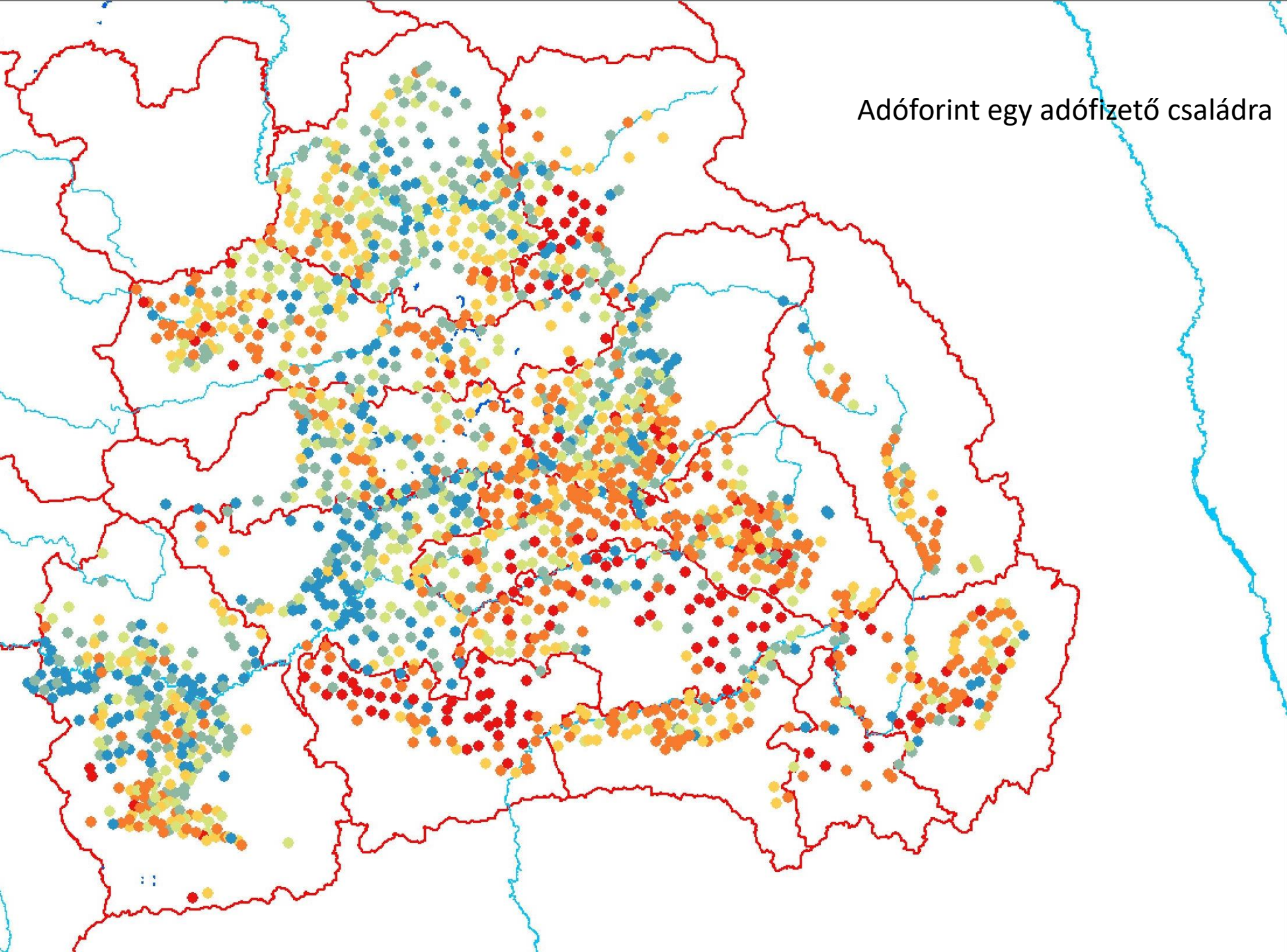

Tehenek és borjak egy adófizető családra

Juhok és kecskék egy adófizető családra

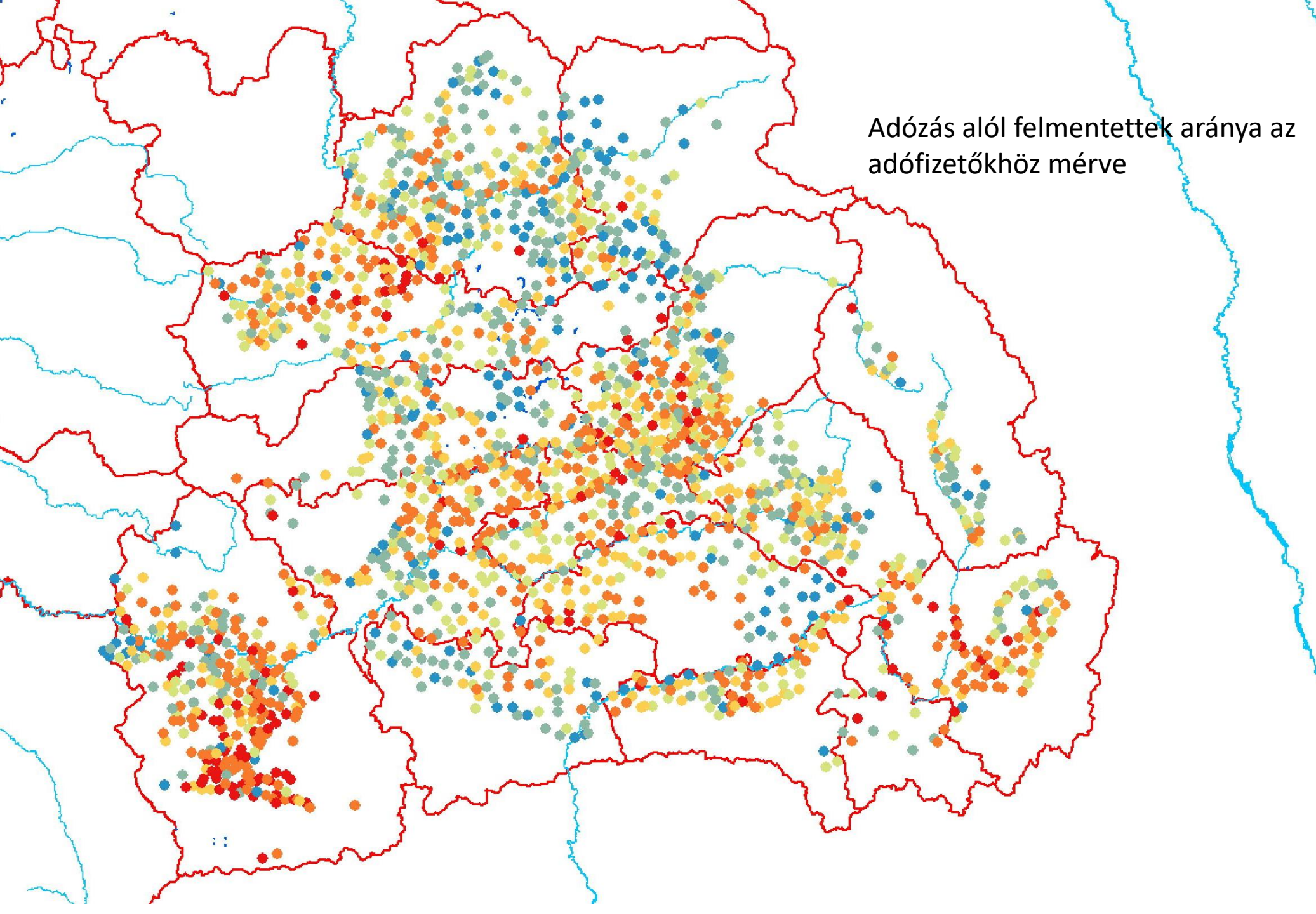

Layers

- MOTel_KP
  - ADOPERADOZ
    - 0,00 - 3,00
    - 3,01 - 4,00
    - 4,01 - 5,00
    - 5,01 - 6,00
    - 6,01 - 10,00
    - 10,01 - 541,00
- FolyokL
- FolyoKM
- ToTemp
- MO_Telepules
- MO_Megye

Adózás alól felmentettek aránya az adófizetőkhez mérve

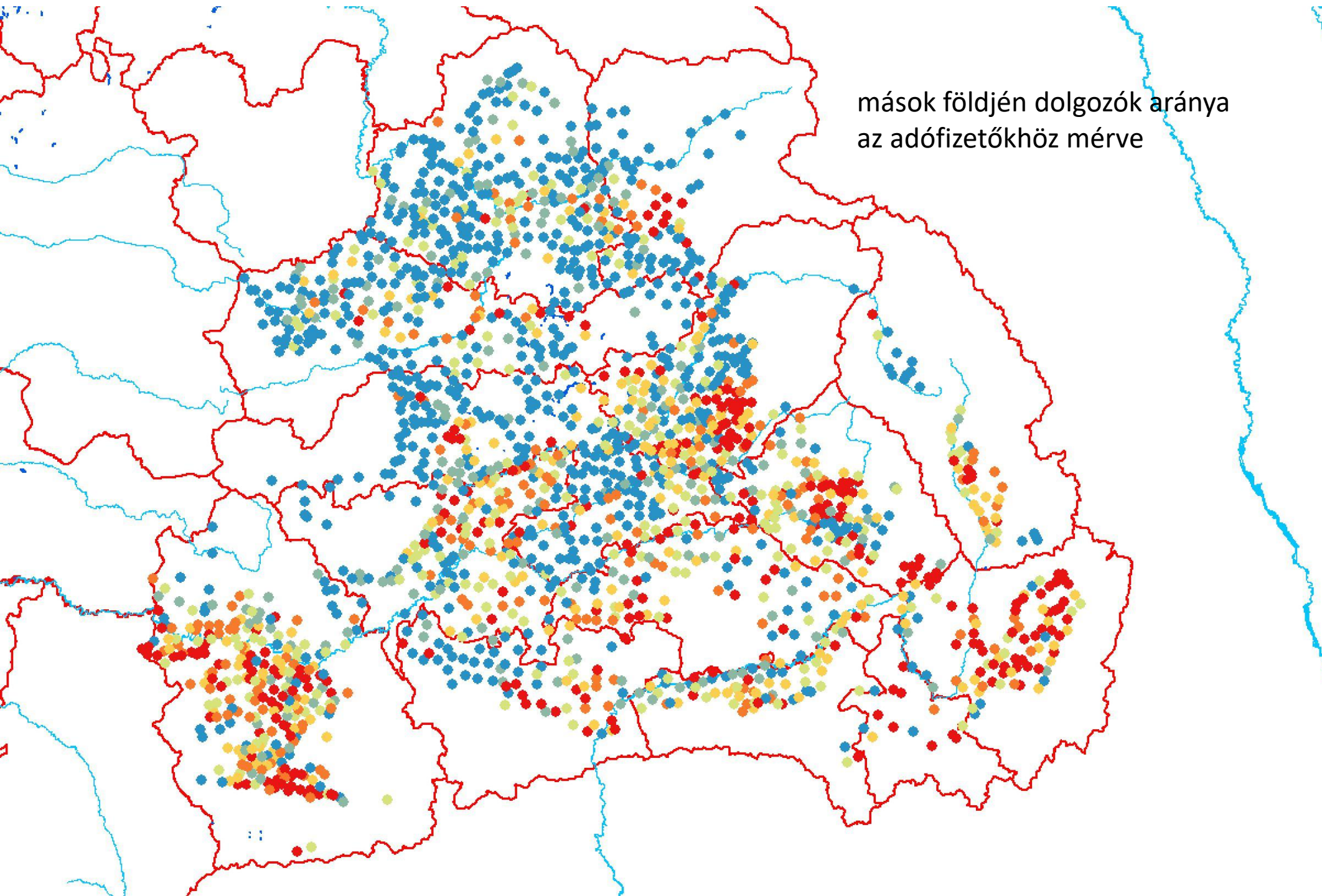
- MOTel_KP
- FELMENTETT
  - 0,00 - 0,10
  - 0,11 - 0,20
  - 0,21 - 0,25
  - 0,26 - 0,33
  - 0,34 - 0,50
  - 0,51 - 11,53
- FolyokL
- FolyokKM
- ToTemp
- MO_Telepules
- MO_Megye

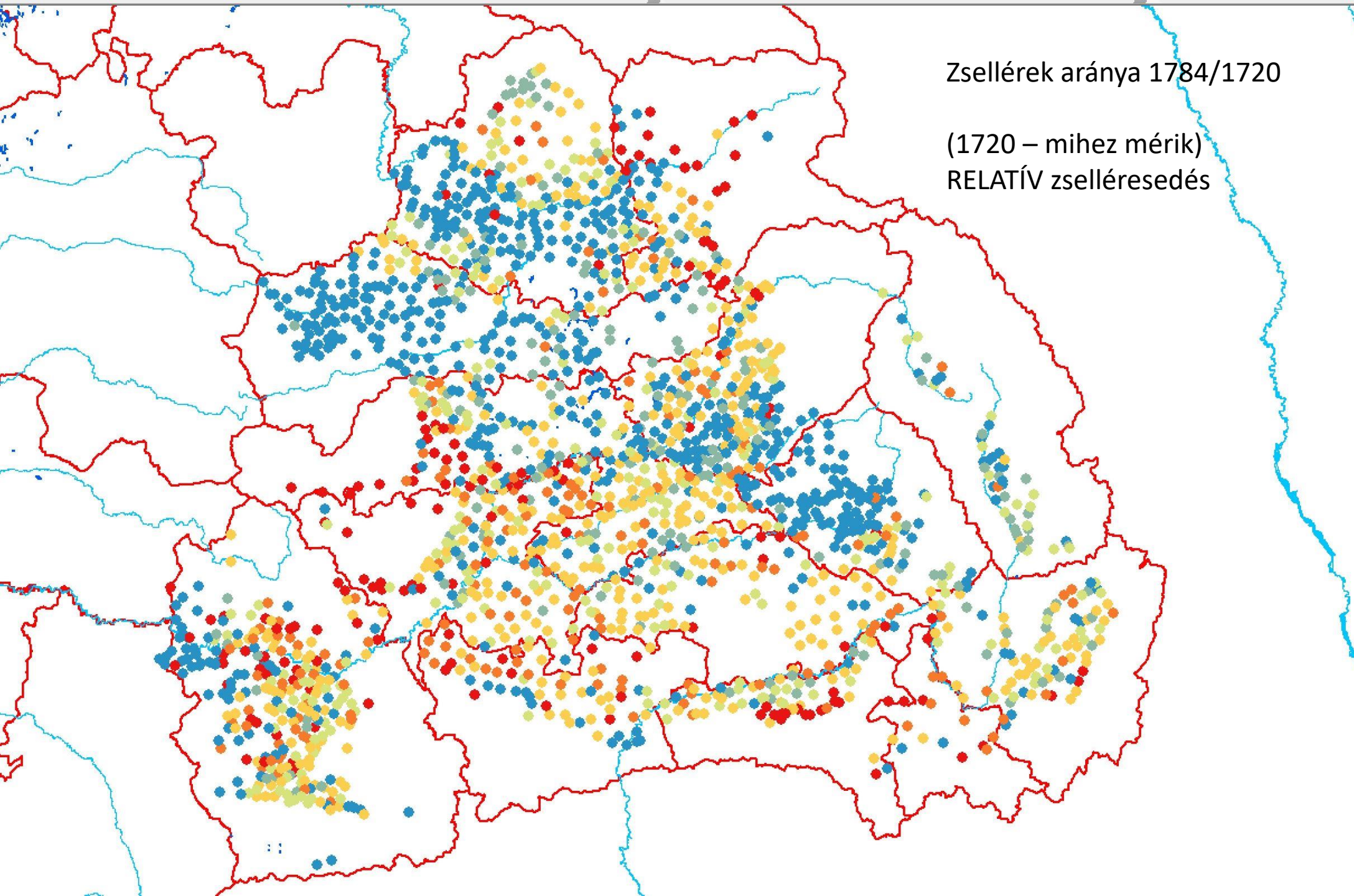

mások földjén dolgozók aránya
az adófizetőkhez mérve

- Layers
- MOTel_KP
  - MASOKFOLDJ
  - FolyokL
  - FolyoKM
  - ToTemp
  - MO_Telepules
  - MO_Megye

- 0,00 - 0,05
- 0,06 - 0,10
- 0,11 - 0,20
- 0,21 - 0,33
- 0,34 - 0,50
- 0,51 - 24,00

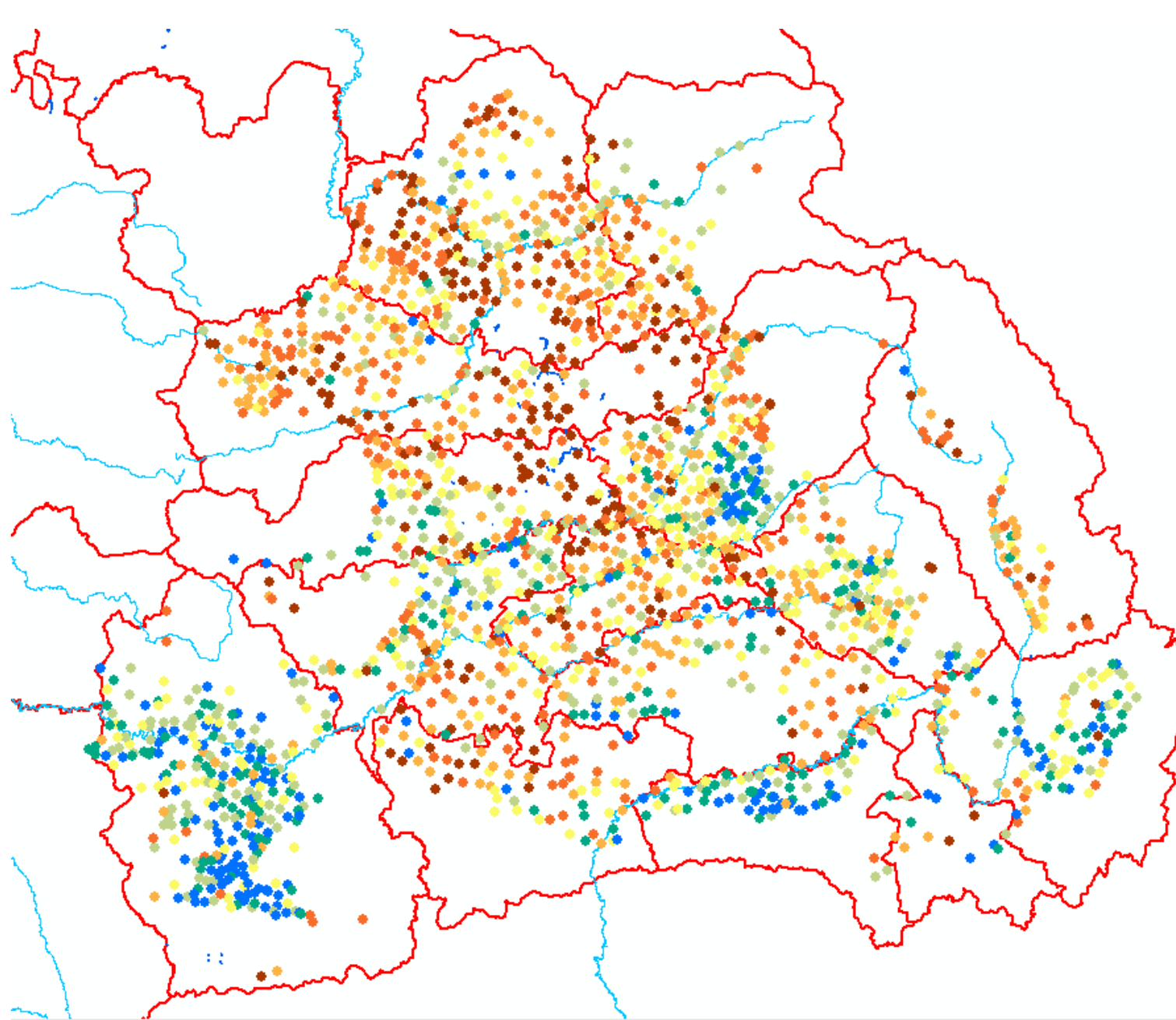

Zsellérek aránya 1784/1720

(1720 – mihez mérik)
RELATÍV zselléresedés

- Layers**
- MOTel_KP
    - ZSELLERESE
      - 0,00 - 0,50
      - 0,51 - 0,75
      - 0,76 - 1,00
      - 1,01 - 1,50
      - 1,51 - 2,00
      - 2,01 - 101,00
  - FolyokL
  - FolyoKM
  - ToTemp
  - MO_Telepules
  - MO_Megye

Layers

- MOTel_KP

KULONBSEG

- -2,2691 - -0,7000
- -0,6999 - -0,3500
- -0,3499 - 0,0000
- 0,0001 - 0,3083
- 0,3084 - 0,6500
- 0,6501 - 1,0000
- 1,0001 - 2,8617

Rotated Component Matrix^a

	Component					
	1	2	3	4	5	6
telek_per_csalad	,206	,011	-,674	-,006	,369	,011
pusztatelekaranya1750	,445	-,290	,437	-,090	,091	,116
adohatralekperadozocsalad49	,313	,559	-,064	-,015	-,344	-,084
közvbevperadozocsalad1750	,196	,645	-,065	-,072	-,013	,080
köztartozasperadozocsalad750	-,137	,703	-,038	-,011	,128	-,004
polgarany84	-,213	,378	,071	-,056	,106	,630
osszhozamperadozocsalad750	,621	,128	,050	-,103	,427	,014
igavonperadozocsalad1750	,014	,060	,110	,186	,740	,047
tehenesborjakpercsalad1750	,276	-,113	-,211	,725	,027	,026
juhokeskecskekpercsalad1750	-,083	-,001	,102	,802	,029	-,063
malommajorpalinkaFTpercsalad	,123	-,162	-,079	-,015	-,127	,834
adoFTperadozocsalad1749	,694	,495	-,022	,010	-,032	,008
felmentettperadozo1750	-,148	-,052	,657	,054	,076	-,107
masokfoldjendolg_peradozo1750	,299	-,031	,629	-,130	,106	,094
zselleresedes01	-,205	,105	,176	,172	-,497	,198

Állandóság vagy változás?
Az örökös főrendiség kialakulásának
hatása a felső-magyarországi
birtokszerkezetre a 16-17. században

Borbély Zoltán

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Történelemtudományi Intézet

Az „örökös főrendiség”

„ meghatározott kör tagjait jog szerint megillető előkelő jogi állás... örökségként száll apáról fiúra, nemzedékről nemzedéke, és a jogilag megkülönböztetett, kiváltságos körbe való tartozás az azzal járó jogokkal együtt pusztán a születés tényével szereztetik meg”.

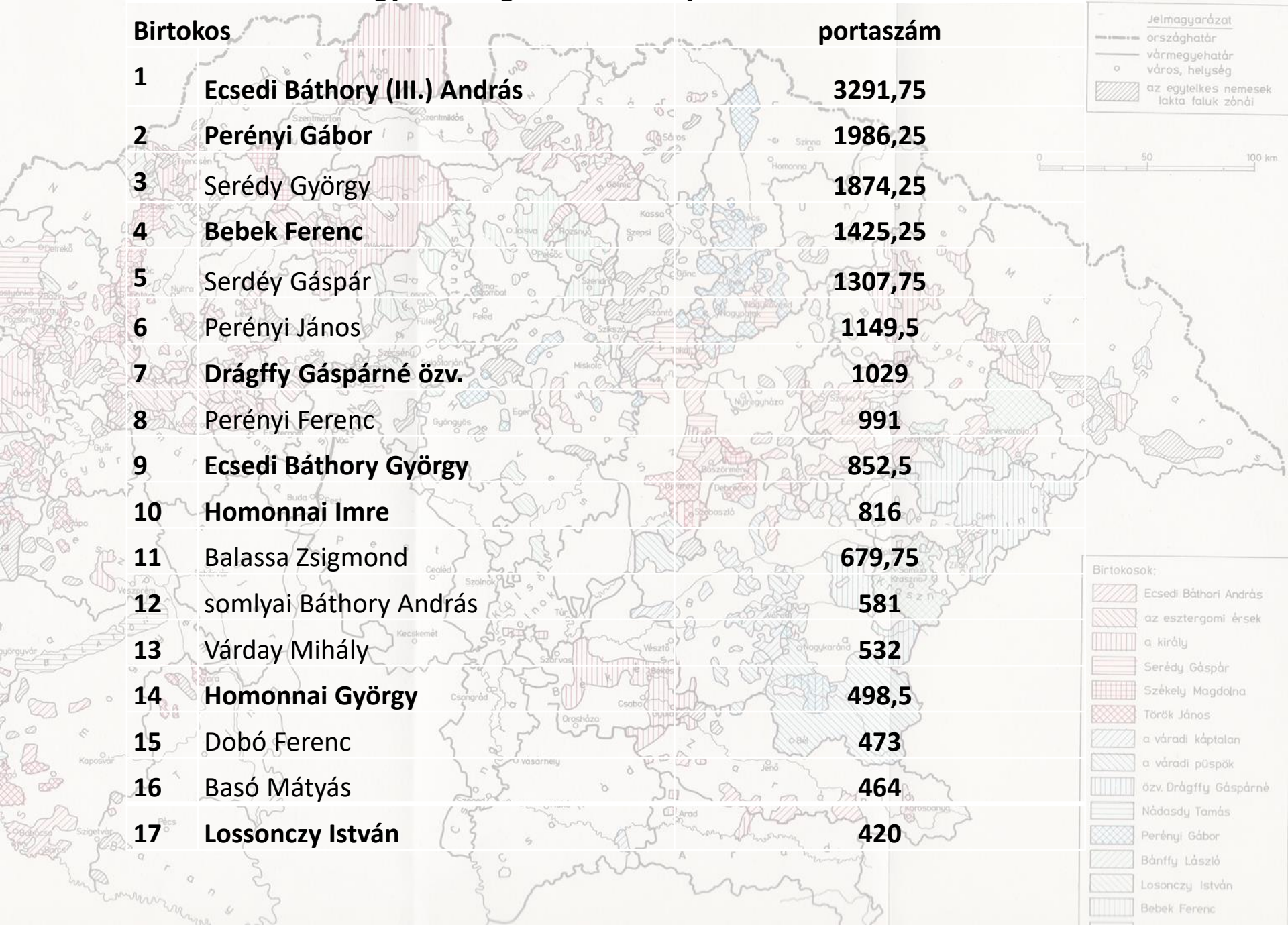
„e jogi alap mögött mégis a földbirtok volt az a döntő tényező, a mi előidézte s irányította az örökös főrendek létrejöttét. Ha nem is a birtok minősége – mert a szabad birtok nemében a magyar korona területén különbség nem létezett, de a földbirtok mennyisége teremtett különbséget a magyar nemesség tagjai között s vonta maga után a közjogi egység részleges megszűnését.”

Magyar főnemesi családok száma és a cserélődésük aránya

időpont	1458	1505	1583	1608	1646	1681	1714/1715
Családok száma	59	49	49	54	64	52	62
Új családok	-	32 (65%)	40 (82%)	27 (50%)	35 (54%)	22 (42%)	20 (32%)

Felső-Magyarország birtokviszonyai 1549-ben összesítve

Birtokos	portaszám
1 Ecsedi Báthory (III.) András	3291,75
2 Perényi Gábor	1986,25
3 Serédy György	1874,25
4 Bebek Ferenc	1425,25
5 Serdély Gáspár	1307,75
6 Perényi János	1149,5
7 Drágffy Gáspárné özv.	1029
8 Perényi Ferenc	991
9 Ecsedi Báthory György	852,5
10 Homonnai Imre	816
11 Balassa Zsigmond	679,75
12 somlyai Báthory András	581
13 Várday Mihály	532
14 Homonnai György	498,5
15 Dobó Ferenc	473
16 Basó Mátyás	464
17 Lossonczy István	420

Jelmagyarázat
 - - - - - országhatár
 — vármegyehatár
 o város, helység
 az egyetlen nemesek lakta faluk zónái

Birtokosok:

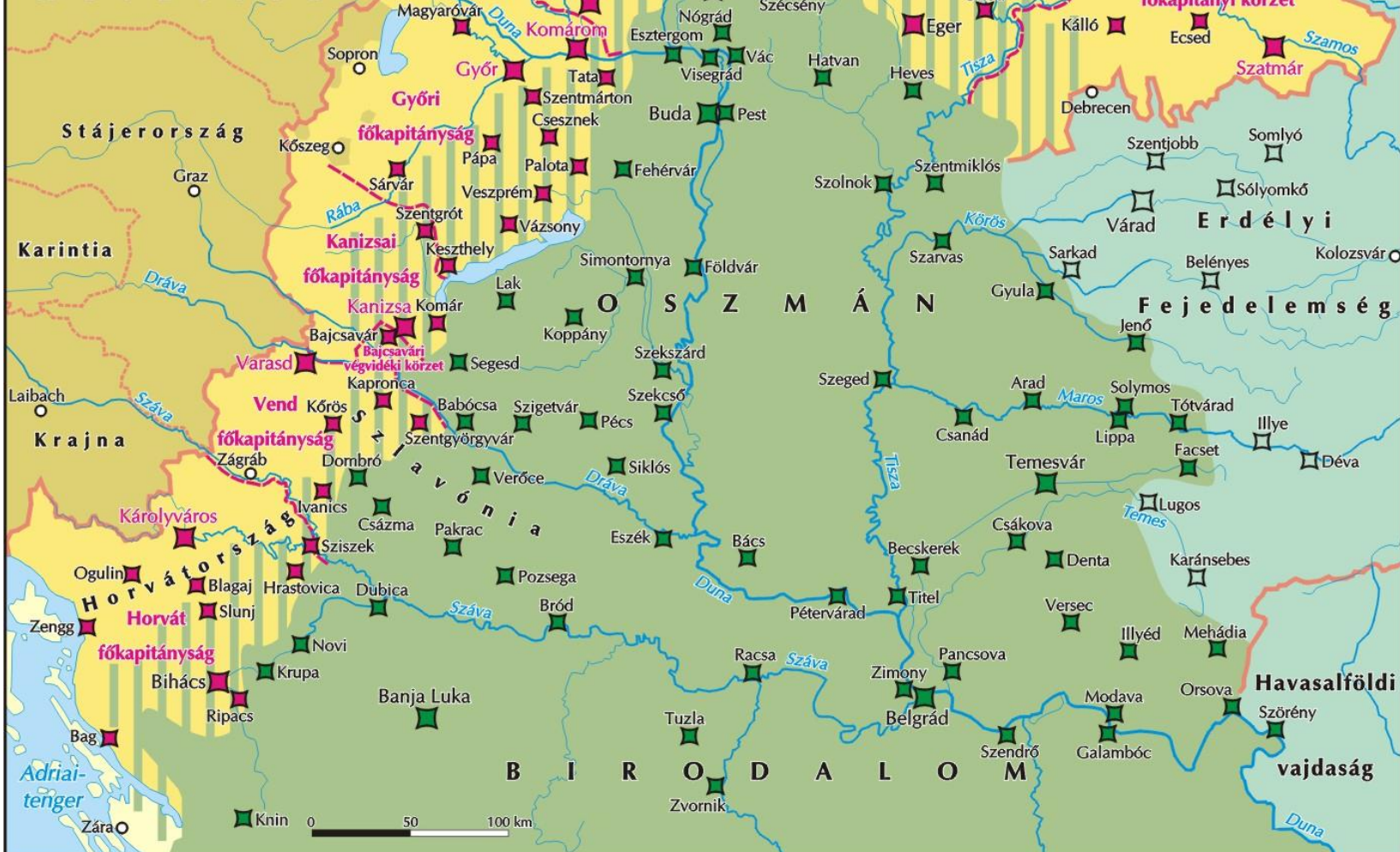
- Ecsedi Báthory András
- az esztergomi érsek
- a király
- Serédy Gáspár
- Székely Magdolna
- Török János
- a váradi káptalan
- a váradi püspök
- özv. Drágffy Gáspárné
- Nádasdy Tamás
- Perényi Gábor
- Bánffy László
- Losonczy István
- Bebek Ferenc

A török elleni védelmi rendszer 1580 után

LENGYEL KIRÁLYSÁG

- Magyar Királyság
- Királyi végvár
- Végvidéki főkapitányság határa
- Győr Végvidéki főkapitányság székhelye

- Az Oszmán Birodalom területe
- Oszmán-török vár
- Hódoltsági peremvidék
- Oszmán vazallus állam
- Erdélyi vár

© BTK TTI
A u s z t r i a

1549

Birtokos

portaszám

Báthory (III.) András

3291,75

Perényi Gábor

1986,25

Serédy György

1874,25

Bebek Ferenc

1425,25

Serdéy Gáspár

1307,75

Perényi János

1149,5

Drágffy Gáspárné özv.

1029

Perényi Ferenc

991

Ecsedi Báthory György

852,5

Homonnai Imre

816

Balassa Zsigmond

679,75

Báthory András

581

Várday Mihály

532

Homonnai György

498,5

Dobó Ferenc**473**

1597

Birtokos

Kamara**Rákóczi Zsigmond**

Báthory István

Homonnay István

Dobó Ferenc

Homonnay György

Dersffy Ferenc

Forgách Zsigmond

Székely György

Károlyi Mihály özv.

Homonnay Borbála

Telegdi Pál özv.

Melith Pál

Andrássy Mátyás

Kun László**házsám**

Jelmagyarázat

----- szőghatár a mohácsi vészig

----- a török hódoltság határa

----- országérszhatár

Esterházy

Barthányi család

Nádasdyak

Homonnay János

Csáky István

Csáky

Wesselényi-Széchy

Thököly

Széchy

Eroőgyek

Illésház

Pálffy Pál és Miklós

Zrínyi Miklós és Péter

Rákóczi

Rákóczi

1631-1648 között

erdélyi kincstári birtokok

5131

4195

3573

1899

1681

1352

1005

802

771

698

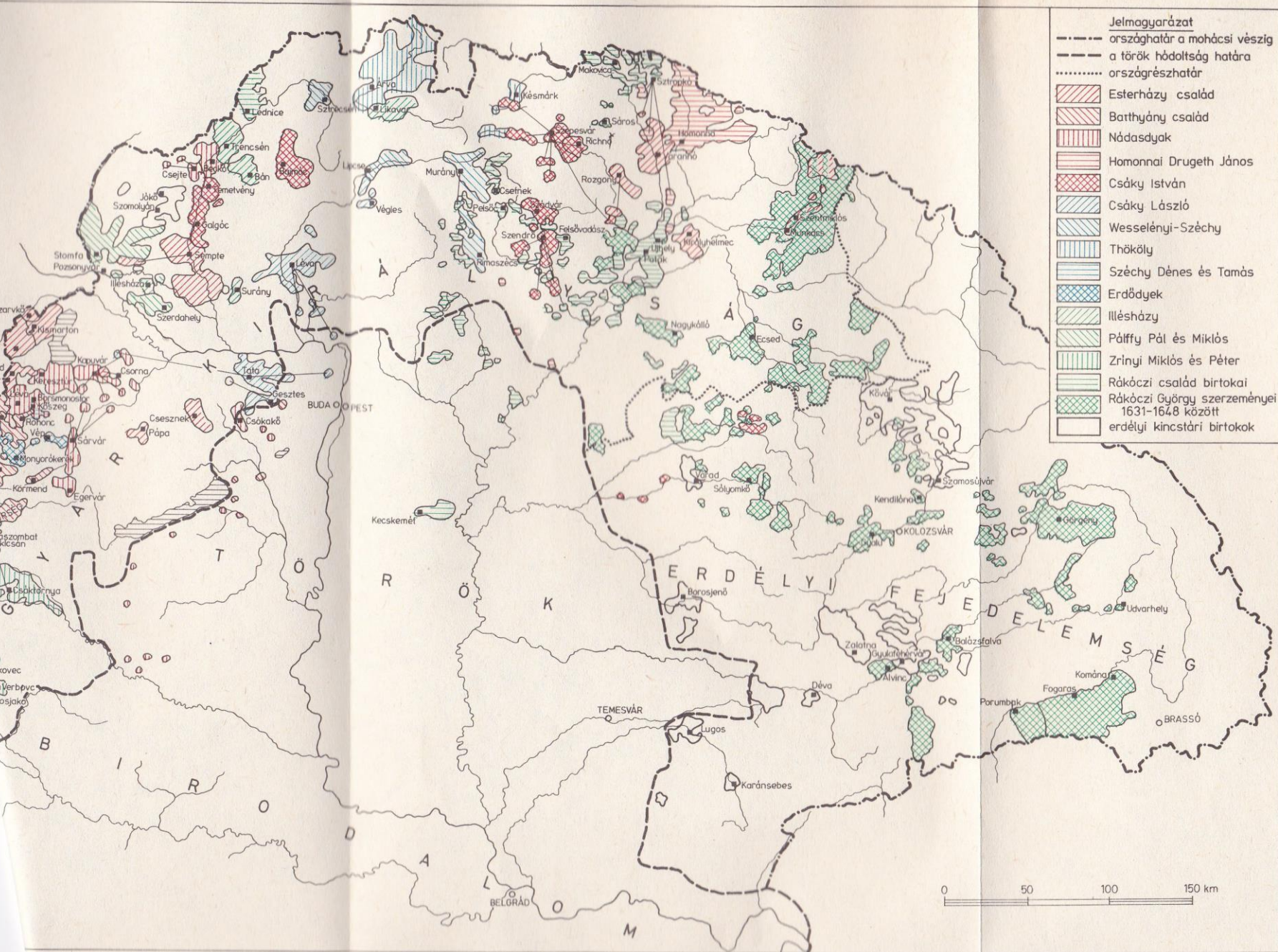
591

559

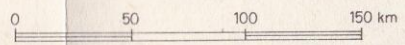
453

409

390

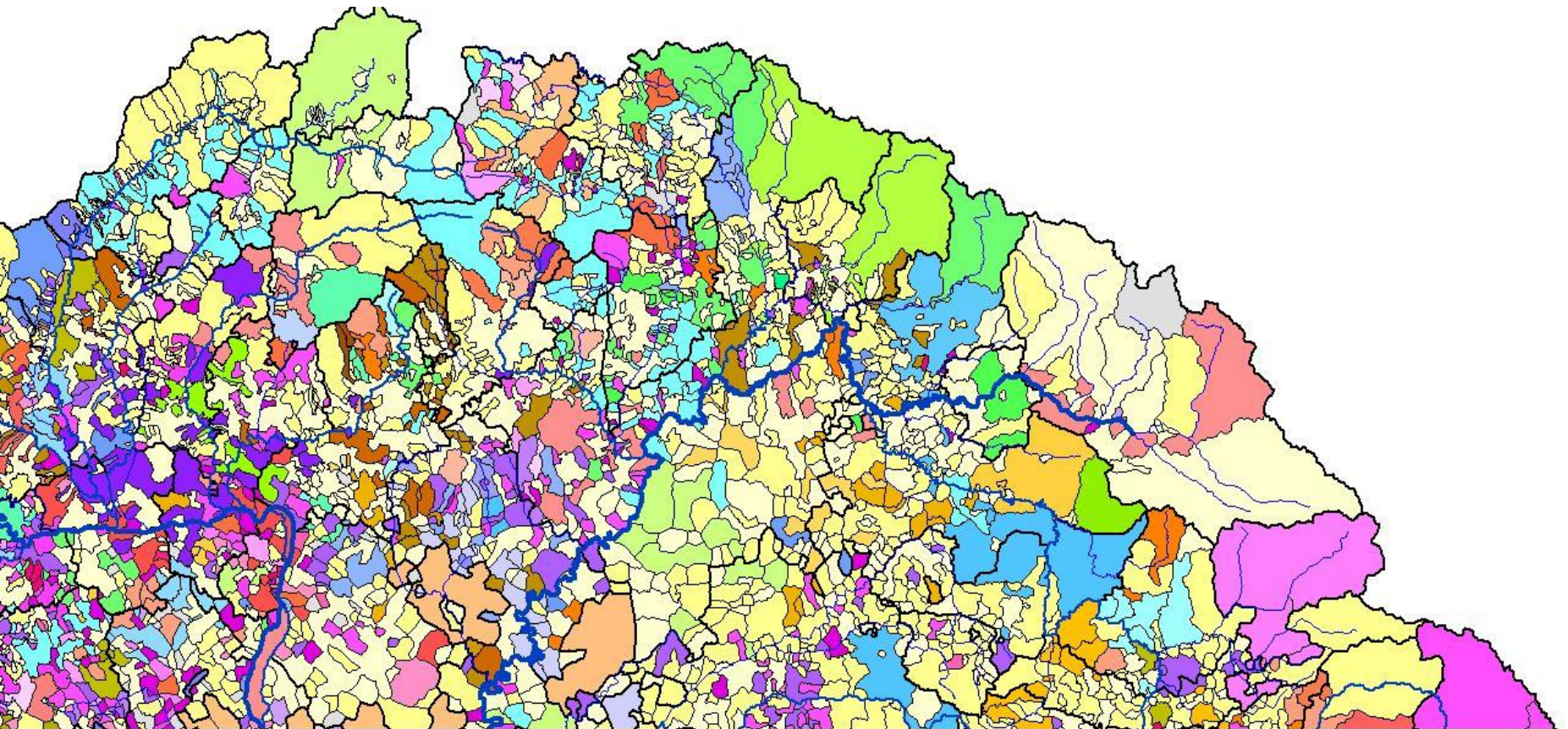

- Jelmagyarázat**
- országhatár a mohácsi vészig
  - - - a török hódoltság határa
  - ..... országgrézshatár
  - [Red diagonal lines] Esterházy család
  - [Red horizontal lines] Batthyány család
  - [Red vertical lines] Nádasdyak
  - [Red wavy lines] Homonnai Drugeth János
  - [Red cross-hatch] Csáky István
  - [Green diagonal lines] Csáky László
  - [Blue diagonal lines] Wesselényi-Széchy
  - [Blue vertical lines] Thököly
  - [Blue horizontal lines] Széchy Dénes és Tamás
  - [Blue cross-hatch] Erdődyek
  - [Green wavy lines] Illésházy
  - [Green vertical lines] Pálffy Pál és Miklós
  - [Green horizontal lines] Zrínyi Miklós és Péter
  - [Green wavy lines] Rákóczi család birtokai
  - [Green cross-hatch] Rákóczi György szerzeményei 1631-1648 között
  - [White box] erdélyi kincstári birtokok

12. tábla. Magyarország jelmagyarázat történelmi a 17. században

Köszönöm a figyelmet!

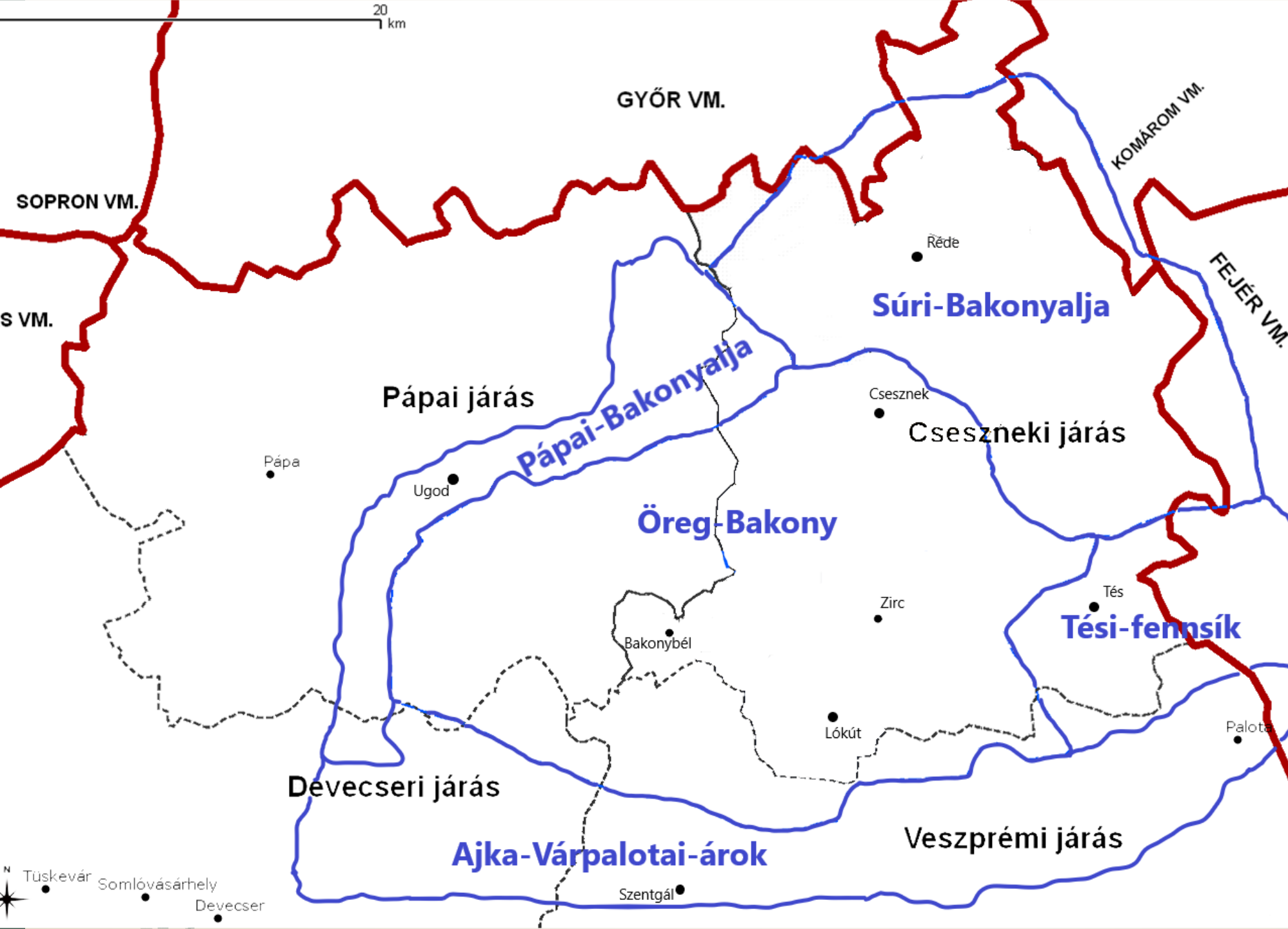
Az erdőhasználat alakulása a Bakony vidékén a 18. század második felében

Földügyi szabályozás és társadalmi gyakorlat a 16-20. században

Tudományos konferencia

Magyar Nemzeti Levéltár, 2021. november 3.

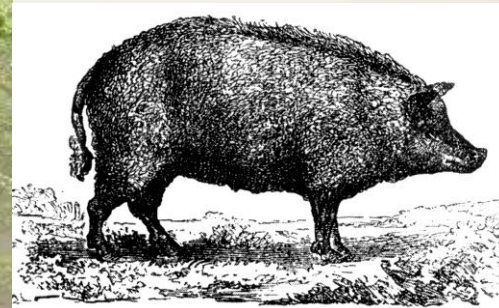
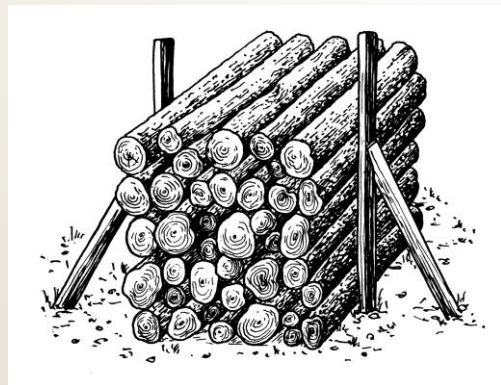
Boross István, MNL VeML

Tájföldrajz és közigazgatás

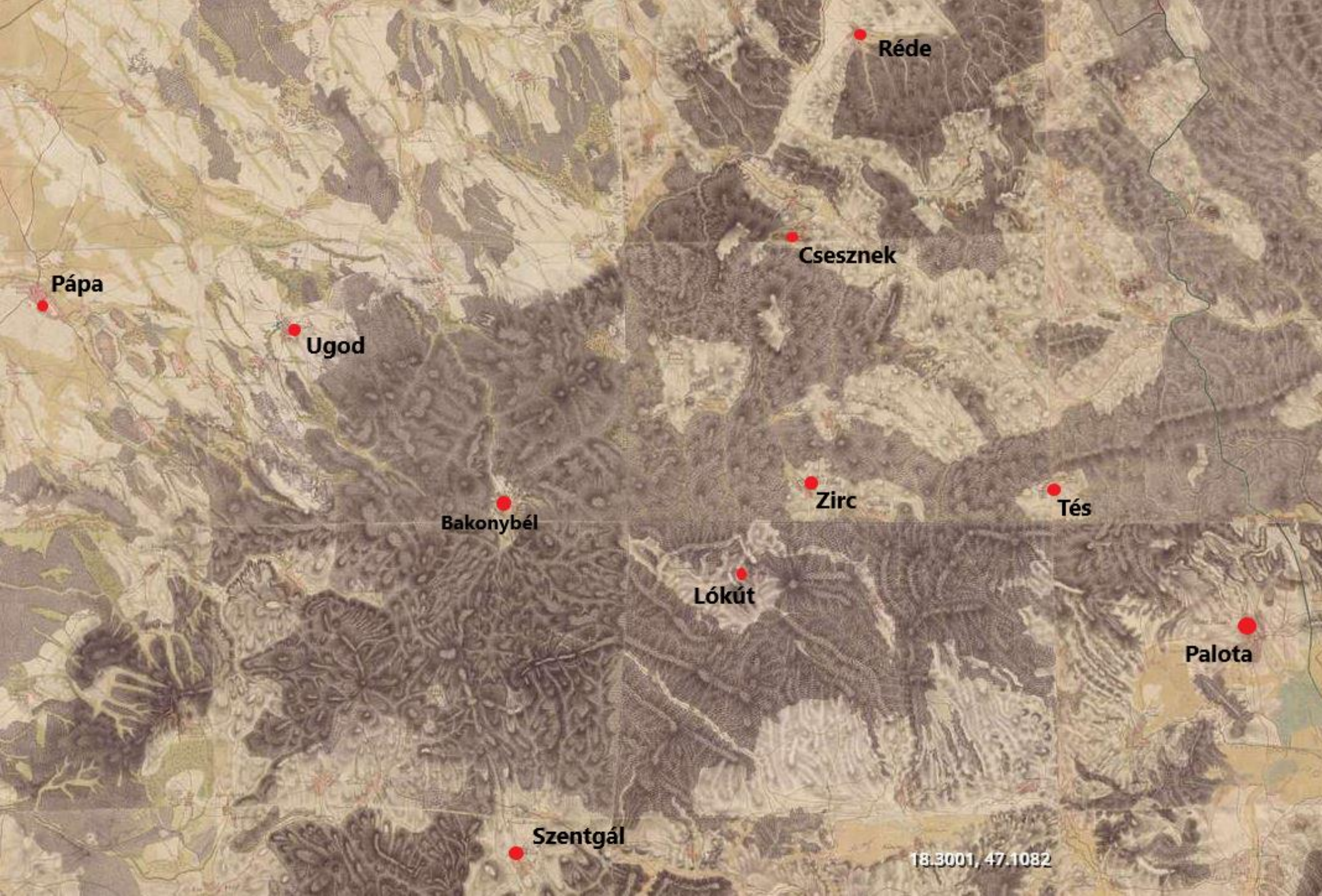
bükkös erdő

tölgyerdő

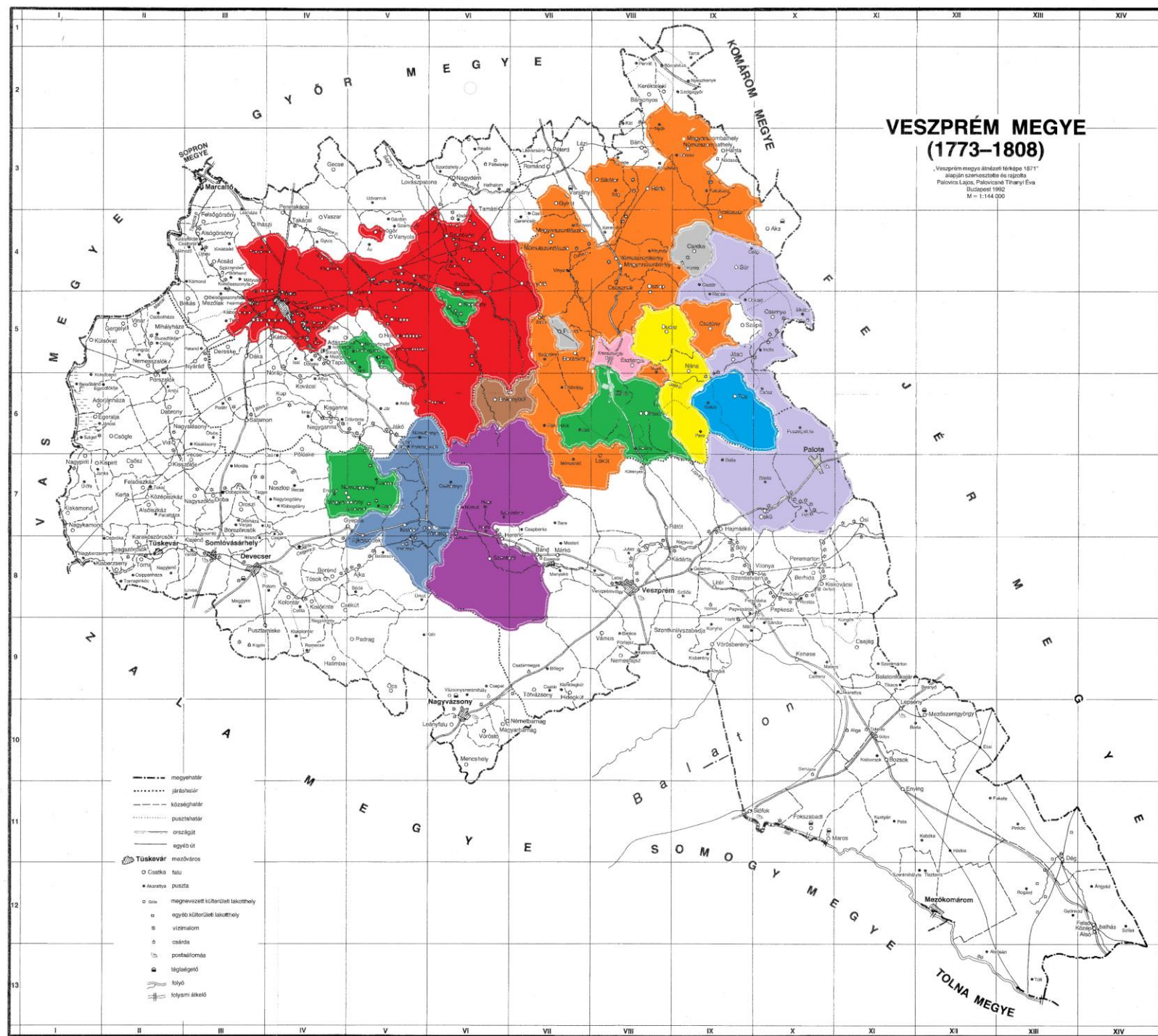

Az erdősültség mértéke a vizsgált területen

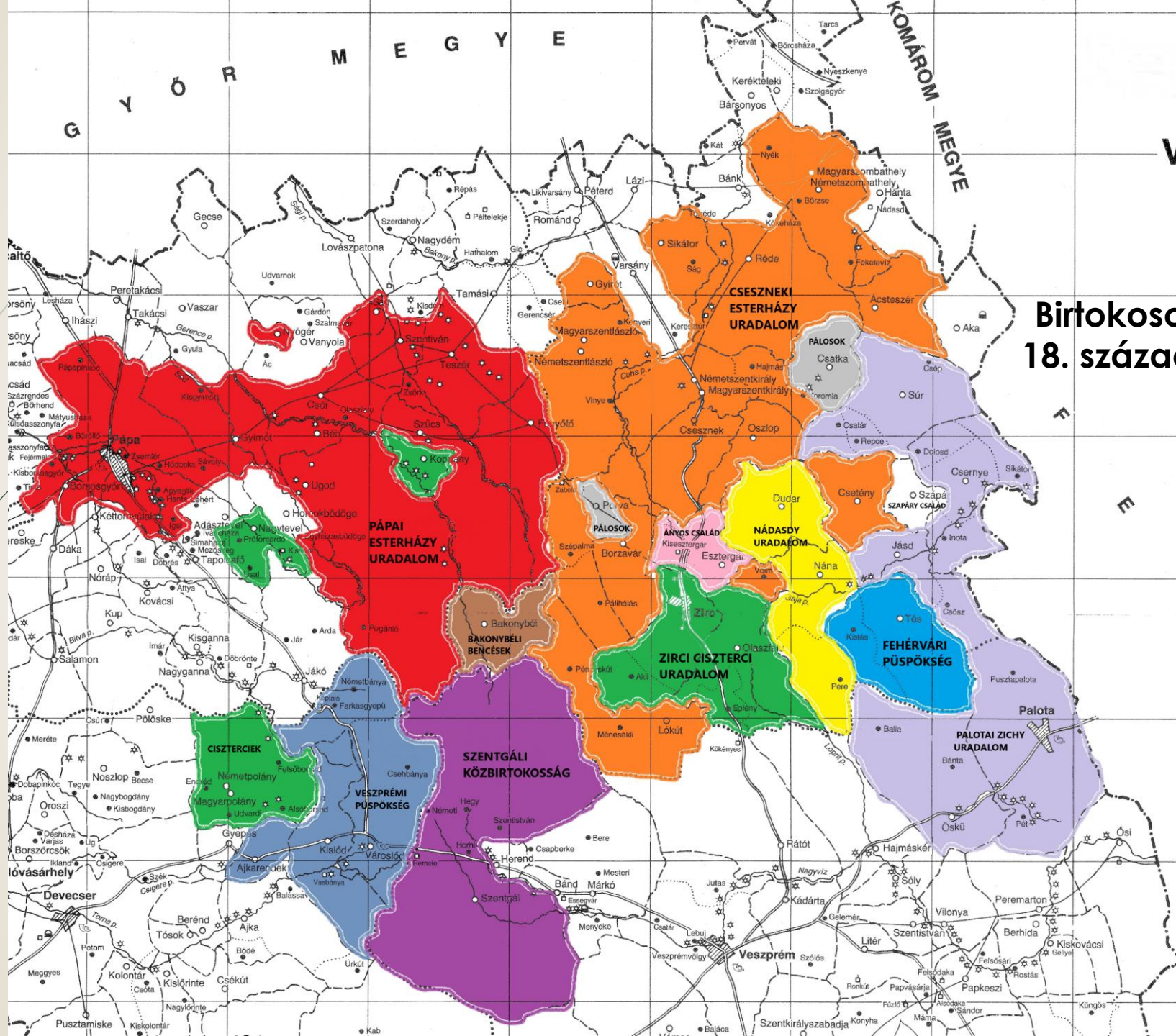
Első katonai
felmérés
1782-1785

Forrás:
maps.arcanum.com

18.3001, 47.1082

Birtokosok a Bakonyban a 18. század második felében

VESZPRÉM MEGYE (1773–1808)

„Veszprém megye átnézeti térképe 1871”
alapján szerkesztette és rajzolta
Palovics Lajos, Palovicsné Tihanyi Éva
Budapest 1992
M = 1:144 000

Birtokosok a Bakonyban a 18. század második felében

Erdőhasználati formák

- Erdőirtás
- Faizás, favágás
- Fafeldolgozás, háziipar
- Makkoltatás
- Erdei legeltetés
- Lombtakarmány-nyerés
- Alomszedés
- Faszén-, mészégetés
- Hamuzsírfőzés
- Üveghuták
- Téglavetés, téглаégetés
- Méhészet
- Vadászat
- Erdei gyümölcsök, gubacs, gomba, száraz vargánya, mogyoró gyűjtés

Az erdőhasználat korszakai

- I. A szabad erdőhasználat (= erdőélés, erdőkiélés) a 18. század első harmada (1720-as, 1730-as évek)
- II. Az erdők használatának földesúri szabályozása (18. század)
- III. Az erdők használatának állami szabályozása (1767, 1769)
- IV. Az erdőgazdálkodás (erdőművelés) kialakulása (1770-es évektől 19. század első fele)
- V. Üzemszerű erdőgazdálkodás (1879-től)

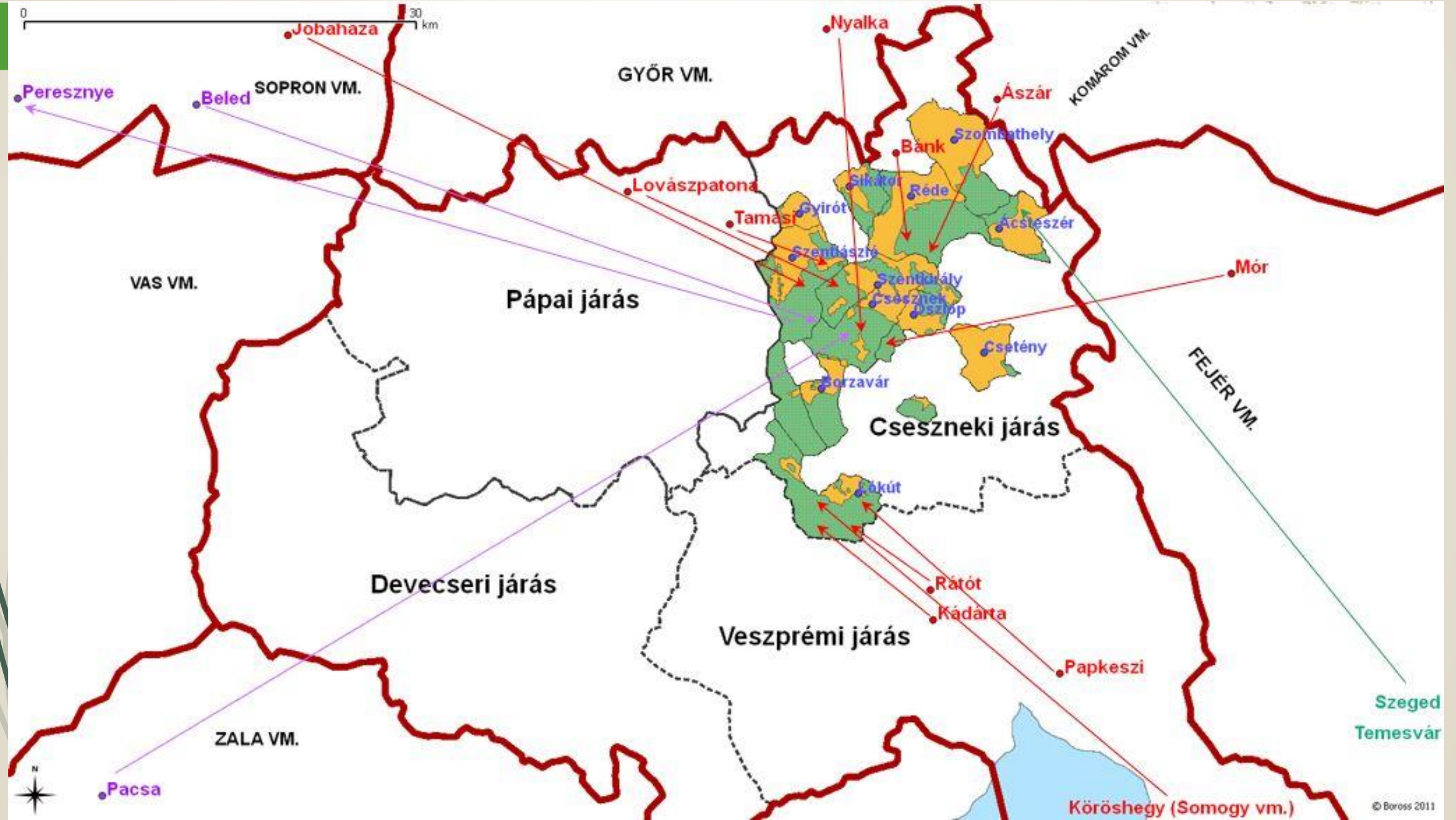
A szabad erdőhasználat

- Szabad határhasználat (birtokhatárok bizonytalansága)
- Faizás: tűzifa, épületre való fa
- Faeladás
- Makkoltatás (tized a sertésekből, makkbér)
- A fa értéke alacsony

Az erdőhasználat szabályozása

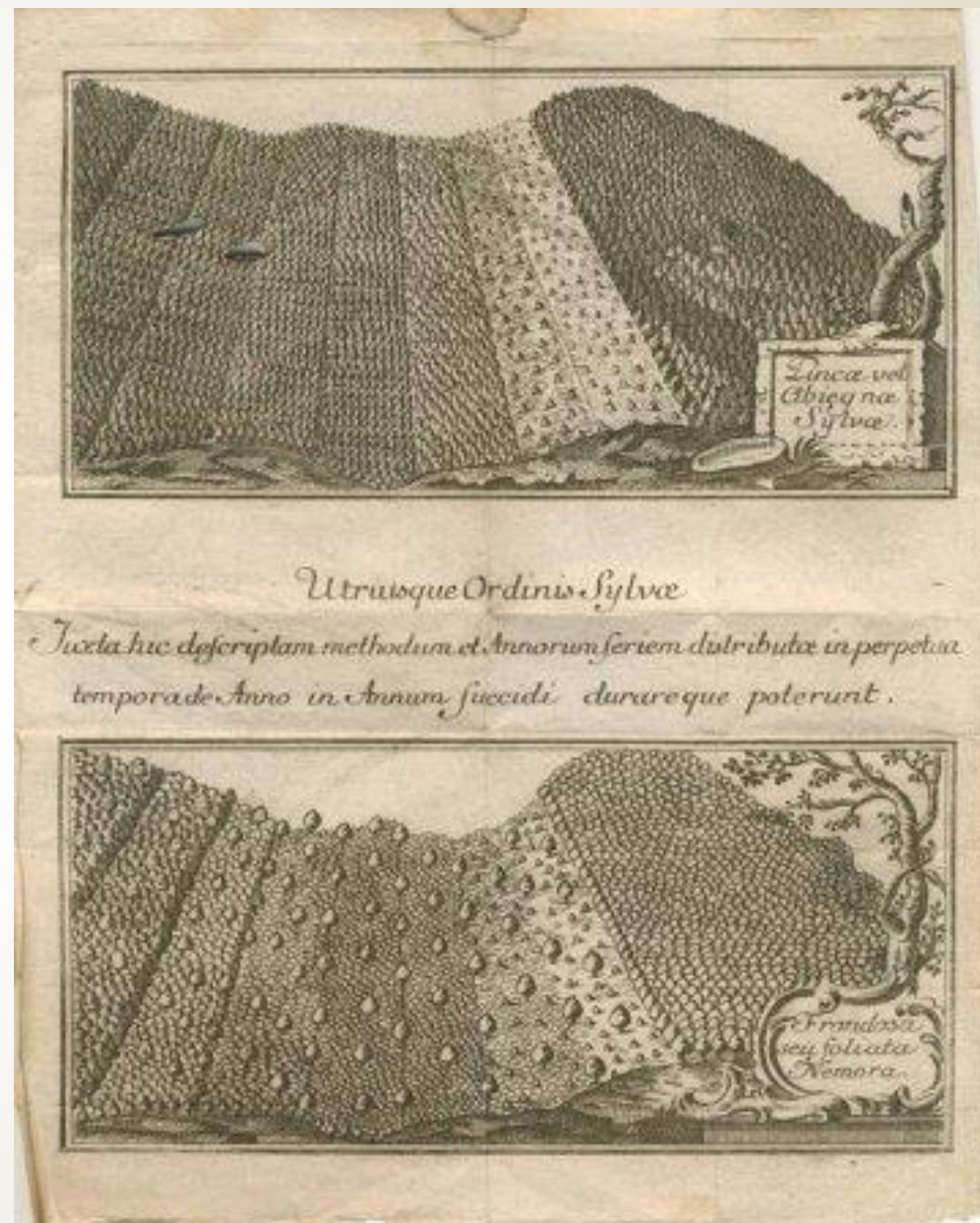
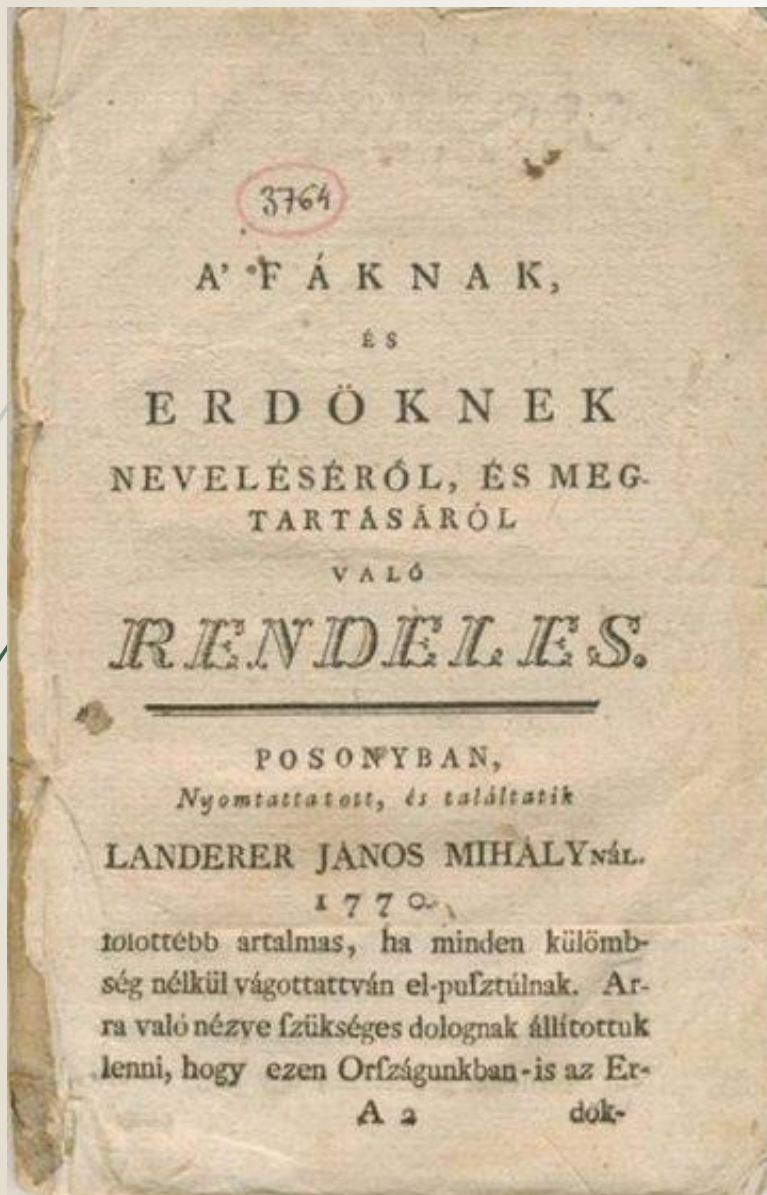
- „Tiloserdők” – makkoltatás, épületfa biztosítása
- Az uraság erdeje és a falu erdeje (Borzavár telepítési szerződése, 1761.)
- A csetényi „Memoriale” (1762, 1767)
  - „törvény szerint is minden Uraságoknak magános erdőt a szegénységnek kára nélkül kiszabni és Tilosnak tenni megengedettik”
  - faizás tiltása
  - legeltetés korlátozása
  - irtás szigorítása (külön engedélyhez köti a földesúr)
- Tés – kontraktus a faizásról (1772)

Makkoltatás a cseszneki uradalomban

Erdőrendtartás 1769

Mária Terézia erdőrendtartási alapelvei

- 1. Fel kell mérni az erdőket geometriai, földmérési módszerekkel
- 2. Ki kell próbálni, mennyi fát lehet kivágni (fatömeg megállapítása)
- 3. Eszerint minden esztendőre az ölfának és a faragnivaló fáknak számát rendeljék el
- 4. Legyen rendszeresség a fakitermelésben (A favágást mindig újra kell kezdeni azon az erdőrészen, ahol a legelőször vágtak, amikor a fák ismét fejsze alá valók)
- 5. Meghatározták a fafajták felnövekedési idejét
- 6. A különböző célokra használt fatípusok ismérveit meghatározták (épületfa, tűzifa, mészégetéshez, téglavetéshez alkalmas fák, abroncsfa)
- 7. Gondoskodni kell az erdők felújításáról, új erdők telepítéséről
- 8. Tiltják a fakéreg lefejtését, mert a fák könnyen elpusztulnak, kiszáradnak; a száraz fűvek, falevelek felégetését
- 9. Az erdőn átmenő utak szélessége 4 ölnél ne legyen nagyobb
- 10. Erdőhasználat szabályozását várják el a földesúrtól

Urbáriumok

- A falu határában lévő erdők a földesúr erdeje (nincs már falu erdeje), amelyet korlátozásokkal használhatnak a jobbágyok
- Megyei szinten 122 településnek 20 urbáriuma, 172 úrbéri vagy árendás szerződése, 74 telepítési szerződése
- Urbáriumok leginkább az egyházi és a világi nagybirtokokon készültek (Zirci ciszterciek, Fehérvári prépost, Esterházyak, Erdődyek, Zichyek, Batthyányak)

Lichtneckert András

Veszprém vármegye községeinek urbáriumai,
úrbéri és telepítési szerződésai

1690–1836

Erogatio Pecuniaria.

	Translat	
94 ^o Védem az Meltóságos Uraság száma máj fell Mező. Beretkő & Mező tésen	2925.	6.
95 ^o Védem az Meltóságos Uraság száma 20. Tóty, szánt ugyan öztől a 3. samlalván, szás bysát pedig batarál a 3. samlalván tésen az ara		2.
96 ^o Ugyan Meltóságos Uraság száma vedem 90. Tóty samlalván tésen		7.
97 ^o Morv. Egegnelo fiedem az Beres báz ablakjai rinyála atul		2. 4.
98 ^o A mágn az Bilalelo meg illedelo alborbéli költ. véget ki fi. vedem		1. 1.
99 ^o Védem Dudarj Embereül loz Bar szarmat az Beres Bebe veloden a 3. Barjat tésen		1. 5.
100 ^o Meltóságos Uraság száma váram Pelynye rinyaladom felouton, fienem ezete áltolladon		3.
101 ^o Redit. Szany által doradván 10 Dorju közelet a 3. 4. Barjat egy alboron egy falatod a 3. 4. tésen		2.
102 ^o Ist. loz. Ajándelo Milylytul vedem 12 Falicskót, Barjat a 1. tésen az ara		5.
103 ^o Ugyan Balonyb. véletül vedem bat Falicskót az Fogla bá szar, Barjat a 3. 7. tés az ara		2. 2.
Az Meltóságos Uraság Szonydáján valo nagy Redit. zant meg felortadon fiedem az Adolempara. nak		1.
104 ^o Az Urbarialis conscripcio alkalmatonágával minemő költ. reg. lok arat ki fiedem		8. 6.
105 ^o Tóty. Mező. és Drix. Ferencz Aram. de lüleivel led költ. vé. ger ki fiedem ugy mint		2.
106 ^o Szerneyi Melparnalo fiedem nyeler Mező Felles Kade. ri. nyaladatul ver. 3. 4. Mezeitül		20.
107 ^o Az Bereselo száma vedem det Panej Danyo Vellit áltoll. bat.		5.
108 ^o Konyda Koczis Beremben lereñ báz isben, eiteren 42 napod adatké nekij köy Ort. a 3. 5. minden napza, tésen 6. 30. ugyan alborbéli utaviz. Szalo Bem. 1. 1. egy mindenesfál tésen		7. 20.
109 ^o Az Fageris egykez. Doromtan köld edem Inspector Aram. Szancos. csagyábul adatké nekij utza		1.
	Cicuo	2975. 26.

Erogatio Pecuniaria.

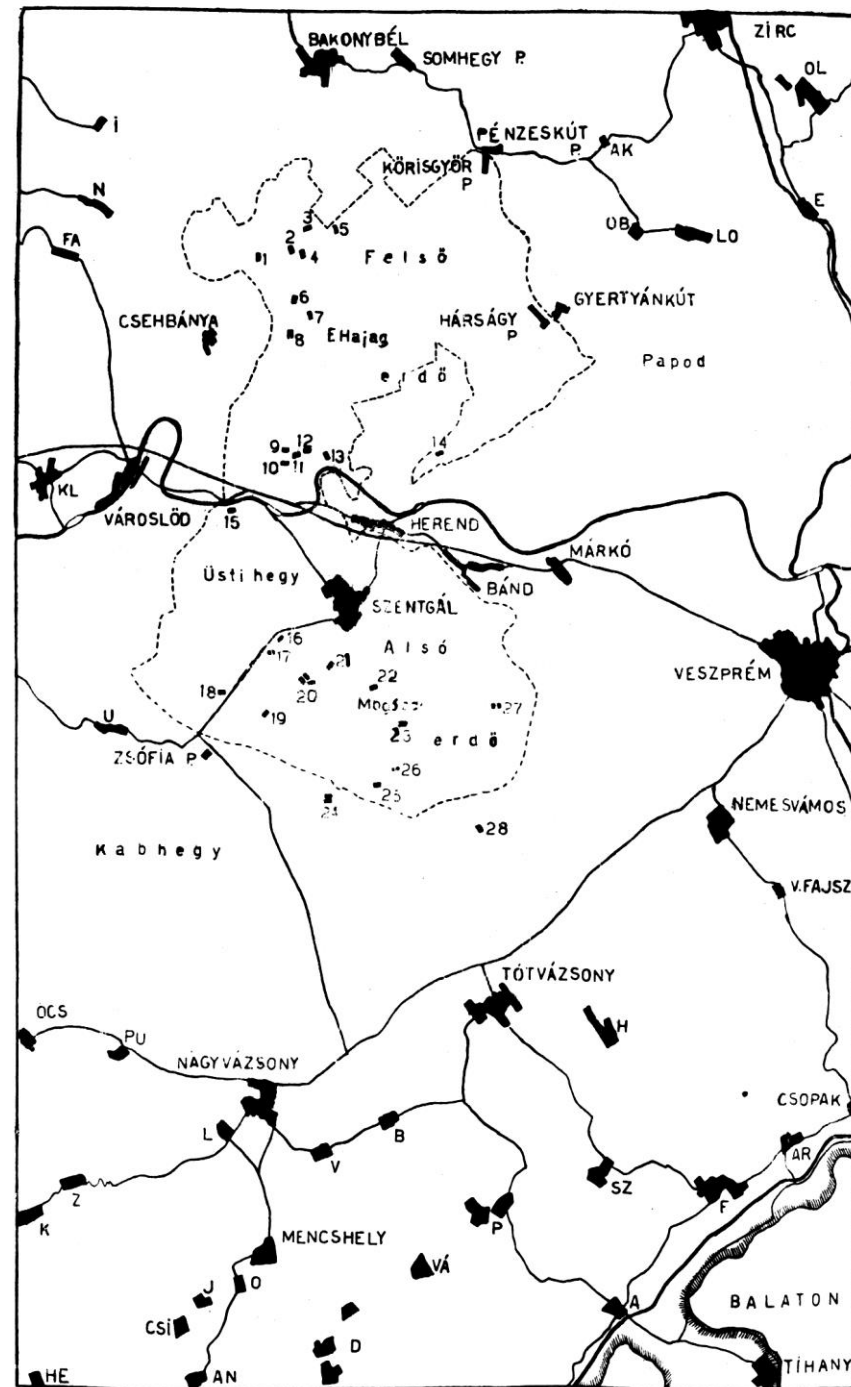
69 ^o Nagy Meltóságos Pref. és Generalis s. Kögyelmez Akab. ed. Excellenciajának ide annectale Szancos rendbéli oprie. tancsi szereni alazatorian administralcatod		1950.
70 ^o Meltóságos Pref. Sakt. és Szanygánab az tzealy Berelge szent. E. terevas Kordne Szacsada vige. fienem ezen meg Szembatvelyi Szararro Aram. Berelge		40.
71 ^o Comarombul Szadigji váram izben Desloai. Penda Janna. Aram. tul, 200. samlal. Barjat a 3. 20. samlal. van, bar. pal. pedig a 3. 44. Barjat computalván tésen mindenesfál		61.
72 ^o Eder Vary Vabárrul Szajcatod Inspector Aram. váram Bar. otod. veñi egy Bar. a 1. 5. madik Bar. pedig a 3. 6. Bar. madik Bar. a 4. 7. 8. 9. melly ötrelozazafz minden ber. nyogab. nellkul led fienem mi Summa. 1. 1. 2. 3. 4. 5. megis albor. fiedem Inspector Aram. nak 40. Dute. Szeceny. arat 12. ez egy mindenesfál fiedem		1. 67. 50.
73 ^o Az Beres. comadra veñi Oras. és Ber. öre. aloo Bar. a 1. 2. 3. 4. 5. alorjat samlalván fiedem Fulej Embere. loneli		2. 37. 50.
74 ^o Védem az, Alldor. Uraság. báz. júl. regere, és Szar. az. Min. báz. száma 496. 11. 100. Mas. arat a 3. 3. 90. samlal. van tésen az ara		19. 17.
75 ^o Fönberj. Fal. nelo. fiedem az Kajt. nár. tud. munkaj. aere. ar. az. az. ablak. Kamat. rinyaladatul		38. 60.
76 ^o Redit. Medar. ronal. fiedem az Meltóságos Uraság. Szali. ege. d. E. tere. dob. fel. sz. en. ny. ar. az. Feden. Dorju. Szany. ed. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. mellyet ved. ugy. crim. az. sz. ven. ronal. it. tal. nak. ege. s. E. tere. d. ore. j. ar. ando. rend. b. el. du. ro. do. arat. a. min. ide. annectale. Recognitio. in. spec. ifi. co. trionye. t. ya.		1. 19.
77 ^o Dudarj. Szalab. Szan. Me. s. ege. t. nel. 2. 4. 9. Me. ro. Me. s. ar. at. a. 3. 20. Me. ze. it. samlal. van. ki. fiedem.		69. 80.
78 ^o Ege. d. rinyal. tad. on. egy. ut. Beres. Bebe. ret. al. call. at. an. valo. albu. szereni. fiedem. az. Bognat. nak.		11.
79 ^o Melly. ö. lor. meg. ves. che. det. ann. nak. Szan. melle. Feder. vici. Vabárrul. má. s. Szar. van. fiedem. albu. Beres. e. it. ezete.		31.
80 ^o Sz. Excellenciajának ide lüleivel led költ. véget, a min. ide. ad. nec. valt. eo. Excellenciajának maga. sub. rony. it. o. ja. al. ad. acceptale. p. e. c. i. f. i. c. i. e. ki. ved. spec. ifi. c. i. a. trionye. d. ki. fiedem. ugy. mint.		50. 2.
	Cicuo	2809. 30.

Uradalmi erdőjövedelmek Cseszneken

Számadás éve	Bevétel	Kiadás	Működési kiadás	Osztály	Maradvány
1757	780	636	236	400	144
1760	600	423	423		177
1762–1763	500	417	417		83
1770–1771	3160	2389	789	1600	771
1772–1773	3732	2653	1053	1600	1079
1773–1774	4460	4031	1031	3000	429
1774–1775	2746	2412	1162	1250	334
1775–1776	4504	3861	961	2900	643
1777–1778	3782	3433	827	2606	349

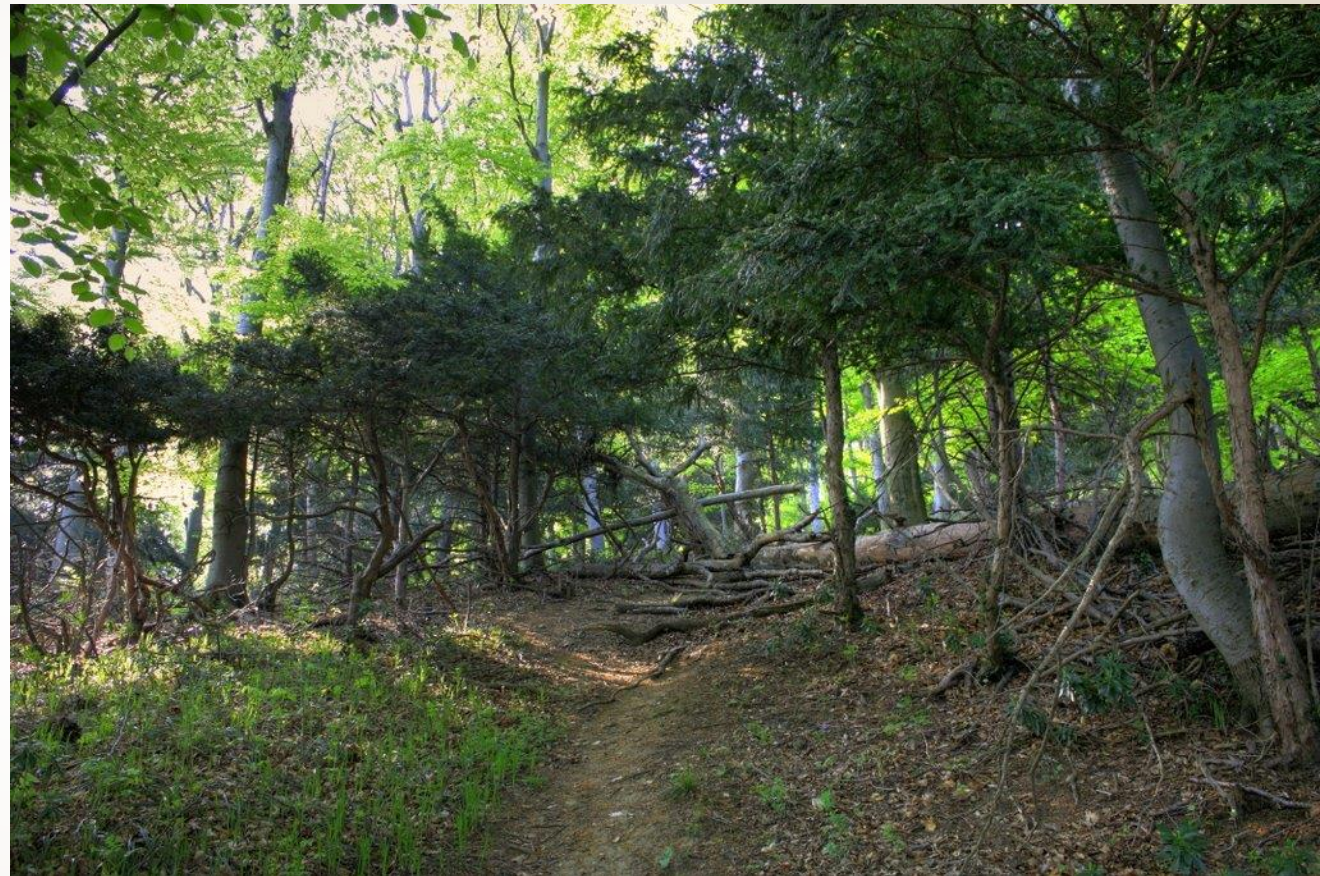
Szentgál nemesi község kiváltságai

- Szentgál (1281)
- Németi (1233)
- Horhi (1470)
- Csepel (1233)
- Szentistván (1351)
- Himháza (1353)

Szentgáli statutumok, falutörvények

- Mivel az nemes helységnek erdei (amelyen függenek az lakosoknak rendes megmaradásuk) már sok időktől ezelőtt tilalom alatt tartattak, úgy most is az erdőknek pusztítását eltiltani nem csak az józan okosság javaslaná, hanem az utóbbi országgyűlésének 57-ik articulusa az erdő pusztítást s pazarolást keményen megtiltatni is parancsolná. (1791-es statutum, 12. cikk)

Allodizációs törekvések az Esterházyak Pápa-Ugod-Devecser uradalmában

- Szervezett gazdálkodás – Ugod lesz az erdőgazdálkodás központja
- Tata-gesztesi uradalom hatása – Balogh Ferenc prefektus működése
- 1760-as évek: faeladás növelése, a jobbágyok és a bakonyi kézművesek kitiltása az erdőkből, korlátozások a mészégetésre és mészeladásra, téglakemencék építésére
- 1781. évi számadás alapján az erdőgazdálkodás súlya csekélyebb az erdők nagyságához viszonyítva

© Archdiocesan Library of Eger

Gróf Esterházy Károly egri püspök, az uradalom birtokosa Ferenc testvérével együtt 1755-től

Köszönöm a figyelmet!

**Közös tulajdon – egyéni tulajdon.
Az arányosításról és tagosításról hozott jogszabályok
gazdasági és társadalmi hatása a dualizmus korában**

**Ásványi Szabolcs
levéltáros**

MNL OL 1945 előtti Kormányservek Főosztálya

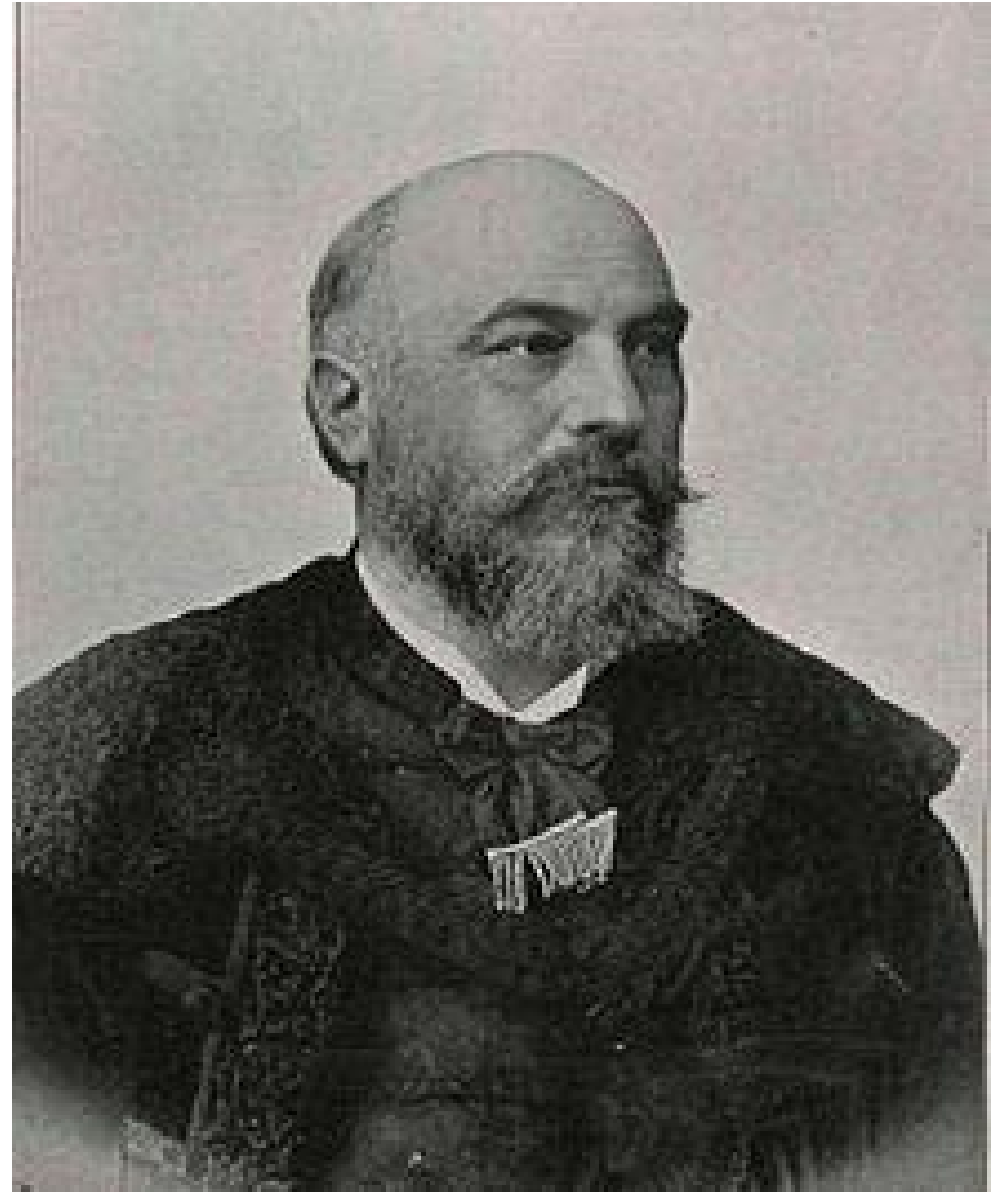
Főbb jogszabályok

- Úrbéri pátens (1857. 03. 02.)
- 1871. évi LIII. és LV. tc.
- 1880. évi XLV. tc.
- 1892. évi XXIV. tc.
- 1908. évi VII. és XXXIX. tc.

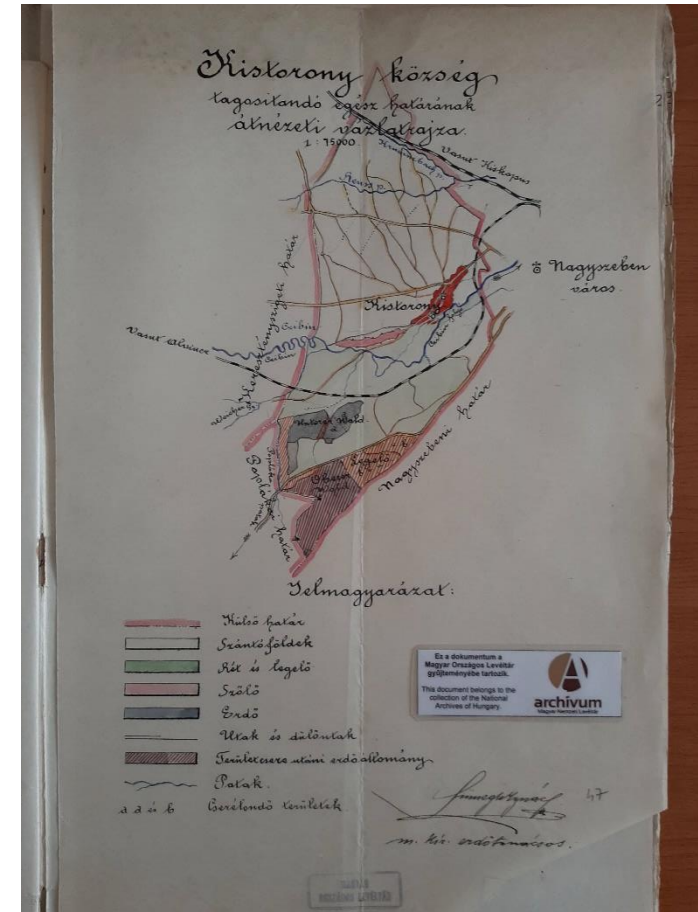
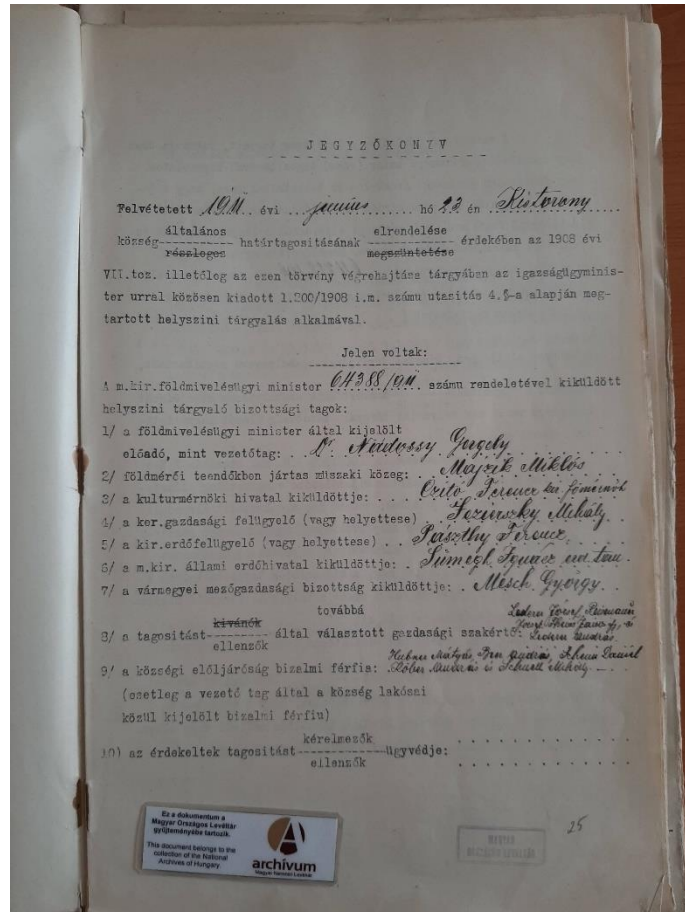

Darányi Ignác FM és Plósz Sándor IM miniszterek 1901. november 25-én 16 pontban fordultak a törvényhatóságok felé.

- Milyen területekre terjedjen ki a tagosítás?
- Ki kérheti a tagosítást?
- A közlegelő kérdése
- A tagosítást bíróságok vagy külön tagosító hatóságok végezzék?
- A birtokrendező mérnökök munkájának szabályozása
- A tagosítás, a kataszteri felmérés és a telekkönyvek szinkronba hozása

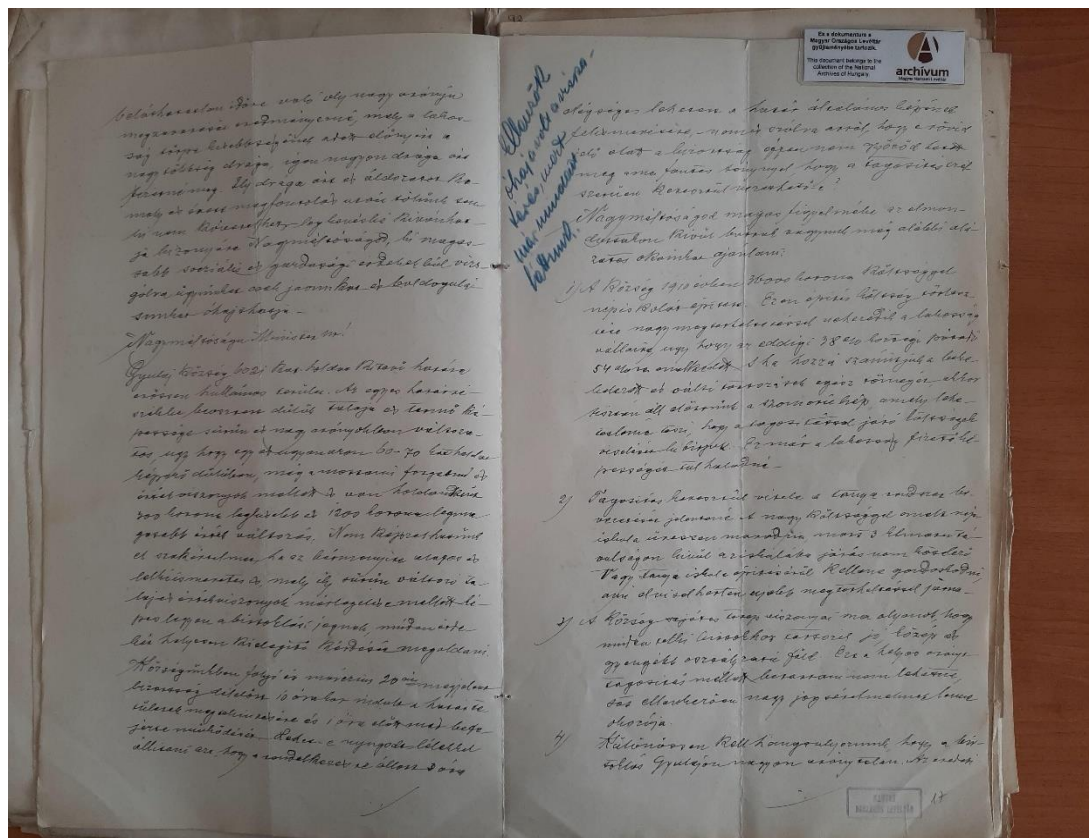

Kistorony (Szeben vármegye) tagosítása, 1911.

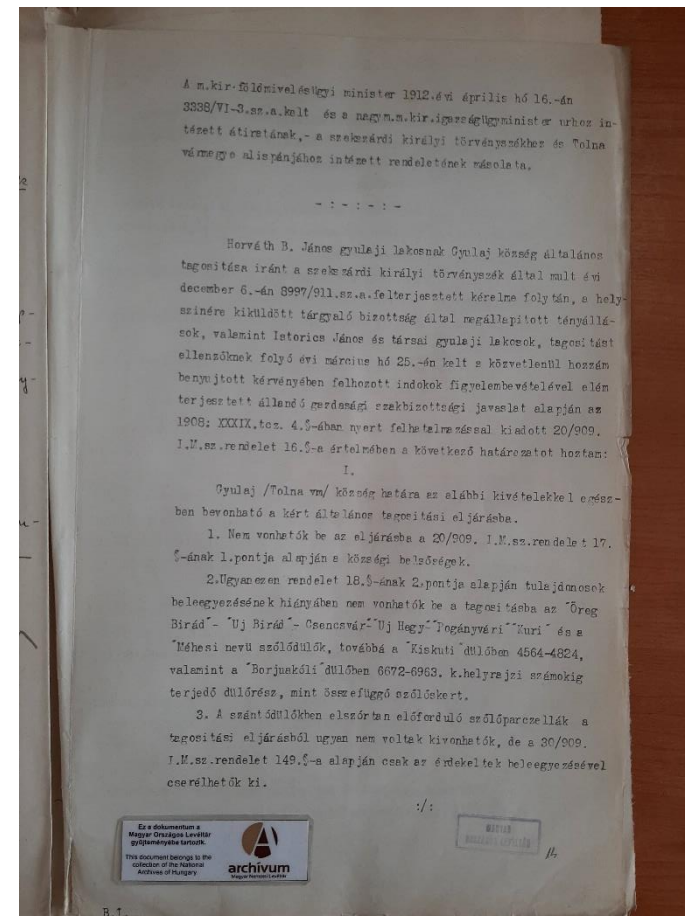

Gyulaj tagosítása 2.

Istovics János és társainak folyamodványa a tagosítás ellen, 1912. március 25.

A földművelésügyi miniszternek tagosítást támogató határozata, 1912. április 16.

Gyulaj (Tolna) és Gálya (Temes) tagosítása 1.

Gálya tagosítása

- Művelési ágak: szántó, rét, nádas
- Gazdálkodás rendje: szabad
- Legnagyobb birtokos: Kincstár
- Birtokosok száma: 467 fő
- Birtokrészletek száma: 1634 rész szántó, 1058 rész rét

Gyulaj tagosítása

- Művelési ágak: szántó, rét, szőlő, legelő, erdő
- Gazdálkodás rendje: szabad
- Legnagyobb birtokos: a volt úrbéresek
- Birtokosok száma: 592 fő
- Birtokrészletek száma: 9525

Gyulaj (Tolna) és Gálya (Temes) tagosítása 2.

Gálya tagosítása

- A mezőgazdasági termelés súlya: tengeri és állattenyésztés
- A földek forgalmi értéke Koronában: 1000/600, a tagosítás alá nem kerülő részen 1400 korona
- Szükséges talajjavítási munkák: lecsapolás

Gyulaj tagosítása

- A mezőgazdasági termelés súlya: gabonatermelés és állattartás
- A földek forgalmi értéke Koronában: 1400/800/400
- Szükséges talajjavítási munkák: lecsapolás, vízmosások megkötendőik

Kimutatás az ítélőtáblák területén működő földmérőkről

This is a large, multi-column handwritten table from the Erdély és a Partium, Kolozsvári Ítélőtábla. The table lists land measurement data for various locations and individuals, including names like 'Károlyi István', 'Károlyi János', and 'Károlyi József'. It includes columns for names, locations, and numerical data. An 'archivum' logo is visible in the bottom left corner.

This is a handwritten table titled "Kimutatás a debreceni kir. ítélőtábla területén működő földmérőkről. p. 40/49 p.m. a. r. 15. S. 1". The table lists land measurement data for various locations and individuals, including names like "Szőllő István", "Szőllő János", and "Szőllő József". It includes columns for names, locations, and numerical data. A date "Debrecen, 1911. február hó vége." is written at the bottom. An "archivum" logo is visible in the bottom right corner.

Erdély és a Partium, Kolozsvári Ítélőtábla

Debreceni Ítélőtábla

Káli Csaba:

Állami beavatkozás a földtulajdonlás rendszerébe a 20. század első felében

Földügyi szabályozás és társadalmi gyakorlat a 16-20. században
Magyar Nemzeti Levéltár
2021. november 3.

Előzmények

- 19-20. század fordulója demográfiai átmenet
- Agrárnépeség növekedése
- Birtokaprózódás
- Társadalmi feszültség

Megoldási kísérletek 1.

- Kivándorlás
- Egykézés
- Agrármozgalmak

Megoldási kísérletek 2.

- A „nagy háború” polarizáló hatása
- 1918 után minden politikai változás alapkérdése lesz a földkérdés.

20. század eleje 1.

- 1894. évi V. tc. a telepítésről
- 3 millió Koronával állami alap létrehozása
- Lényegében hitelt kaptak a telepések

20. század eleje 2.

- 1898. évi XXIII. tc. az Országos Központi Hitelszövetkezetről
- 1911. évi XV. tc. Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége
- Kis hatáskokkal, közvetve segítették a mezőgazdasági kistermelőket, munkásokat

Forradalmak kora 1.

- Károlyi és Berinkey-kormányok
- 1919. évi XVIII. néptörvény a földművelő nép földhöz juttatásáról (1919. február 2.)

1919. évi XVIII. néptörvény

- Az állam kisajátítási joga általában az 500 kh-nál nagyobb birtokok ezen felüli részére
- Cél: 5-20 kh közötti családi birtokok létrehozása.
- Juttatottak: olyan földműveléssel foglalkozók, akiknek nincs megfelelő családi birtoka.

1919. évi XVIII. néptörvény

- Juttatási sorrend: háborúban való részvétel, sérültség mértéke.
- Középbirtok mintagazdaságok
- Termelőszövetkezet alakításának lehetősége – 20 tag, a föld kijelölésénél előny

1919. évi XVIII. néptörvény

- Országos Birtokrendező Tanács – minden községben bizottság
- A kisajátítási ár az ingatlanok 1913. évi forgalmi értéke
- Kisajátítási sorrend: legnagyobbak, társaságok, szervezetek birtokai

1919. évi XVIII. néptörvény

- Az új birtokosok a birtokot örökhaszonbérletbe kapták, amit megválthattak 50 év alatt...
- ...erre egy év sem volt.
- Néhány hónap múlva újabb változás...

FKT 1919. évi XXXVIII. sz. rendelete

- 1919. április 3.
- A közép- és nagybirtokok állami tulajdonba vételéről
- Nem határozták meg a középbirtok fogalmát.

FKT 1919. évi XXXVIII. sz. rendelete

- A földet „termelőszövetkezeti kezelésre a földet művelő proletárságnak” adták át.
- Kb. 7 millió kh került állami tulajdonba.
- Kb. 6,3 millió kh megmaradt magántulajdonban.

1919. évi 1. M. E. rendelet

- 1919. augusztus 7. Friedrich-kormány
- a földbirtokok köztulajdonba vételének megszüntetéséről.

**A magyar kormány 1919. évi 1. M. E. számú
rendelete,**

a földbirtokok köztulajdonba vételének megszüntetéséről.

1. §.

A Tanácskormány által kiadott összes rendeletek, amelyek alapján földbirtokok köztulajdonba vétettek, hatályon kívül helyeztetnek.

Ebből folyólag minden birtokos, haszonbérlő vagy ezek jogutódai, illetőleg meghatalmazottai tartoznak gazdaságaikat átvenni és azok vezetéséről és a termelés folytonosságának biztosításáról gondoskodni.

2. §.

Azon gazdaságokban, amelyekben a vezetést az 1. §-ban felsorolt vezetésre kötelezettek bármelyike bármely okból nem tudná átvenni, és a Tanácskormány által odahelyezett gazdasági vezetőnek megmaradása bármely okból szintén nem volna lehetséges, ott a kerületi gazdasági központi felügyelő a vármegyei gazdasági egyesülettel, a régi vármegyei gazdasági felügyelővel és az arra alkalmas körzeti gazdasági felügyelőkkel karöltve fog gondos-

E rendelet azonnal hatályba lép.

Budapesten, 1919. évi augusztus hó 7-én.

Friedrich István s. k.

miniszterelnök.

225.

**A magyar kormány 1919. évi 3.886. M. E. számú
rendelete valamennyi törvényhatósághoz,**

a törvényes közigazgatás felvételéről.

A tanácskormányzati rendszer megszűnésével megszűntek mindazok a vármegyei, városi és községi szervek is, amelyek a tanácskormány megbízásából a közigazgatást intézték. Ennélfogva az országos törvények (különösen pedig az 1886 : XXI. és XXII : t.-cikkek) alapján működött közigazgatási szervek továbbműködésének ideje bekövetkezett.

Amíg a közigazgatás újjászervezése alkotmányos uton megtörténik, mindazok az önkormányzati testületi szervek (törvh. bizottság, közig. bizottság, közs. képviselőtestület, városi tanács, községi

1920. évi XXXVI. tc.

- a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről.
- Országos Földbirtokrendező Bíróság
- Az állam elővásárlási joga, megváltás

- Kik kaptak földet?
- Háborúban kitüntettek, sérültek, földnélküliek, törpe- és kisbirtokosok
- Max. 600 nöl házhely, max. 3 kh föld.

- Kik szenvedtek megváltást?
- 1914. július 28. után birtokot szerzők.
- Társasági tulajdonban álló birtokok
- Állam elleni bűntettet elkövetők.

Nagyatádi-féle földreform befejezése

- 1928. évi XLI. tc. a földbirtokrendezés befejezése végett szükséges rendelkezésekről.
- 1931. évi XXXV. tc. a földbirtokrendezés befejezésével kapcsolatos tennivalók ellátásáról.

- Zsidónak minősülő személy mező- vagy erdőgazdasági tulajdonát átengedésre lehetett kötelezni.
- Zsidónak minősülő személy birtokeladása esetén az államnak elővásárlási joga volt.

- Zsidónak minősülő személy nem szerezhett mező- és erdőgazdasági ingatlant.
- Már meglévő ezen ingatlanaikat átengedésre kellett kötelezni.
- A térítést 30 év alatt törlesztendő, zároltan kezelt kötvényekben kellett teljesíteni.

600/1945. évi M. E. rendelet.

- Minden korábbinál radikálisabb állami beavatkozás a földtulajdon-viszonyokba.

AZ ÍRÁS MEGMARAD.

Köszönöm a figyelmet!

Földosztás, szakigazgatás, politika. A magyar mezőgazdaság igazgatása a második világháború utáni években

Balázs Gábor

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Gazdasági Levéltári Főosztály

Háttérkép: Fortepan \ Konok Tamás id

Az előadás célja

- A II. világháború utáni mezőgazdasági szakigazgatás bemutatása
- Politikai-hatalmi, mentalitásbeli törésvonalak
- 1949-ig a korábbi szervrendszer
- A földreform: új kihívások
- Források: Magyar Nemzeti Levéltár Gazdasági Levéltári Főosztályán, a Pest és Bács-Kiskun megyei levéltáraiban őrzött földművelésügyi szakigazgatási iratanyag

A magyar mezőgazdaság a béke első óráiban

- **Magyarország: agrár-ipari ország**
- **A mezőgazdaság kárai**
- **A fegyverszünetet (1945. január 20.) következményei**
- **Az ország a teljesítőképesége határán**

A földreform lehetséges útjai

- A megművelhető terület fele néhány ezer ember tulajdonában
- Polgárparaszti koncepció
- Szegényparaszti koncepció: MKP: gyors cselekvés, életképtelen kisgazdaságok létrehozása
- A kisgazdák nem bírták a politikai nyomást

A földreform-törvény (600/1945 ME. sz. rendelet)

- Sértette a jogforrási hierarchiát
- Pontosán nem meghatározott magatartásformákat szankcionált
- Meg nem határozott alapfogalmak
- 1945 szeptemberében „post festa” törvényerőre emelik

A földosztó szervek

- Külön szervrendszeret állítottak fel
- Az Országos Földbirtokrendezési Tanács és Földhivatala
- Megyei földbirtokrendező tanácsok és földhivatalai
- Községi földigénylő bizottságok

Egy elvetélt kísérlet: a Kovács-Kerék törvénytervezet

- **FKgP abszolút többség (1945. november 4.): kísérlet a törvénytelenlések korrekciójára.**
- **Kovács-Kerék törvénytervezet**
- **Baloldali ellenállás**
- **1946. évi IX. törvény: a reform megváltoztathatatlan**
- **1946 novembere: a Földalap bevételei az újgazdák megsegítésére**

Törésvonalak az OFT tárgyalótanácsokban

- **Az elnök Veres Péter (NPP)**
- **Donáth Ferenc alelnök (MKP)**
- **Filó Sámuel alelnök (FKgP)**
- **Kerék Mihály tanácsstag, OFH-elnök (FKgP)**

A tárgyalótanácsok által hozott elvi határozatok

- **Elvi határozatok: normaalkotás**
- **Politikai érdekek honorálása egyháziak esetében**
- **A népbírósági döntések figyelmen kívül hagyása**
- **Az elkobzások lefolytatása (elutasított)**
- **A rendeletellenes igénybevételek megakadályozása (elutasított)**

Az egyedi ügyekben hozott döntések jellemzőbb mintázatai

- A gazdasági cselédek mint elsőfokú igénylők voltak
- Mintagazdaságok
- A háborús nyereszkedések
- Nyugdíjvagyonok

Új és régi mentalitás: törésvonalak a hagyományos és az új szervek között

- A névleges hatalom vs. valódi hatalom
- Hagyományos igazgatás vs. rendkívüli néphatalmi szervek
- Országos Földbirtokrendező Tanács vs. megyei tanácsok:
káderállomány,
- végső döntés fenntartása,
- bizottsági döntések felkarolása
- Földigénylő bizottságok vs. helyi szervek

A földreform értékelése és következményei

- Az ország területének harmadát érintette
- Csak az őstermelő-önellátó parasztgazdaságok számát növelte
- Eszköz- és igaerőhiány, szántás, vetés, a betakarítás nehézsége
- Kárpótlás nélküli, tilos erőhatalommal véghez vitt jogtalan vagyonelkobzás, hosszú távú következménye: a normatagadás
- Az »úri« birtokosok önkényes kategorizálása

A koalíciós évek mezőgazdasági szakigazgatása

- 1949-ig minden ügykörre külön állami hivatal
- 1948 közepére önkormányzatiság vs. az állami szakigazgatás
- A földreform: új kihívások
- Mezőgazdasági Igazgatóságok (1949)

Mezőgazdasági szakigazgatás a tanácsrendszer keretei között

- **Alkotmány (1949. évi XX. törvény).**
- **Megyei tanács és a vb: állami dekoncentrált szervek (így a mezőgazdasági igazgatóság és a megyei földhivatal) feladatait**
- **A szakigazgatási tisztviselők: szinte teljesen kicserélődött**

Értékelés, további kutatási lehetőségek

- A földreformot meghatározó folyamatok és döntések feltárása
- Új szempontok: közigazgatástörténet, prozopográfia, mentalitástörténet

Köszönöm a figyelmet!

„gazdák keseregnek még mindezidáig is
erőszakosan elfoglalt irtásföldjeikért”

Az 1850-es évek jászdózsai és pátyi tagosításainak tapasztalatai

---

FÖLDÜGYI SZABÁLYOZÁS ÉS TÁRSADALMI GYAKORLAT A 16–20. SZÁZADBAN

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR PEST MEGYEI LEVÉLTÁRA

CSIKÓS GÁBOR

Időhatárok és átfedő folyamatok

- **Tagosítás:** birtokrendezés
az elaprózódott és a falu határában szétszórtan fekvő paraszti földbirtokoknak a racionális gazdálkodás, a paraszti földtulajdon megerősítése érdekében történő összevonása
- **Elkülönítés**
jobbágyföld és nemesi birtok elkülönítése, közösen használt földek elkülönítése
- 1767: Mária Terézia rendelete beleavatkozik az addig magánjogi kérdésként kezelt földesúri – jobbágyi viszonyba
1848-as jobbágyfelszabadítás az úrbéri földeket érintette, ezután kapott kárpótlást az egykori földesúr. A paraszti földeknek 74,5%-a lehetett úrbéres; a többi maradványföld (14%) illetve nem úrbéres (10%, pl. irtás, telepítvény, cenzualitás stb)
1853. évi úrbéri pátenst: kivonta az állami kárpótlás alól a maradványföldeket, az irtások legnagyobb részét
- **(Telepítés)**

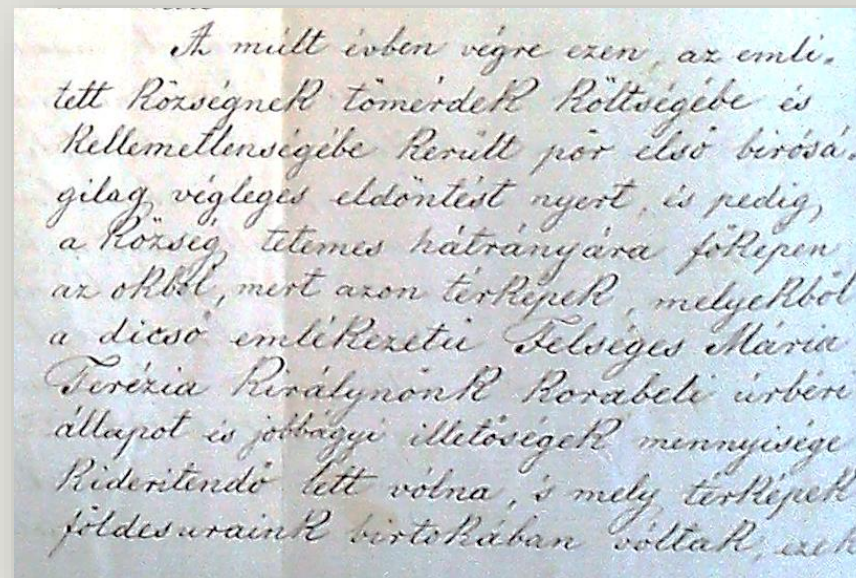
Páty

„Az 1848. évi forrongások által az ország általános csendessége megháborítván, a volt jobbágyság és földesuraság közötti viszonyok rendezetlenül, különösen a volt jobbágyok részire országgyűlésileg fenntartott jogok élvezetlenül pangottak”

MNL PML IV. Páty úrbéri pere 2115/1864

1824–1837: úrbéri per: 1770, 1825

1825: református egyház pere a lelkeszi konvenció féltelke miatt a Telki Apátsággal

*A múlt évben végre ezen, az emlí-
tett Rózságnak tömördele Rózságnak és
Kellemtelenségibe került per első bírósá-
gilag végleges eldöntést nyert, is pedig,
a Rózságnak tetemes hátrányára följön
az okból, mert azon térképek, melyekből
a dicso emlékezetű Felsőges Mária
Terézia Királynőnk Rózságnak úrbéri
állapot is jobbágyi illetősége mennyisége
Rideritendő lett volna, s mely térképek
földesurainak birtokában voltak, ezek*

Az 1824 előtti megyerendezés 171 zsellérállományt és 85 egész telket jegyzett Páty területén

1836: hármás osztályzat: a legjobb minőségű földekből 1100 négyszögöl tett ki egy holdat, a legrosszabbaknál viszont már 1300, vagyis mennyiséggel ellensúlyozták a minőségbeli különbségeket.

1864: megyei jóváhagyás, de a telkek számát kilenccel leszállította. Egységesen 1100 öllel számoltak, mely ismét a községet rövidítette volna meg.

Vitatták, hogy hat holdjával számolták a legelőilletőséget, de héttel kellett volna, mivel nem számították a jobbágytelekhez a kenderest és káposztást

legáltalánosabb esedezések
Páty - Pest-Pilis és Solt t.e.
Vármegyékben Rebelzett - Község
Közönségének és egyes lakosai
nak
1864
melyben a Közte is volt föl-
desurai Közt fenforgó urbé-
ri pörben a tekintetes Kö-
rályi ítélő tábla ítélete al-
tali törvényellenes elintézés-
nek legkégyelmesebb meg-
vizsgáltatása és orvoslása
ért esedeznek. -

„Bekövetkező határvillongások magvait vetik el, holott a törvényhozás célja a volt jobbágyi és földesúri viszony rendezésénél éppen ezek elkerülésében feküdt”.- írták és nehezményezték, hogy a községi rétet a községtől egymásfél órányira jelölték ki, „mennyi kár, idő és munkapazarlás az ügyis földhözragadt községi lakosokra, ha azon csekély illetőséget oly távolról kell kezelniök; mennyi elkerülhetetlen határsértés, a birtokok ilyen összezavarásából.” (községi előljáróság)

A „fő baj az, hogy némely izgatók pár év óta álokoskodásokkal és valótlan állításokkal a kevesebb belátású lakosokat elámítják, erőszakoskodásaikkal a józanabbakat terrorizálják, és a községi költségek nem csekély szaporításával és a közbéke megzavarásával már mindenképpen eldöntött dolgokat újra meg újra szőnyegre hoznak” (Várady József)

Jászság

1745: redempció

1823 – 1829: próbatagosítás Jászárokszálláson

1840-es évek Jászfákóhalma, szentlászlói pusztá tagosítási kísérlet

1845: redempció centenáriuma

1850-es évek eleje: jogsérelmek (úrbéri váltság: 9 krajcár adóforintonként)

Volt olyan birtokos is, akinek száznegyven–százötven helyen feküdtek földjei, márpedig ezek megművelése „*temérdek időt és sok gúvságot*” követelt volna.

Jászdózsa

1853: folyamodvány: községi és kaszálói földek hatévenkénti újraelosztása - elutasítva

Földet három tagban adják ki: szántóban, kaszálóban és rétben; a közlegelőt a negyedik tag – elutasítva: három tag helyett egy tag, mely „*a tagosításnak legtökéletesebb és legkorszerűbb változata.*”

1854 október: új bizottság, szavazás: tagosítani három tagban!

Határfelmérés: helyi tapasztalat mérnöki visszaigazolása
fenyegetések, elmaradó fizetés

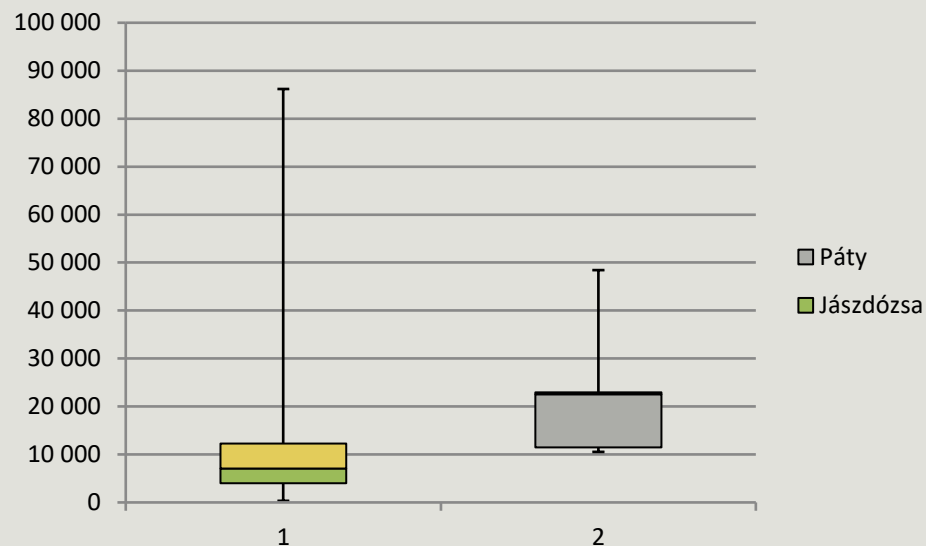
Modernizáció: vasút ügyének támogatása

1857: 350 birtokügyből mindössze 11-et vitattak

Földbirtokviszonyok első tagosítást követően

Birtokosok megoszlása

település neve	1745	1850-es évek
Jászsószentgyörgy	0%	51%
Jászkóhalma	25,8%	57%
Jáskisér	11,1%	60,8%
Jászapáti	18,1%	60,5% (1833-as adat)
Jászdózsa	1%	72%

A 0 – 25 forintos földdel bíró gazdák aránya a Jászság településein

Bagi Gábor 1995: A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig, 1745–1848. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok közleményei 52.: 92 – 105

művelési ágak	Páty 1874 (hold)	%-os megoszlása	Jászdózsa 1879 (hold)	%-os megoszlása
szántóföld	3253	53,1%	5304	78,7%
kaszáló, rét	276	4,5%	1038	15,4%
legelő	973	15,9%	304	4,5%
szőlő	351	5,7%	62	0,9%
erdő	1278	20,8%		0,0%
nádas		0,0%	31	0,5%

Művelési ágak megoszlása, 1870-es évek

Galgóczy Károly 1877: Pest–Pilis–Solt–Kiskun megye Monographiája. Harmadik Rész. A megye részletes leírása. Pestmegye Községe. Budapest

Sipos Orbán 1879: Rendszeres jelentés Jász–Nagykun–Szolnok megye állapotáról. Szolnok.

Jászdózsa

tagosítás: konfliktusok szintjei

- Központ vs helyi akarat
- Redemptusok – irredemptusok
- Jászberény: 1861 januárjában negyven–ötven kéziszerszámmal felfegyverkezett paraszt került összetűzésbe a csendőrséggel,
- Jászfelsőszentgyörgy 1890-es évek: pusztafelosztás zendüléshez vezetett.

Páty

Elkülönítés: egykori rendi határvonalak, református egyház

Két kárpótlás Magyarországon, avagy lehet-e kétszer ugyanabba a folyóba lépni?

ÁTMENETEK A KAPITALISTA FÖLDPIACBA (1853–1870 ÉS 1989–2004)

HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN (BTK TTI)

Az előadás műfajáról

A választott téma nem felel meg a valódi történeti összehasonlítás kritériumainak

- az összehasonlító módszer minden esetben térben és/vagy időben különböző társadalmakra vonatkozik, azaz

- egyazon társadalom két különböző periódusa nem tartozik ide

Kérdés: a két átmenet közötti analógiák csak

- a véletlennek köszönhetőek *vagy*

- a kiinduló konstelláció hasonlóságából eredeztethetőek *vagy*

- a gazdaság működésének törvényszerűségeire vezethetők vissza *vagy*

- a rendszerváltáskori politikai elit jövőképében önkéntelenül is egykori történelmi ismereteik aktiválódtak (Szabad Gy.; Für L., Antall J.; Katona T.) =>

Előadásom a szó eredeti értelmében *essay* azaz kísérlet.

Magánosítás és restitúció 1.

- a jobbágyi sorsba vetéssel, ill. az államosítással előállt jogsérelmet kell-e orvosolni, s a vagyont a volt tulajdonosoknak természetben visszajuttatni (restitúció = helyreállítás, visszatérítés) *vagy* a jogfolytonosságot szem előtt tartó kompromisszumoké az elsőbbség?
– az erkölcsi kárpótlás mellett; azaz:
- mindkét esetben összekeveredik az igazságosság és a piacositás (magánosítás) szempontrendszer:

A)

- a jobbágyi lét természetjogi felfogásban emberhez méltatlan
- forgalomképesé kell tenni az ingatlanvagyont (ósiség eltörlése; jobbágy birtokképesége)

B)

- a kollektivizálással elvett földek megtartása jogtalan
- a piaci átmenetben privatizálandó az állami vagyon

Magánosítás és restitúció 2.

- Lehetséges-e a (múltbéli) vagyonvesztés jelen idejű kárpótlása? Az állam szegénysége és jogi alapelvek* miatt a teljeskörű kárpótlás nem lehetséges.

A) Természetbeni kárpótlás sem a jobbágy által birtokolt (=használt) földek esetében, sem az 1947-es földbirtokviszonyok esetében nem volt lehetséges.

B) Valós értékű és főleg azonnali anyagi kárpótlás sem a volt földesurak, sem a kommunizmus miatti vagyonvesztettek számára nincs.

* csak az úrbérrendezéskor felvett terület számít a jobbágytelek állományába; az állam 300-700 Ft közötti összeget fizetett jobbágytelkenként, a piaci ár alatt; 90 után: 1991 AB-határozat: nem lehetséges teljes értékű kárpótlás

Politikai érdekszál az állami gyakorlatban

A)

Az udvarhoz hű nemesség előnyben részesítése a földtehermentesítési kötvények beváltása során és a köznemesség büntetése 48 miatt

B)

a rendszerváltó elit törekvése egy erős vidéki középosztály mint szavazóbázis megteremtésére (ebből semmi sem válik valóra)

A kvázitulajdonosi lét elismerése

- A volt jobbágyok jogosultsága a legelőkre és maradványföldekre.
- Vagyonjegy a téeszekben (2 millió részvagon-jogosult).

A jóvátétel eszköze: állampapír (földtehermentesítési járulék; kárpótlási jegy)

Érvek mellette:

- tehermentesíti a költségvetést (nincs azonnali kifizetési kényszer)
- mivel kötvény, nincs inflációs hatása
- értékpapírként befektethető
- kamatozik

Ellenben: mint kötvény, árfolyama nem állandó!

A tőke- és hitelszegény gazdaság kényszerítésében: eladási kényszer és árfolyamveszteségek

- A kötvénytulajdonosoknak (volt földesurak, az kárpótlás első hullámából kimaradók) azonnali készpénzre volt szükségük.
- A kötvény 100%-os címletértéket csak az állam irányában ér.
- Minél több kötvény jelenik meg egyszerre a piacon, értéke annál csekélyebb.

Földtehermentesítési kötvény 1856-1867: tőzsdei árfolyama 58-75% között.

Kárpótlási jegy: 1993-ban kimerül a földalap, s csak 1995-ben jelölték ki a második állami földalapot (1993-ban a névérték kb. 50%; 1995-ben 16–25% , 1996 végére újra kb. 60%

Következmények

- A polgári átalakulás törvényi keretei mindkét esetben forradalmi s nem evolutív módon jöttek létre => nem lehettek kellően kiérlelték, minden körülményre tekintettel lévők.
- Sem a törvényhozóknak, sem a társadalomnak nem volt tudása a piacgazdaság működéséről.
- A kodifikált gyakorlat a *földkoncentrációnak* és a vidéki társadalmi különbségek szétnyílásának kedvezett nem pedig a középosztályosodásnak:
- A nemesi középbirtok megroppan, megerősödik a nagybirtokrendszer:
  - 1628-1799: 14 hitbizomány
  - 1800-1848: 10 hitbizomány
  - 1850-1890: 61 hitbizomány
- 1992 után: „a földtulajdonosok közel 80%-a a privatizációval sem jutott nagyobb törpebirtokhoz, mint amekkorát korábban a háztáji és az illetmény-földhasználat nyújtott számára”

Gazdaságok termőterületének méret szerinti megoszlása

	Részesedés a gazdaságok számából 1895	Részesedés a gazdaságok területéből 1895	Részesedés a gazdaságok számából 2000	Részesedés a gazdaságok területéből 2000
5kh, ill. 5 HA alatt	53,6%	5,8%	89,4%	9,3%
5kh/Ha-100kh/50 HA között	45,4% = 99%	46,5% =52,3%	9,4% =98,8%	20,1% =29,4%
100kh/50 HA-1000kh/500 HA	0,8%	15,4%	1,1%	18%
1000kh/500 HA felett	0,2% = 1%	32,2% =47,6%	0,2% = 1,3%	52,6% =70,6%

Hosszú távú következmények

A patriarchális/paternalista elnyomás vs. szabad piac:

- Az úrbéres népesség nem szabad, de élvezi a földbirtokos patriarchális segítségét (gabonasegély, kegyúri feladatok, adóügyben összejátszás a megye és az állam ellen, közös használatú földek).

- A téesztagok a függő helyzet mellett hozzáférnek a „közös” erőforrásaihoz, háztáji.

- Mind a jobbágyfelszabadítás, mint a kárpótlás után a külterjes, növénytermelő tendenciák erősödtek.

„a magyar mezőgazdaság hű képe: racionalitás munkaerő nélkül és munka racionalitás nélkül. Vagy más kifejezéssel: a földeken nincs elég munkaerő, a parasztnak pedig nincs elég földjük.” (Heinrich Ditz 1867)